

МИКОЛА УСТИЯНОВИЧ

Поезії

ПОД-
ЛО-
КО-
ВКА:
КА:

Київ
«Радянський письменник»
1987

Евгѣ Логовацкнй
(1814—1888)

Маріан
Шавкеевъ
(1811—1843)

Іоан
Базилеевъ
(1811—1866)

Діти М. Устияновича:
Корнило Устиянович
Теодозій Устиянович
Микола Устиянович-молодший

Марія Устиянович-Бобикевич
із дочкою Клавдією
та Ольгою Устиянович
(Фото 80—90-х років XIX ст.)

Видання
«Згадки за Маркіяна Шашкевича»
з польським автоперекладом
(1848)

Титульна сторінка
«Русалки Дністрової»
(1837)

РУСАЛКА
ДНІСТРОВАЯ.

Найвища Діагональ.

У БУДИНЬ
Писаном Корол. Високошанованому
1837.

Львів часів діяльності
«Руської трійці».
Ярмарок на площі Юра.
Автолітографія
А. Ланге

Собранный опистх. прорисованъ въ альб. III. 15.
 Въ альб. III. 15. собранъ опистх. прорисованъ въ альб. III. 15.
 Въ альб. III. 15. собранъ опистх. прорисованъ въ альб. III. 15.

[illegible][illegible][illegible]

[Handwritten signatures and notes at the bottom of the page, including "Wm. L. ...", "J. ...", and "Hearst"]

Иркутск М. III-е издание.
Авторграф М. Восточная
азиатская библиотека
(1836)

ЗОРА ГЯЛИЦКА.

Число 1.

Aug 15 Mar 1848

Помимо того, ввиду недостатка фл. тиражи разл. изд. вступают. — Иные сведения об издании в Рум. 18 м. Ср. в издании вступают в Рум. 43 м. ср. ср. ср.

ОДОЗНА ДО РЕСКОГО НАРОДА.

БРАТА

Рішення вист. зо Миколайіві Ці-
саря Австрійської й Королів нашої на-
шої дала великого вист. народності своєї
друзини, і наші Рішення змилан
Галіцїї, патентують за два 15 бі-
рідна 1818 Конітиції, то зна-
ють, також феліцитативне ціта-
ва, котрі члени народності нашої
тирзу виступили і закорони нашої
міжбачі дідів на правдивості сво-
їх дозволан, і тимъ сподіваю-
ться і докорні бути наші записки.

Міні тямні сроддзімні надані
нашэ тоі оубаві і віанкон елгы пра.
во, що можімо севратніа на парадзі
надэ спільным дасрожа нашім.
розбудаваті потрём народа і кым
камогэ і такоім нашім ішошэ Па.
ішоі пракадаці.

ВЪ ТАКОМЪ КЛАДЪНИИ ЗАКАЗАЮТЪ
ТЪ ВЪ СТОЛННОМЪ МѢСТѢ ЛЬГЧЕ ТО.

ЕЛИ, СКОРО ІА ЗАГЛАСЮЮМО, ЧИНА
НАШІ НАРОДІ КОЛИІ ЕМА, КЪ ШКОЛА
СТАІ ДОИ ЗОУТАВАІ, І ШКОЛА ПРИ
НАДАНІ ТІПІУ КОПИТУВЦІН ЕМА МО.

Ми Галицьки Галицци кажице до
великого рѣкого народа, котрий ба-
нати говорять азикомъ и 15 міле-
цовъ вичинить, зъ которого поа-
та містоны зямъ Галиццъ зами-
ни. Той народъ емъ колись само-
дѣльний, ровнама въ селѣхъ найомъ

[illegible]

Перша
українська газета
«Зоря галицька»
(1848)

Пожарна ратуша
та барикади
в революційному
Львові 1848 р.
Акварель
невідомого художника
середини XIX ст.

Портрет
М. Устияновича
Худ. Л. Медвідь
(1985)

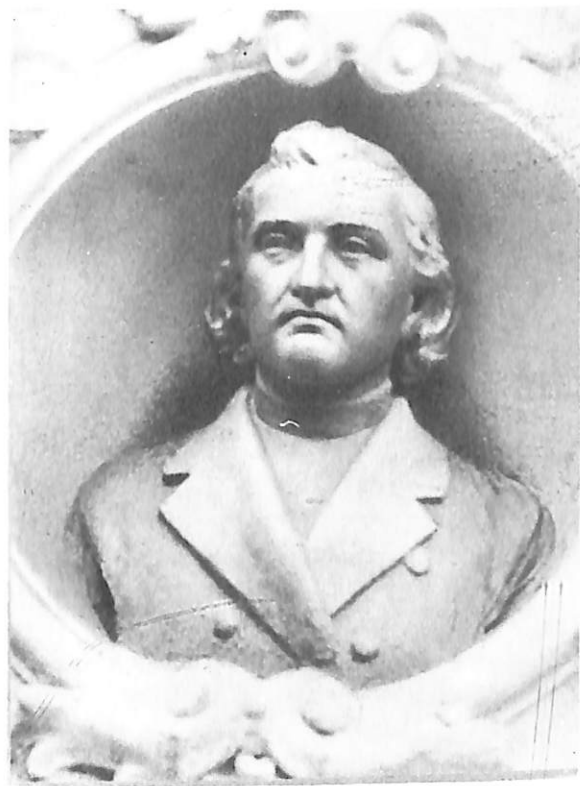

М. Гарасевич
(1763—1836)

Портрет М. Устияновича.
Художник — син поета,
К. Устиянович

Погруддя М. Устияновича
на фасаді Народного дому
в Стрию,
відкритого на початку
XX століття.
Скульптор Г. Кузевич

Путь на полонину.

Романом, Даниїлом, вставив міла!

Уже поїмного минає,
и зорницка гдз дасвітшила,
Косі, руді, лїснє.

и лїснє лїснє дасвітшила

Колотилася на стїні,
и конї лїснє лїснє,
Кудилася лїснє лїснє.

Вставив міла, стїни руді,

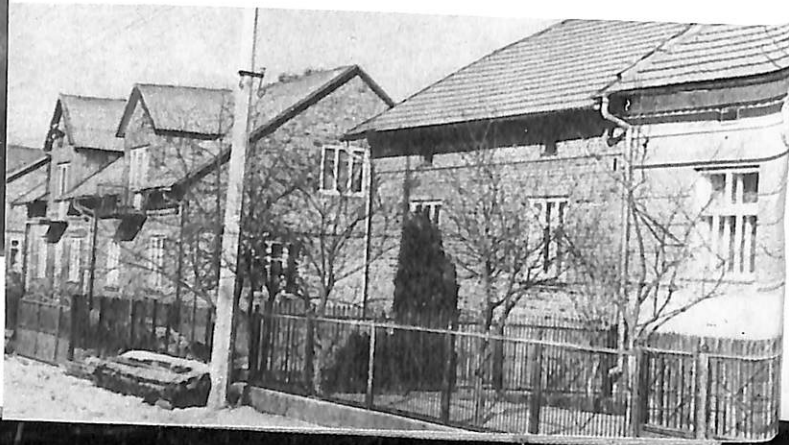
Тако слїдує година;

и вїсїтї, и и лїснє

Наша полонина. -

Початок
поєми М. Устияновича
«Путь на полонину»

Вулиця
імені М. Устияновича
в його рідному Миколаєві
на Львівщині

БУДИТЕЛЬ НАРОДНОГО ДУХУ

Пригадується, з яким зацікавленням зустріла літературна громадськість вихід у світ двох антологій: «Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.» (1965) та «Українські поети-романтики 20—40-х років XIX ст.» (1968). Після двотомника А. Шамрая «Харківська школа романтиків» (1929—1930) подібних видань не було, а тепер найближча надія на «романтичний» том у серії «Бібліотека української літератури», що її видає «Наукова думка».

За останні десятиріччя неабияк підвищився інтерес до такого складного літературного й загальнодуховного явища, як романтизм. Дослідників та її багатьох читачів цікавлять філософсько-світоглядні позиції авторів, принципи типізації тощо.

Є певні досягнення в пізнанні соціальної природи, ідейно-естетичних основ українського романтизму, все ж тут потрібно ще багато попрацювати історикам і теоретикам літератури. Насамперед треба запово критично переглянути творчий доробок кожного з письменників.

До львівської романтичної школи, ядром якої була прославлена «Руська трійця» — Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич і Яків Головацький, — належить Микола Устиянович.

То дуже цікава творча індивідуальність, заслуги якої значно більші, а помилки набагато менші, як досі вважалося. Людина світлих задумів і поривань, М. Устиянович щиро бажав добра своєму народові. «Николай Устиянович,— писав І. Франко,— був надто чесний, надто благородний чоловік... Нещасними впливами віддертий від груді питомої матері, на котрій виспівав стільки солодкозвучних пісень, він замовк...»¹

Окремо була видана тільки перша невелика збірка М. Устияновича (1860). У 1913 році вийшло з двоєне зібрання — «Твори Николи Устияновича і Антопа Могильницького», після того письменника представляли добірками в антологіях.

Докладних автобіографій Микола Устиянович не залишив. Коли попросили подати відомості до першої збірки його поезій, він, за свідченням Б. Дідицького, відмовився, побажавши, щоб замість того була вміщена передмова видавця². Правда, в 1881 році поет таки написав Б. Дідицькому дещо про свої юні роки, і той вмістив прислане в «Литературном сборнике». Це було продовження меншої автобіографічної статті М. Устияновича в чернівецькому виданні «Родимий листок» (1881, №№ 14—15). За рік до смерті поет написав віршовані «Вспомини». Ще маємо кілька біографічних штрихів у листах і в окремих поезіях.

Тривалий час матеріали про життя і творчість Миколи Устияновича збирав культурний діяч «народовського» напрямку Тит Ревакович (1846—1919), але книжки про нього не написав. На сьогодні маємо хіба низку статей про поета.

Микола Устиянович був однолітком М. Шашкеви-

¹ Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. К., 1980, т. 26, с. 380—381.

² Поезії Николая Устияновича. Львів, 1860, с. 7.

ча, І. Вагилевича, А. Могильницького. Народився 7 грудня 1811 року в містечку Миколаєві на Львівщині.

Батько письменника Леонтій Іванович успішно закінчив латинську школу в Дрогобичі і мав намір продовжити освіту у Львівському університеті, але осиротів і змушений був вступити до шевського цеху. Мати, Євдокія Дем'янівна (з роду — Сенько), — селянка. Наприкінці життя Микола Устиянович згадував про матір як про надзвичайно ніжну і добру людину, що народила і виховала одинадцятьох дітей, прищепила їм любов до праці і знань.

Грамотний і розважний Леонтій Устиянович 1796 року був обраний міським радником, а незабаром бурмістром Миколаєва. Начальству не потакав, «постійно і твердо тримався народу» (М. Устиянович). Це за його урядування латинський напис на печатці міста було змінено на руський.

Микола, вроджений лірик, за власним визнанням, перебрав лагідний материн характер і не завжди вмів настояти на своєму. Про родинне місце Устияновичів у Миколаєві знаємо зі «Вспоминів» поета:

...бачу під стріхов хатину,
Садок і обійстя, що звуть «На пісках»,
І всю, так молодшу, як старшу родину,
І мудрого діда в садку при пчолах...

Пізніше на тім обійсті, але у вже перебудованій хаті народиться відома українська поетеса Уляна Кравченко (1860—1947).

Початкову, сказати б, дяківську науку М. Устиянович опановував у Миколаєві, далі вчився у Львові: з 1820 року — в «нормальній школі», з 1824 — в гімназії, з 1830 — на філософському факультеті університету, а з 1832 — в духовній семінарії.

Жив у старшого брата Михайла (1794 року народження), скромного львівського службовця.

У 1830—1831 роках Микола Устиянович так симпатизував польським повстанцям, що навіть на університетські лекції приходив у «рогатиці» — чотирьохкутному кашкеті з червоним околицем. Тоді мало не подався «під прапори Хлопцякого» — польського генерала, який, командуючи повстанською армією, насправді був проти демократичного руху і шукав вигідної згоди з російським царем. Розчарований антинародними, буржуазними цілями керівників повстання, М. Устиянович, за його словами, «приліг душею до тихої, смиренної Галицької Русі і став одним із перших на терені, куди заманював душевний настрій».

Невідомо, чому 1834 року його виключено з Львівської семінарії — чи таки не за зв'язки з польським революційно-конспіративним рухом? Тільки через рік після родинних клопотань його прийняли на третій курс.

У 1836 році помер відомий у Галичині освітній діяч, архіпресвітер Михайло Гарасевич, який замолоду був «ревнителем» польської мови, а в старші роки зазнав немилості польського панства за «руський патріотизм». Микола Устиянович написав елегію «Слеза на гробі... Гарасевича...». Заголовок був по-старокнижковому довгий — з перерахунком титулів покійного. Вірш відзначався напролюд живою народною мовою, якої, на жаль, не бачимо в пізніших творах поета. Яким убогим було поле нової культури в Галичині, коли поет непідробно щиро тужив над Гарасевичем, заслуги якого на тім полі більше аніж скромні!

Хто ж нас тепер за рученьки
В давні світи поведе?
Хто руської дитиноньки
Славу, ім'я віднайде?

.

Ти то з могил, з городища
Дивне письмо нам складав,
Лічив нані побойща,
З прадідами розмовляв...¹

Цей вірш М. Устияновича з'явився 1836 року у Львові окремим виданням. Незабаром у німецькому перекладі його надрукувала «Віденська газета».

Треба згадати, що на рік раніше оду «Голос галичан» українською мовою видрукував М. Шашкевич. То був вимушений виступ з нагоди ювілею австрійського цісаря (в семінарії за чергою мусили вітати високих достойників). Твір дійсно написано «з приводу» — у ньому йдеться переважно про красу природи, а не про цісарську особу. Та головне — в часи, коли не було в Галичині жодної української установи, школи, книги чи газети, коли проводилась політика насильної германізації та колонізації краю, Шашкевич тим твором сміливо заявив, що тут — Русь і вона жива, і показав русинам добрий приклад, якою мовою треба писати.

«Слеза на гробі... Гарасевича...», таким чином, написана за прикладом «Голосу галичан». Цей твір, як згадував письменник, наблизив його до Маркіяна Шашкевича, вони відчували себе на одному терені і полюбилися. Так, то була справді сердечна, самовіддана дружба. Характерно, що навіть між Шашкевичем та Вагилевичем і Головацьким невідомі нам взаємoprисвяти чи хоча б листування. А Микола Устиянович уже в 1836 році, коли ще «Руська трійця» не заявила про себе знаменитою книгою «Русалка Дністровая», створив присвяту «Прелюбезному другу нашому Руслану-Маркіяну Шашкевичу в день імені его»,

¹ Цит. за автографом: відділ рукописів Львівської бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР, фонд А. Петрушевича, папка 118, од. зб. 1002. У публікації є деякі відмінності.

під якою, крім автора, підписалися ще близькі Маркіянові приятелі. Звертаючись до керівника «трійці» від імені товаришів, поет так окреслює його роль як «будителя народного духу» (І. Франко):

Ти гаї наші, ріки, гори, доли
Будини з немочі — даси їм оченька.
Даси їм голос, гарнеє личенько —
І нас думати з ними вчини поволи.

М. Шашкевич теж залишив поетичну присвяту М. Устияновичу — думу «Побратимові, посилаючи ему пісні українські» (збірка Амвросія Могили /А. Метлицького/ «Думки і пісні та ще дещо», видана в Харкові 1839 року). Перед тим, як відомо, він познайомив свого побратима з альманахом С. Гребінки «Ластівка» (Петербург, 1841). Це були чи не перші українські книги, які прочитав М. Устиянович.

Знаючи про тяжку хворобу М. Шашкевича, М. Устиянович запрошував його в гори на «жентицю» (сироватку з овечого молока), яка пізно помічна при туберкульозі. Час не зберіг цього листа.

Дослідники нерідко дивуються: чому творів М. Устияновича немає в «Русалці Дністровій» (1837) — першій книзі нової, народної літератури на західноукраїнських землях? Річ, як нам здається, в тім, що «Русалка...» значною мірою постала на основі попередньої, ненадрукованої збірки «трійці» — «Зоря», в якій Устиянович не міг взяти участі — і не тільки тому, що був тоді виключений із семінарії, а й тому, що до «Слези на гробі... Гарасевича...», як сам зізнається, по-українськи не писав. «Русалку...» «трійця» формувала дуже швидко, як тільки отримала повідомлення з Угорщини про можливість друку.

Саме тоді Устиянович переживав душевну травму. Автор першої в Галичині друкованої граматки української мови (вийшла німецькою мовою 1834 року), відомий «старосвітський» літератор Йосиф Левицький

написав на його елегію про Гарасевича гостру пародію «Слеза над слезою». (Левицькому, який претендував на роль мовного диктатора Галичини, не сподобалася й «Русалка Дністровая» — він ратував не за народну, а за книжну мову в літературі, уперто, аж до курйозів, відстоював літеру «йор»).

М. Устиянович був глибоко вражений пародією, до того ж злорадні семінаристи — очерствілі в латині й німчино-польщизні «русиши» — прозвали його «соловейком Грицем». Ближче зацікавилася Устияновичем поліцейська управа: у нього зроблено обшук, встановлено за ним тасмний нагляд. І ось, зізнавався поет, боязка, необстріляна птаха злякалася. Після тієї першої спроби молодий поет замовк, аж «поки смерть друга, незабвенного... Маркіяна, не відкрила приливом жалю смиренні вуста». Шашкевича не стало 7 червня 1843 року. М. Устиянович жив тоді «в голодних ущелинах Карпатських гір». Закінчивши 1837 року семінарію, він у січні наступного року одружився з Ганною Плешкевич, сестрою семінарського приятеля, і після короткочасної підмінної служби у Вовкові, біля Львова, отримав священницьку посаду в гірському селищі Славськ. Що зробити, коли син русина в тодішній австрійській Галичині іншої освіти, крім попівської, не міг здобути, — про це з сумом писав І. Вагилевич на Наддніпрянщину М. Максимовичу.

У семінарський період, скоріше всього, до пародії Й. Левицького на «Слезу на гробі... Гарасевича...», М. Устиянович написав одні з кращих своїх поезій «Наддністрянка», «Згадка — до Мелані», «Осінь». Разом із присвятою «Прелюбезному другу нашому Руслану-Маркіяну Шашкевичу в день імені его» вони побачили світ 1847 року в альманаху «Вінок русинам на обжинки». Це був другий друкований виступ поета. Згадана присвята, правда, тут називалася «Побратимові, в день імені его», а поезія «Згадка — до

Мелані» — за першим рядком: «Гей, гей, милий боже!» Поряд із поезіями М. Шашкевича ці твори були живою водою для земляків, спраглих рідної словесності, як називали тоді літературу і взагалі філологію. Не випадково у вірні «Николаєві Устияновичу, до Львова прибувшому», яким відкривалася «Зоря галицька» 8 червня 1855 року, невідомий автор (чи то Ксенофонт Климкович, чи то Платон Костецький) згадував:

Вже нас вітри уношали
З рідних воріт в чужу хлань —
Коб не проста піснь Руслана.

Станули-сьмо і позіли
На ті хати і могили,
В гори, доли, в світ наш рідний,
Так прекрасний, так премилый,
І широкий, а так бідний.

...З схиленою головою,
Ми співали за тобою
Тоді: «Гей, гей, милий боже!..»

М. Шашкевич, відкриваючи літературний розділ «Русалки Дністрової», після констатації «Як весело колись було, як-то сумно нині в нас!», романтично змальовував давню величність Слов'янщини і найперше Русі: гай розлягався піснями «дівичь» на честь «гарної Лади» — богині злагоди, любові й достатку, «над Дніпром-Славутицею... Ярослав ся вславляв» — князь, названий Мудрим, «Новгорода сила й слава цілим світом зголосла, Києва золота глава під небеса звела», а відтак знову наголошував: «Нині думка йде сумненько...» (вірш «Згадка»). Чи не видно Шашкевичевого впливу в поезії М. Устияновича «Наддністрянка» — про дитину красну Галичину?

Шумів колись-то Дністер-Славотниця,
Славою наші гримотли гори,
Любо співали Лада красноплиця
І дівичь гарних ясенської збори.
А нині сумно, глухо, як в темниці...

«Наддністрянка», де поет просив Галичину «заснівати світ» рідним голосом — показати, що ніякі враги-татари не умертвили руську душу, була б найкраще із ранніх його поезій підійшла для «Русалки Дністрової».

Микола Устиянович у «Руській трійці», сказати б, був найближчий до Дністра, бо народився на дністровському березі. Тому часто оспівував ту ріку, обирав її місцем дії своїх персонажів. Понад Дністром ходить-плаче героїня поезії «Осінь» — горює за весною, що «так борзо перецвіла». Твір має виразну фольклорну основу. На слова поезії композитор І. Лаврівський написав однойменний хор.

Після написаних напередодні «Русалки Дністрової» творів у Миколи Устияновича дійсно не можемо нічого назвати літературного аж до «Згадки за Маркіяна Шашкевича во вічную сго пам'ять», створеної, як можна судити із твердження в першому рядку, через «три яри» («три весни») по смерті керівника «Руської трійці». Українських друкованих органів у Галичині не було, тож поет написав свою «Згадку...» по-польськи, розраховуючи на видання «Gazeta Lwowska». Однак присвята з'явилася лиш у революційному 1848 році — виїшла окремою брошурою, де паралельно з польським текстом був український автопереклад.

М. Устиянович не міг знести тієї несправедливості, що про Маркіяна — це ще було до «Вінка русинам на обжинки» — усі забули, ніби й не існувало «Руської трійці» з її «молод соловієм, пророком честі, слави предтечею». Не боячись нападок «з товпи свавольної», вірний побратим склав глибоку заслужену

шану Шашкевичеві, що першим став на прохання за вільний культурний розвиток Галичини — «красної діви Дністрянки».

Мабуть-таки, М. Устияновичу належить безпідписна стаття «Молодая Русь» у «Зорі галицькій» за 1850 рік, а в цій статті — вірш-цитата про М. Шашкевича:

Розвив-сьь нам весну, соловію красний,
Верг-сьь цвітом незанимим на дикі пустарі —
Заграла природа, зазорів день ясний,
Щезла мряка студена, пошуміли мари.
Як предтеча, стелив-сьь путь спасенія,
Но як він, не бачив слави воскресенія...

«Воскресенієм» автор вірша вважав європейську революцію 1848—1849 років, яку називали «весною народів». Буде справедливим сказати, що музу Устияновича окрилили М. Шашкевич і названа революція.

В революційній добі М. Устиянович розгорнув бурхливу громадсько-культурну діяльність — це був літературно й суспільно найактивніший період його життя. З його ініціативи в жовтні 1848 року у Львові був скликаний так званий «собор (з'їзд. — М.Ш.) руських учених», який попри неоднозначність і лібералізм багатьох рішень відіграв позитивну роль в історії культури. Одна за одною народжуються патріотичні поезії М. Устияновича «Дума матері руської», «До перемишлян», «До «Зорі галицької». Вітаючи першу українську газету («Зоря галицька»), поет накреслив цілу художню програму, якою її бути:

Аби ожила руськая дитина,
Аби зацвіла руськая родина.

Виступаючи на відкритті «собору руських учених», М. Устиянович говорив: «Родимці! Європа подала світу нову бувальщину карту, а на ній золотими

буквами стоїть виписано: «Воскресеніє!» Кожний парід потряс підвалинами єстества свого, зачав нову жизнь свободи і долі: а ми ж на тоє переболіли найтяжчу в Європі неволю, аби і надалі віддихати тяжким віддихом єкону, мов під тягарем могили?»

...Родимці! Великая гадка промкнулася в моїй душі: язык руський — тає стобарвна цвітка, возникшая з м'ягенької груді найчужевиннішої дочки Слави... Хто ж бо в Слов'янщині не знає мови святої Русі!? ...На слов'янськiм виросла вона серцю і всякими цвітами приоздобила її красивая мати... Аж хочем налюбуватися її припадами милості — підім до Основ'яненка «Марусі»... аж хочем узброїтися в кріпость — послухаймо громкого Шевченка; аж розвеселитися і попустувати — возьмім Котляревського; аж, наслідок, статочного образа хочем — прочитаємо — один тільки короткий уступ з «Перекинчика»..., під назвою «Бандурист», через незабвенного нашого Шашкевича написаний; а сли би-сьмо не пожалували потрудитися до пісней народа... знайшли би-сьмо не єдиную звїздку, которая би славу найкращому письменникові кожного народа принесла»¹.

Досі не до кінця з'ясовано, що стояло за словами «послухаймо громкого Шевченка». Але що М. Устиянович знав більше від багатьох «руських учених» про Кобзаря, тоді засланоє царизмом в оренбурзькі піски, це факт. Старший брат, купець Василь Устиянович (1803 року народження), жив у Києві, інколи приїжджав торгувати в Галичину. Знаючи літературні інтереси Миколи, а то й маючи від нього копкретні замовлення, він, безумовно, привозив із

¹ Исторический очерк основания Галицко-русской ма-тицы и справозданье первого собора ученых русских и любителей народного просвещения. — Составлено Яковом Головацким. — Львов, 1850, с. 4, 8—9.

Наддніпрянщини якісь книги, принаймні — важливі культурні вісті.

Між іншим, у справі Кирило-Мефодіївського братства, за яке був арештований Т. Шевченко (фактично — за сатиричні твори про царське самодержавство), фігурувала й поезія М. Устияновича «Наддністрянка» (з назвою у копії — «Подністрянка») ¹. Її ще в 1843 році Я. Головацький вислав О. Бодянському, а відтак вона потрапила до одного із засновників братства — М. Костомарова. Можливо, цю поезію читав і Т. Шевченко.

Шевченківським духом пронизана й друга, так звана «прощальна», промова М. Устияновича на «соборі руських учених». Поет знову наголошував на потребі скористатися революційною ситуацією і рішуче виступити за права рідної мови, культури.

У цьому зв'язку стає зрозумілою тогочасна поема М. Устияновича «Путь на полонину» — один із небагатьох в українській літературі прямих відгуків на революцію 1848—1849 років.

Виразних специфічних ознак поеми твор не має — це ніби цикл медитацій, де внутрішній сюжет преважує над зовнішнім, фабульним. І все-таки то зразок поетичної епіки, цікавий жанровий різновид. Більше того, це перша закінчена поема нової української літератури на Наддніпрянщині, адже відомо, що М. Шашкевич свого «Перекиньчика бісурманського» не завершив, а перша частина «Скиту Манявського» А. Могильницького щойно починала друкуватися.

Назву «Путь на полонину» треба розуміти як стремління до світла, до волі. Услід за Маркіяном Шашкевичем, який ще в 1833 році закликав «гонити

з Русі мраки тьмаві», М. Устиянович додавав рішучості землякам-галичанам піднятися понад «мраками». Пізніше на західноукраїнських землях владно залунав голос Івана Франка: «Ходіть, люди, порану, вибивайтесь з туману!» — а тоді, в 1830—1840-х роках, революційні настрої в літературі лиш зароджувалися.

Ще Ян Коллар утвердив у слов'янському романтизмі образ «дочки Слави» (однойменна його поема повністю вийшла в 1832 році). Так поет «уособив» вільну Слов'янщину. «Доня» відповідно у творах М. Шашкевича і М. Устияновича — це уявлена цісарською Австрією Галичина.

Між іншим, співзвучність Шашкевичевої «Згадки» та Устияновичевої «Наддністрянки» значною мірою зв'язана з поемою «Дочка Слави».

М. Шашкевич у 30-х роках, радіючи культурному пробудженню Галичини, для якого доклав так багато зусиль, іще побоювався, чи не вдарить знов зима її «цвітку дрібнубу» — її мову. «Ненька, весна раненька» ще не гарантувала тепла квітці-веснівці (вірш «Веснівка»).

М. Устияновичу, як зазначалося, під час «весни народів» здалося, що лихоліття вже минає, і він починав поему «Путь на полонину» оптимістичним закликом до Галичини:

Вставай, доню, вставай, мила:

Уж північ минає —
І зірничка засвітила,
Коси розлітає.

Вставай, мила, спори різко,
Док' служить година.
І високо, і не близько
Наша полонина...

¹ Див.: Стеблій Феодосій. Цінне надбання історіографії. — Жовтень, 1984, № 3, с. 121.

Твір виразно романтичний. Тут багато символіки, умовностей, надмірної ліризації тощо. Відповідно до законів романтичної поетики, а може, ще й з уваги на цензуру, реальна дійсність тут ніби завуальована. І все ж в одній із частин-медитацій мотив революції 1848—1849 років звучить досить відкрито. Автор поеми звертається до Вітчизни, до земляків:

Преславна наша сім'я дорога!
Доколя ти будеш в тих туманах жити,
Доколя ся будеш в тих мраках любити
На твою пужду, на горе, бідная!?

Глянь поза себе
На запад і юг —
Як сильно там гребе,
Возноситься дух;
Як красно з темниці
Розвиваєсь світ,
Як буйно з землиці
Прозирає цвіт!

Як сильно ся зерно
Кріпить свободі
І в'яжеться мирно
В слюзи любови!
А з нашої країни
Коли ж щезне мрак?
У нашої родини
Коли ж буде так!?

Звичайно, революційного пафосу М. Устияновича не слід перебільшувати. Поет-романтик був сином своєї доби. Він виступав передусім за культурно-національні свободи, вважаючи, що все інше мимоволі додасться. Його алегоричні гасла часів революції стосуються переважно інтелігенції. «Родимці! — звертався він до учасників «собору руських учених». — Аж занадто знаєте ви нужденний стан руського народа, занадто в'яже вас до него любов, гартована

довгими віки чорної неволі, і занадто вгризла нас ця тая неволя в серце, аби-сьмо не могли достойно розпізнати красних лучей свободи сонця. Занадто довго розложила була тоска мешкане в нашій груді, аби-сьмо не оцінили верем'я доби... Нащо ж довгим розговором марнувати час, так дорогий? Руськоє серце чуттєвоє завше правое, а чесний син Слави знає своє діло! За діло ж, братця, за діло! А тим ділом єсть: розсвіт на галичій землі, розсвіт на тім темнім участку Русі; воскресєніє народной жизни!»¹

Діяльність М. Устияновича революційного періоду найкраще назвати активним культурним просвітництвом. Та якщо зважити, що такими просвітителями тоді не були навіть Шашкевичеві друзі І. Вагилевич та Я. Головацький, які так славно, так демократично починали, і якщо пам'ятати, що Котляревського та Квітки-Осноп'яненка в живих уже не було, а «громкий» Шевченко перебував на засланні — далеко від України, то Устияновича в історії літературного процесу маємо бачити краще, ніж бачили.

Поема «Путь на полонину», звісно, в евій час не могла бути надрукованою. При всій завуальованості сюжету поета в добі романтичного мислення розуміли з підслова.

Від 14 липня 1849-го до 21 лютого 1850 року М. Устиянович редагував у Львові урядову газету «Галичо-руський вісник», де 1850 року з'явився уривок «Чари» з позначкою: «Уступ з рукописі «Путь на полонину».

Пізніше, в 1859 році, у віденському виданні «Сборник» М. Устиянович опублікував ще два уривки, за його визначенням, із «поемату» — «Дорога жизни» і «Всход сонця в горах». Більше про твір нічого не

¹ Исторический очерк основания Галицко-русской печати... с. 5—6.

було відомо — вважалося, що поет його недокінчив. Недавно поему вдалося знайти у паперах журналіста Франкових часів І. Белея.

Досі не опублікований драматичний переклад М. Устияновича з 1848 року «Верховинці Бескидів». Це вільна інтерпретація п'єси польського драматурга Ю. Коженьовського з життя опришків «Карпатські горці». Оскільки «гражданка» ще й тоді в Галичині була незвичною, а переклад планувався для аматорсько-театрального вжитку, М. Устиянович виготовив рукопис латинкою.

Із цього перекладу друкувалися лише дві пісні — оригінальна, «Верховино, світку ти наш...» (під назвою «Верховинець»), якою М. Устиянович замінив у п'єсі Коженьовського «співанку» «Червоний плац...», і перекладна — «Гей, браття опришки! Долийте горівки...» (під назвою «Піснь опришків»). Обидві стали улюбленими народними піснями і найбільше зпоміж творів поета спричинилися до його популярності. До першої народ додав жартівливі приспівки-коломійки. Мелодію цієї пісні почув, будучи в Карпатах, М. Лисенко і здійснив майстерну її обробку.

Опришківський рух у часі перекладацького інтересу М. Устияновича до «Карпатських горців» ще був живий і досить активний. На Буковині, зокрема, в 1848 році діяв прославлений Довбушів послідовник Лук'ян Кобилиця.

Першим в українській літературі порушив опришківську тему М. Шашкевич. Мається на увазі єдине його оповідання (за автором — «казка») «Олена», опубліковане в «Русалці Дністровій». М. Устиянович художньо продовжив і розвинув традиції Шашкевича-прозаїка, але, хоч у повісті «Страшний четвер» (1851—1852) змалював самого Довбуша, в соціальному відношенні кроку вперед у цій темі не зробив.

Із пісень «Верховино, світку ти наш...» та «Гей,

браття опришки!...» (друга хай і перекладна, але міцно увійшла в українську культурно-громадську свідомість) опришківство постає як відчайдушне безтурботне товариство, якому — аби лишень день, завтра якось буде. З окремих деталей першої, авторської пісні видно загалом благородні цілі того товариства («Не вабить нас баринів лєсть; коби лиш... у людей честь»), зрозуміло, чому воно забралось в гірську глухомань («Там нап не клав ланцюгом меж, ворог не станув стопою»).

У названих піснях тональність, сказати б, задана (Ю. Коженьовським), та в такому ключі характеризуються опришки і в повісті «Страшний четвер». М. Шашкевич показав опришків (хай цього слова він не вживав) в соціально типовій дії — вони спільно з селянами розправляються з паном, «грабителем, вражим сином», який у своїй буйності зайшов так далеко, що викрадає із своїми посіпаками молоду із селянського весілля, посягнувши на її честь. М. Устиянович-прозаїк таких класово гострих конфліктів уникав. Надто ще сильною була офіційна думка про опришків як звичайних розбійників — її не так легко було переломлювати, та ще й при тому розраховувати на легальний друк.

З ентузіазмом зустрів М. Устиянович у 1848 році звістку про відміну панщини в Галичині. Тоді ще не всі могли розпізнати, що селяни без землі все одно потрапляли у панську залежність, щоправда, уже не в приватну власність. Раділи всі: по галицьких селах ставили і обсаджували липами хрести на честь скасування кріпацтва. Такий хрест викував, зосібна, пагуєвичівський коваль Яць Франко, батько в майбутньому геніального письменника. М. Устиянович 1849 року написав поезії з певним реверансом у бік цісарського престолу «Третій май» і «Соединенними силами». Поет написав і «Зри, Європо» — з нагоди

вінчання цесаря Франца-Йосифа з баварською принцесою Єлизаветою. В історичній конкретності доби М. Устиянович, як бачимо, десь і оступався. Та головне, що в більшості творів поетові боліли соціальні біди народу. В поезіях кінця 40-х — початку 50-х років він із глибоким співчуттям змалював тяжку жебрацьку, чумацьку, сирітську недолю («Жебрак», «Туга», «Сирота», «Поворот чумака»).

Образ сироти в поезії «Туга» має символічне значення. То втілення народного настрою в Галичині після придушення революції 1848—1849 років — після втрати ілюзій у «весну народів».

Шумить буря студена,

Гудить ворон і криче.

А на полі дитина

Глядить весни і плаче.

Ходить сквапно, питає —

В віпчик жовтий лист в'яже:

«Як: яр згубла?» — Не знає.

«Чи поверне?» — Не скаже.

Ой поверне, дитино,

Але довго чекати...

Вірив поет, що справжня яр-весна для людей таки мусить пастати, хоч на свій вік, видно, її вже не сподівався. Загальне, викликане революцією, його творче піднесення поволі опадає, а в останні два десятиліття майже зовсім гасне.

50-ті роки М. Устияновича — це період душевних борінь, розчарувань, пошуків берега, до якого пристати. Сорокарічний поет відчув себе немічним і розбитим, що поспішає скласти «Лебедеву пісню»:

Де-сь, моя гусле, ти моя другине?..

Ходи до мене, завержена в пліснь,

І звуком жалю, гробового дзвону,

Гомоном суму, посліднього стону

Життя послідню видзвони ми піснь.

Останнім проблиском надії для М. Устияновича було відкриття в 1851 році у Львові так званого Народного дому. Поет пошкодував, що «так скоро і поневолі остиг во груди вдихнення жар», що «о дикі скали... розбились райські сні», а то б він приїхав до «Льва столиці» і на Боїновій гуслі загравав-заспівав би пісню «про днес і вчора в руській Галичі» («Народний дім»).

Скоро у Народному домі зананувала реакційна інтелігенція — «москвофіли», що зрікалися національних традицій, цуралися народної мови. Будучи, як правило, тайною агентурою російського царизму, вони перідко загравали з австрійським цесаризмом — не гребували нічим, аби лиш більше платили за те, що навчилися, як писав син Маркіяна, Володимир Шанкевич, «матір катувати та в чуже нікаматті на смерть прибирати»¹.

Галицькі видання усе більше заповнюються «язичем» — штучною «москвофільською» мовою, яку, зокрема, гостро критикував М. Чернишевський у статті «Національна безтактність» (1861). Щоби надрукуватися, М. Устиянович інколи змушений дещо «омшучнювати» мову своїх творів, часто несуть її «москвофільські» редактори. Характерно, що коли в 1853—1854 роках, за редагування Б. Дідицького, улюблена постова «Зоря галицька» опустилася до пайбільшої мовної мертвечини, він не подав туди жодного твору, а перенісся з друком до віденського «Отечественного сборника» (пізніше — «Сборник отечественный», «Сборник»), де, передусім завдяки Ю. Вислобоцькому, народну мову не так «обічмували». Аж у 1855 році, коли «Зоря галицьку» відчутно оживив Г. Савчинський і вона вмістила згадувану присвяту «Николаю Устияновичу, до Львова прибув-

¹ Шанкевич В. До мого батька. — Вечерниці (Львів), 1862, № 19, с. 145.

шому», поет виступив тут із байкою «Рій і Трутень». (Як байкар М. Устиянович відомий ще ранішим твором «Плуг і Борода» та пізнішим — «Кінь і Пес»).

Прикладом того, як калічили мову М. Устияновича, може служити його вірш «До давніх содругів», який з'явився у віденському «Вестнике для русинов Австрійської держави» 1852 року (очевидно, з правками І. Головацького) і більше не передруковувався («Нам жизнь слезами оуклепана», «...всегда мы выглядасмъ въ тоскливой хвили лучній часъ, надеждой горе заслаждаемъ» і т. п.).

М. Устиянович усе частіше тужить за давніми — з часів «Руської трійці» — друзими, в його творах (чого не було раніше) забряжчали холодні поти смерті. «Спущено трупа, згашено походні» — так починається не тільки елегія М. Устияновича з промовистою назвою «Життя остання тоска», але й вірш, якому б належало бути святковим, — «Новий рік, 1854». В елегії найкраще відбився тодішній настрій поета:

Последній з другів!.. Всі мя полишали,
Всі пішли спати
До вічної кімнати —
Я еще-сь скитаю!

В друку поет виступає все рідше, та й то під по-
вими псевдонімами й криптонімами. Коли почулися
докори прихильників, де дівся його давній спів, опуб-
лікував у «Сборнике отечественном» (1854) «Одвіт
многим»:

І ви спросите нас: чому замовкли ми?
Пощо утихла піснь тепла святої яри?
І ви спросите нас!.. Чи не видите ви,
Як коплють сквапно гріб, роздають браттям свічі,
З среями чужих муз заводять похорон...
...Іль-ли не звісно вам,
В яке-то сіре плаття строять святу невісту,

Галича матір?
Глумляться їй в лице, соромлять рідиму красу?..

Друзі! Оставьте нас, оставте зріти в гріб,
В оній широкий гріб, виконан їх руками.
Сліди з грустію там за датком скорих діб:
Чи ляжем в нім самі, чи ляжуть вони з нами.

Із середини 50-х років утомлений поет піби від-
вертається від суспільних проблем. Подібно своєму
герою «старому Єфрему» він знаходить себе в мора-
лізаторських повчаннях про людські чесноти, пра-
ведність виховання, про добро і зло взагалі. Таким
дидактизмом пронизані його поезії «Старість —
юність», «Невинність», «Ще одна дитина», «Казка»,
«І старому придається школа».

Насторожено вдивляється М. Устиянович у кожен
новий рік, «якими букви в небеснім совіті начертан...
надій гаразд — чи тільки сльози желаній ввіки?..»
(«До Нового року, 1857»), памагається втішати без-
надійних («Новий рік»). Щоби самому не впасти
у зневіру, час від часу, як не дивно, пише жартівли-
ві поезії про любов: «А. Б.», «Хора», «Бідна». Вірні
такого характеру є і в його перекладацькому — ра-
нішому й тогочасному — доробку: «Ізвістіє»,
«Взріст» — із чеського романтика Ф. Челаковського,
«Вопрос» — із польського невідомого автора.

Мабуть, здавалося тоді М. Устияновичу, що легна,
ніж у чесного інтелігента, доля звичайного трудівни-
ка, хлібороба — той принаймні не відав, які гострі
ідейні баталії точаться в «освіченому» світі. Подібна
думка папрошується після знайомства з ідиліями
поета «Хлібороб», «Земський рай». Безумовно, знав
М. Устиянович тяжку селянську працю, та й сам зай-
мався сільським господарством. Цікаво у цьому від-
ношенні було б прочитати його повість «Миріві

лаши», написану, за свідченням дочки Марії, на стику 40—50-х років, але досі не виявлену.

Де вже було заздрити селянинові, та ще й цесарської Австрії! Злидні, голод, епідемії мов заповзли на нього, тяжіли над ним непосильні податки, жорстока рекрутчина. Доцем падали на села похоронки під час загарбницьких цесарських воєн. Тільки біля італійського міста Маджента під час австро-італо-французької війни 1859 року Австрія втратила двадцять тисяч жовнірів. (До речі, тоді в Італії «на кровавій баталії» судилося бути невдовзі видатному поетові Юрію Федьковичу, який написав там свій перший український вірш). М. Устиянович відгукнувся на цю війну баладою «Рекрутка». Сюжетно твір дуже нагадує ранішу баладу «Поворот чумака», але розв'язка в ньому трагічніша. Седянка-рекрутка очі видивила, чекаючи з походу чоловіка. «По горах ходила, дитятко посила», тішила мале, що батько принесе калач і пагодує. Коли ж довідалася, що її «друг упав в бою... під Медженти мурами», кипулася з дитиною зі скелі. Такої гостроти соціального протесту проти рекрутчини українська література ще не знала. То був піби пролог до глибоко трагедійних творів Ю. Федьковича про австрійське жовнірство.

«Рекрутка» — останній твір М. Устияновича із живої сучасності. Загалом вже в кінці 50-х — на початку 60-х років поет спрямував свої творчі інтереси до історичного минулого. Бодай думкою про давню славу Русі він хоче утішити зболіле серце:

Гей, Русе, Русе, лебедице біла!

Скажи нам казку за ону пору,

Коли ти мати на світ ізронила,—

Таку нам милу, таку нам любу.

Скажи нам казку: чому-сь така красна,

Як сред Бескидів повноцвітий сад.

Чому-сь так бодра, а така нещаспа? —

бідкається М. Устиянович у вірші «Колибель Русі». Залишилося, за визнанням поета, хіба припадати «тоскою» до слідів давньої слави.

Наприкінці 1858 року М. Устиянович передав якісь свої твори до Львова Я. Головацькому. При тому написав: «...Проню і молю сердечно: суди безпоцадно, да не розвінає Галицьська Русь по світу лахмани. При кінці знайдені там одну історическу думу. Вглянь в ню всіма очима проникательності і скажи мені щиро, чи достоїн я куситись до такого предмета. Маю я під рукою ще дві думи, по моїй гадці маленько удатініші, по тими думав би я розпочати колісь неперерваний писемник дум з напей бувальщини і іздати особно»¹.

Я. Головацький, який уже був у таборі «москвофілів», звичайно, нічого з отриманого не надрукував. Згадані М. Устияновичем «історическі думи» — це, напевно, опубліковані незабаром Б. Дідицьким твори «Смерть князя Романа під Завихостом в літо 1205», «Ужас на Русі при зближенії монголів в л. 1224» («Зоря галицькая яко альбум на год 1860») і «Княгиня Романова» («Слово», 1862).

Підвищений інтерес до історії — одна з найхарактерніших рис світового романтизму. З українських романтиків ця риса чи не найбільш притаманна саме М. Устияновичу. Це особливо видно тепер, із виявленням нових творів поета. М. Устиянович піби поставив собі за мету переспівати давні літописи — «Повість минулих літ» і «Галицько-Волинський літопис», — принаймні важливіші, на його думку, події з-перед татаро-монгольської навали та з її початку.

За життя із цього циклу, крім названих, поет надрукував ще такі «думи», як «Похід на Царгород (907)», «Вечерниці» 1863), «Могила Святослава» і

¹ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850—1862. Львів, 1905, с. 423.

«Чорная Галича злоба» (Наука, збірник, 1865). Низка невідомих Устияновичевих «дум» знайшлася недавно у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР: «Хрещеніє великої княгині Ольги», «Святоубийство князей Ігоревичей в Галичі» (варіант твору «Чорная Галича злоба»), «Віче в Києві», «Здвиг», «Стичка на Половецькім полі», «Битва над Калкою». До цього циклу якоюсь мірою належить і наявна там же поезія «Київ», перша частина якої теж написана на основі літопису.

Вірші М. Устияновича на історичні теми сильні передусім патріотичним пафосом. Автор з таким боєм і з такою тривогою говорить про безглузді чвари й міжусобиці руських князів, ніби все те діялося на його очах, ніби ще можна щось змінити й не допустити татаро-монголів на руську землю.

Зауважимо, що в часі написання історичного циклу М. Устияновича згадувати про Київ, Дніпро означало наражатися на небезпеку. Цісарській Австрії такі згадки були кісткою в горлі, бо з ними був зв'язаний протест проти австрійської колонізації Галичини. А М. Устиянович у своїй творчості наголошував на нерозривному зв'язку галицької історії, галицьких традицій із матір'ю всіх руських земель — Києвом.

Разом із невідомими «думами» поета знайдено й фрагмент його перекладу з Вергілієвої «Енеїди». Першим українським перекладачем цієї знаменитої давньоримської поеми (після блискучого бурлескного «перелицювання» І. Котляревським) був, очевидно, Григорій Боднар. Інтерпретований ним уривок з'явився у «Зорі галицькій» 1850 року. Цікаво, що і Г. Боднар, і М. Устиянович перекладали одне і те ж місце твору — початок другої книги: один переклав 66 рядків, другий — 23 рядки. Мабуть, є тут якась залежність. Чи переклав котрий із них більше, ніж названі

уривки — невідомо. Третім на Україні перекладачем «Енеїди» Вергілія був, наскільки простежується, С. Руданський (1865).

М. Устияновичу-перекладачеві, крім уже згадуваних (із польської, чеської, латинської мов), належать друковані в 50—60-х роках переклади з російського поета М. Щербини («Дзеркало душі»), хорватського П. Прерадовича («Смерть»), німецького Х.-Ф. Геллєрта («Праведний»; в автографі — «Ретельність»), із невідомого турецького автора («Молитва дяура»).

У 1860 році Б. Дідицький, який мав за мету перетягувати на «москвофільський» бік кращі таланти, видав у Львові збірку «Поезії Николая Устияновича. Часть первая».

Впадає в око, що Б. Дідицький не включив до збірки таких патріотичних віршів М. Устияновича, як «Наддністриянка», «До перемишлян», «До «Зорі галицької», творів соціально актуального звучання «Жебрак», «Сирота», «Рекрутка», хоча, за винятком чотирьох поезій, збірка складена з уже друкованого, а балада «Рекрутка» була якраз у руках Дідицького, бо він публікував її у виданні «Зоря галицкая» як альбум на год 1860». Натомість не пошкодував місця для написаних після революції 1848—1849 років віршів-медитацій із християнською мораллю («Трудись і молись», «Сотворитель»), притч на біблійні теми («Св. Іоанн-євангеліст», «Провидінє»).

Характерно, що в 1862 році Б. Дідицький видав збірку «Поезії Іосифа Федьковича. Часть первая» (Федькович підписувався й ім'ям Осип), і теж дозволив собі самоволю. В баладі про Довбуша, зокрема в характеристиці героя — «Гей, ци чули, люди добрі, перед ким то ляхи стинуть?..», він змінив слово «ляхи» на «звіри», зробив інші правки.

Незважаючи на те, що на обох названих збірках видавець зобов'язавно зазначив «Часть первая», а

в передмові до першої взагалі обіцяв «печатання полного собрания поэзий Николая Устиановича особными книжками», ні один, ні другий поет більше видаватися в нього не захотіли.

Ю. Федьковичу з-під «опіки» Б. Дідицького допомогли вирватися чернівецькі приятелі А. Кобилянський і К. Горбаль. В М. Устиановича таких приятелів не було, і він, знесилений тривалим борінням, таки потрапив у хитро розставлені «московфільські» сіті.

Головна причина, що М. Устианович став «той і не той», — тяжке його матеріальне становище. Він давно намагався вибратися з нужденної гірської парафії, але консисторія, де позасідало «московфільське» попівство, навмисне не давала йому кращого місця. У 1859 році М. Устианович домагався вакантної парафії в Роздолі, в маєтностях польського графа Ланцкоронського. З тією метою їздив до Відня, а в тогочасній «азбучній війні» на догоду шляхетським асиміляторам навіть висловився (мабуть, аби допекти «московфілам») за польський алфавіт для «руського» письма. Не отримавши, однак, місця в Роздолі, поет повернув до «московфілів».

У 1867 році М. Устианович овдовів. Наймолодша із десятиох дітей Оля мала два роки. Найстарший, 28-річний, син Корнило — незабаром відомий художник і поет — був тоді без роботи. Допомогати довдилось не тільки дітям, що вчилися, але й синові Миколі, який починав своє вчителювання. Довгі роки Микола-молодший працював у гімназії в Радівцях, на Буковині. Він теж пробував перо в літературі: в альманасі «Зоря галицкая» або альбум на год 1860 вміщено його баладу «Безіменний». Літературні твори писали дочки Марія та Оля — особливо перша, по чоловікові Бобикевич. Близьким до культури був син Теодозій, у кінці минулого — на початку нашого століть мировий суддя в Сухумі.

«Московфіли» постаралися, щоб М. Устианович у 1867 році одержав допомогу з Петербурга, з «Товариства сириянина бідним літераторам і вченим» (пізніше — «Слов'янське благодійне товариство»), і цією єдиною невеликою (75 крб.) допомогою поставили поета в цілковиту залежність.

Із новим місцем служби для М. Устиановича «московфільсько»-попівська верхівка не спішила: їй краще було його тримати в гірській глушині. Аж 1870 року поетові трапилася нагода перебраться зі Славська на Буковину, в Сучаву (нині на території Румунії). Тут і помер 3 грудня 1885 року.

«Не послідню силу покрила буковинська земля, — писав І. Франко у некролозі, — солодкозвучна струна пукла на вбогій лірі руської музи; умер один з перших будителів нашого народного духу, друг Маркіяна, «соловейко», як звали його молоді товариші, умер, залетівши на старості літ на чуже поле, забавивши співати «по потам»¹.

Франкова думка стала визначальною в подальших оцінках М. Устиановича. Тим часом, маючи, на жаль, мало матеріалів під руками, видатний Каменяр не міг бачити творчу індивідуальність Щашкевичевого друга цілком — у всіх її життєвих перипетіях, з усіма злетами і падіннями. Зрештою, це некролог, не дослідження; Франко просто висловив, сказати б, історично станцю оцінку з позицій прогресивної естетики своєї доби.

Ні, не з доброї волі залетів М. Устианович на чуже, «московфільське» поле, щоб співати «по потам»! У болісній історії цього поета відбився весь трагізм долі галицької інтелігенції середини минулого століття, яка справді щиро хотіла прислужитися і, в міру сил, прислужилася народові.

¹ Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах, т. 26, с. 380.

На «чужому» полі, природно, не зміг «соловейко» співати — і замовк. У «Вспомінах» поет зауважить:

Таких-то «порядків» не хтів я терпіти,
І смирно коритись також не гадав.
Однак, мні ходило, щоби мої діти
Вреду не понесли...

«Москвофіли» не придбали в особі М. Устияновича свого «трубадура», але вони добилися нейтралізації українського голосу авторитетного поета — і це була їх перемога. Подібно замовк і другий поважний співець — Антін Могильницький.

Опинившись у «москвофільському» таборі, М. Устиянович лише вряди-годи виступав зі статтями переважно етнографічного і практично-господарського характеру.

Оскільки реакційне «москвофільство» було серед повіства всесильним, М. Устиянович боявся бути на людях самим собою, через те й листувався чужим «язичієм», що так обурювало, зосібна, його біографа Т. Реваковича. До дітей же своїх до самої смерті писав рідною мовою. Синові Івану, що жив із сім'єю в Києві, де утримував на Хрещатику крамницю самоварів, вислав на схилі віку таку поштівку: «А що би ви сказали на тое, якби я подався тепер на Болехів, а Шихові (зять поета.— *М.Ш.*) радив перенестися до Сучави? Може, би то не зле було. Но если вам возможесь, то довідайтеся ближче, чи стоїть труда такое наміреніє, щоб не прийти з дощу під ринву»¹.

Ту атмосферу, яка панувала в хаті Миколи Устияновича в роки його причетності до «москвофільства», чи не найкраще передала Ольга Кобилянська в одному з листів автобіографічних: «Я родилася року

¹ ІЛ, фонд 84, од. зб. 48.

1863. 27 падолиста, в малім містечку Гура-Гумора в буковинських горах. Звідти був батько перенесений службово до Сучави... Там познайомилися родичі з парохом-поетом — Николаєм Устияновичем, що прибув пізніше, по батькові, до Сучави, і його родиною, з чого виїшла найщиріша приязнь так межі старшими, як і межі дітьми, котра триває і по сьогоднішню днину між живими з одної і другої родини. Це був перший правдивий руський дім, в який увійшли ми, діти, й почули, крім у рідній хаті, і деінде руську (так звали тоді українську мову) мову й руські пісні... Сама тоді я мала 5—6 років. Не буду я розказувати про той гарний час, котрий пережили ми, діти, між собою. Між мною й наймолодшою донькою достойного білоголового поета, Ольгою, зав'язалася щира, нерозривна приязнь, котра триває по сьогоднішній день» (лист із 1921 року)¹.

В останні свої роки «білоголовий поет» відчував особливу постальгію за ідеалами молодості, за творчістю рідною мовою. Чи ж випадково на звороті автографа присвяти І. Наумовичу він зазначив: «Изменникам-подлецам» і написав український вірш «Руськая мати, поглянь на сина...»? Чи ж не був той вірш протестом проти реакції?

За рік до смерті М. Устиянович створив українською мовою поезію «Сон внучки» і згадувані віршовані «Вспомини». І тут поет висловив віру, що «Русь-Україна» таки дочекається кращої долі.

Микола Устиянович відзначався щирим народолобством, гуманізмом. Він глибоко шанував мови й культури усіх народів. Захоплювався творами О. Пушкіна. Листувався з чеським поетом К. Гавлічком-Боровським (1849). «Коли мене навчено читати,— згадува-

¹ Кобилянська Ольга. Твори в п'яти томах. К., 1963, т. 5, с. 229.

За О. Кобилянська в цитованому вище листі,— були моєю першою лектурою чеські казки. Їх дав мені в руки, з наказом читати їх, саме той достойний білоголовий поет Николай... Ніколи я не бачила в своєму дальшому житті нічого кращого, такого, що подобало майже на святого, поважнішого, достойнішого, як того чоловіка, що й досі стоїть у моїй душі як ідеал...» Коли в 1883 році М. Устиянович видавав заміж дочку Марію, запросив на весілля румунського і молдавського поета М. Емінеску. Прагнув братерського єднання, добра усім народам.

Таким він був, Микола Устиянович,— поет, прозаїк, громадський діяч — оригінальна особистість складного періоду української дожовтневої літератури.

Михайло ШАЛАТА

ЛІРИКА

ПРЕЛЮБЕЗНОМУ ДРУГУ НАШОМУ
РУСЛАНУ-МАРКІЯНУ ШАШКЕВИЧУ
В ДЕНЬ ІМЕНІ ЄГО

Сладчайший друже, красенький соколе!
Ти соловієм з руського серденька,
Як о дитині люб'ящая ненька,
О руськім щастю плачеш і недоли.

Ти гаї наші, ріки, гори, доли
Будиш з немочі — даси їм оченька,
Даси їм голос, гарнеє личенько —
І нас думати з ними вчини поволи.

О Маркіяне! Коби Ти весною
В силі, здоров'ю зацвів побратимам,
Коби ми довго тішились Тобою!

Коби Ти довго, соловію красний,
З душі руської співав руським синам
І о нас згадков подумав си, щасний!

1836

НАДДНІСТРЯНКА

Дитино красна, голубко тихенька,
Котору мати в нещасній годині
На світ родила! Промов, що-с живенька!
Промов до світа і к милій родині!

Глянь оченьками на твої сестриці:
Кожна ся власнов пісеньков радус!
А о твоїй долі хіба на границі
Ворон закряче, зозуля закус...

Не так-то в тебе колись-то було!
І твій-то голос колись небесами
На буйних крилах взносився немало...
Не так і в тебе було літами!..

Шумів колись-то Дністер-Славотиця,
Славою наші гримотіли гори,
Любо співали Лада краснолиця
І дівиць гарних ясененькі збори.

А щині сумно, глухо, як в темниці...
Скажи, рідненька: що ти стисло груди?
Хто оніміти казав красавиці?
Хто велів роду зрікатись з облуди?

Скажи, небого: чом твої річеньки
Так сумно, глухо поміж гір дримають?
Чом, рідна, плачеш жалібно з тугеньки?
Скажи сусідам — най тя раз пізнають!

Заспівай світу тими голосами,
Що-с переймила від красной природи:
Збуди від віку лісами, горами
Гомін загиблой слави і охоти!

Покажи світу, що ти ні татари
З білого личка красоньки не здерли,
Ні бісурмани поганської пари,
Ні враги чорної душиці не вперли!..

А колись, може, дитина вірненька
Згане о тобі. Згане, подумас,
Слізоньку вронить, як люб'яща ненька, —
І вікам дальше порозповідає...

ЗГАДКА — ДО МЕЛАНІ

Гей, гей, милий боже!
Де ся наші літа діли, літа молоденькі —
Як-мо разом долинами
Над дністровими водами
Як соколونьки літали сивенькі!
Гей, літа молоденькі!

Гей, гей, милий боже!
Де ся наші гадки діли, гадки красоліці —
Коли-смо з місяцем в гаю
При дрімаючім ручаю
Буяли в небо крилами вірлиці!
Гей, гадки красоліці!

Гей, гей, милий боже!
Де слобідка наша мила, слобідка тихенька —
Коли-м з тобов, голубонько,
Із квітоньки на квітоньку
Літав друг вірний вірного серденька!
Гей, слобідко тихенька!

Гей, гей, милий боже!
Де ся наші пісні діли, пісні жалібненькі,
Що-смо нічкою поспіли
О козаках, і о долі,
І о дівчині співали вірненькій!
Гей, пісні жалібненькі!

Гей, гей, милий боже!
Де ся наше щастя діло, щастя злотоцвіте,
Що, як соненько весноньці,
Дрібний дощик муравоньці,
Сіяло красу — рум'яненькі квіти!
Гей, щастя злотоцвіте!..

Все заглобло, Меланю, як межі горами
Голос гине в сумнім гробі!
А коли ж пам'ять о тобі
Загине в серці, загине віками,
Гей, як голос між горами!?

ОСІНЬ

Сумно, марно по долині,
Почорніли білі цвіти,
Пожовк лист на деревині,
Птах полетів в інші світи.

Від запада сиві хмари
Цілу землю заливають,
Чагарами пічні мари
З вітрами ся розмовляють.

А на горі калинонька
Головоньку нахилиє,
А над Дністром дівчинонька
Сльозами ся заливає.

* * *

Той, кому з маленьства зоряниця
Освіщає добровісно шлях,
Тому годі вже було б журиться
І життя не славити в піснях.

Хто ж прийшов на світ в лиху годину
І ніяк не діждеться весни,
Хто надармо вимріяв єдину,
Брате, співчуття сльозу зроню.

Як у хвилях слід човна зникає,
Як зникає перед світлом тінь,
Так безслідно у непам'ять кануть
Нещасливця миті золоті.

Не збагнеш — і молодість минула,
І одквітнув твій весняний май.
Гілка волі тільки й промигнула
В спогаді про той минущий рай.

І коли твій друг, неначе сокіл,
В царство марев золотих літав,
Як при любці рожевіли щокі
І коли душею розцвітав,—

Ти тоді зі злиднями змагався,
Світ тебе жорстокий не щадив,
Ти ніким не визнаний остався,
Серця голос тугою стлумив.

Та дарма надій хапаш квіти,
Сліз стьмянілих зір,
Очі вверх звертаєш до молитви,—
Не спастися тим тобі, повір.

Ах, дарма у грудях серце скаче!
Тільки любій лунко серце б'є —
Може, чула, то тоді заплаче,
Лиш рукою вже не обів'є.

Чим за смерть тобі той світ оплатить?
Чим поверне серце до життя?

Ще один промінчик мерехоче —
Все ще віра бачиться здаля.
Хай сильніший слабшого потонче,
Цюоти мужність ворог не здола.

ЗГАДКА ЗА МАРКІЯНА ПАНШКЕВИЧА
ВО ВІЧНУЮ ЕГО ПАМ'ЯТЬ

Кому язик свій, своя земля мила,
Тот жалю панним не подивує.

Три яри *-м глядав, ожидав три яри,
Ци яка цвітка пораночком мая,
Хотя й маленька, смиренна, дрібная,
Блідного личка, независтной твари,
Не взійде на Твоім гробі;
Або звук струни сумраком вечернім,
Ударен скромно братньою рукою,
З-над Дністра, Сяну родимцям сіверним
Гомоном жалю, журною думою
Не подасть вісті о Тобі.

Но дармо-м глядав і ожидав дармо...
А в серці гадка, лице паленіє:

* Яр — весна. (Тут і далі під текстами — примітки авторські.— *Упорядник*).

«Де ж руські діти?» — Надармо, надармо...
І третьою ярі сонце вечеріє,

А за Тя ніхто не скаже!
Ніхто сусідам вісті не дасть знати,
Якось серце земля привалила,
За яким сином плаче руська мати,
І на хрест святий, де Твоя могила,
Віночка ніхто не зв'яже.

А Ти почесті, пам'яті і згадки,
О Маркіяне, так достоїн всюди!
Один з-меж тільки руських чад громадки
Припав-сь серцем матері до груди,
До руської землі-коханки;
І, залишивши сусідські ниви,
На власній, дикій, відвічній пустарі
Цвіту і вони глядав-сь сквапливо
На благовісник безнадійної ярі
Для красної діви Дністрянки.

Як рання зізвездка на неба восточі,
Що ясній днинці досвіт розвиває,
Як воздух мая, що по земнім стоці
Радість, довольство, життя виграє,
Очарування світ милий,—
Так Ти жаркою чувств Твоїх весною
Дихнув утіху в наші оболоні,
Так Ти лучею зізвездочки ранньою
Розсвітом шибнув попід небосклони
Дністровій днинці тоскливій.

Єдина гадка була в серці Твоім —
Гадка, якую меж мира товпами
Ангел завіта ясним крилом своїм
В груди молодця заледве віками
Возбудить і в жизнь, і в силу;

Гадка блаженна, небесная, свята:
Зірочки світа, честі, долі, миру
На руськім небі, де темна затрата
І чад останки, і прадідну віру,
І мову губила милу.

В тій гадці жив-сь, віддихав-сь нею,
В ній Твоє щастя, печалі, надії,
Снів наповиди, і радощі з нею,
І тая тоска, в котрій боліє
Піснь Твоїх груді, мила:
Як ова птиця, що так без устанку
То раз сумує, то знову співає,
І знов весела, і знову думас
То вечорами, то в просонні ранку,—
Якби в пісні умерти хотіла...

Тямлю ще добре, — бо якими ж літн
Хвильочки тії мож запам'ятати? —
Коли-сь яв думи нашії нам піти
І руської мови красу розвивати
В ясненьких барвах і силі,
Що ще донині тяжкими судбами
Слезною плаче свої немовлята,
Якби від бога і людей заклата
Думати глухо літами, віками
На німій чорній могилі.

Тоді — о боже! — як же то жаріла
Блідність уст Твоїх, палало личенько!
Жалем, думою душа розгоріла
В небесні двори, далеко, бистренько
Несла гадочки печали;
І мольби несла за Галича неньку,
За сї тоскаво задумчиві доні,
За сини милі, цвіт-красу давненьку,

Що днесь в «сестричній» яліс короні,
Відломок народної хвали.

А нам як любо, як солодко було
Тот рідим голос руським серцем пити,
В яким дитятко дні щастя проспало
І в яким нині так солодко спити —

Мов медом віс діброва,—
І де так мило душу колесати,
Азбуку гадок, чувства і подобі,
Грудьми поєну матірної утробі,
З безодні серця на світ розвивати
В цвіточках пісні і слова!

А днесь... О браття, розбилися стіни
Красного серця, душі величавой!
Замовкли груди, чувства онімліли,
Загасло сонце зрішнички тоскавої,

На устах печать холодна.
Ніт Маркіяна, молод-соловія,
Пророка честі, слави предитечі!
Розбилися стіни, загибла надія.
З вихром, що в полі сухим листом мече,
Яр пошуміла пародна...

Судьбо небесна! Ци ж руській дитині,
Тій нещасливій сироті на світі,
Що в глухій сонце узріла години,
Німій і темній зістатись навіки?

І, мов за тяжкую злобу,
По трудах тільки і тільки недолі
На цур ся своїм сестрицям лишити?
І, залюбившись в духовній неволі,
Сором жебрачий на чолі носити,
Прочуняти * свою добу?..

* Чуняти — дрімати півсонням у слабості.

Ото могила!.. Хто ж днесь так доволно
Гадочки нані волнебними руки
Роздзвонить любо, красиво, удольно,
В м'ягенькі, гладкі, плеканії звуки?

Хто сором зірве нам з груди?
А сго мати руськая родила,
З думочок руських коліску звивала,
Руськос серце під головку клала,
Руськими гадки, душею поїла,
Кормила руськими груди!..

О Маркіяне, небесний звістуне!
Будь куда-сь нині на воздухах хмарі,
Ци в лучах сонця, ци в полисках луни,
Ци в зорі ранній, ци в вечірній згарі,
Ци в зіздах світа границі,—
Я нині смутно на Твій гріб ставаю
І на хрест божий мира уповання,
Печальну думу, жаль мій возвіщаю,
Братній сльози, матірне ридання
І згадку руської землиці.

О, прийми радо, прийми, друже милий,
Тот первісночок мого думання!
Твоє то зерно, труд Твій печаливий,—
І в дар печальний вірночувствования
Тобі 'го назад складаю.

І тим не дбаю, аж ся хто поглумить
З товпи свавольной над тими сльозами,—
Знайдеться серце, що мя порозумить,
І над Лабом, і над Порогами,
І там, на стінах Дунаю.

ДУМА МАТЕРІ РУСЬКОЇ

Ото дитинка! Як день божий, красна,
Як лебідь, біла, як зірничка, ясна;
В синім ей очку небо вечоріє,
В рум'янім личку цвітка паленіє,
На чолі гладкім ум ся розвиває,
В маленькім серці світ, утіха грає.
Над дитинкою сидить руська мати,
По сумнім личку, по журбі спізнати.
Сидить склонившись, як берізка біла,
Над ягідкою, руки опустила
Та й руську думку стихенька, злегенька,
З щиренької груді, з вірного серденька
До сну дитинці так любо співає,
Мов то весною злегка повіває.
Невісто мила, печальна мати!
Ой лиши з-руська дитинці співати!
Бо руська думка — сумний хрест на гробі,
А руська мова — сором на подобі,
А руське серце — туга степовая,
А руська доля — сирота німая.
Колись — хто знає — оскине добою
Син твій спросоння, занудить собою,
Занудить світом, заллється сльозами
І гадку пустить лісами, вітрами:
«Бодай-то руської думочки не знати,
Серця не чути, долю переспати!..»

ДО ПЕРЕМИШЛЯН

Перемишляни, Володаря діти!
Краснії щепи винниці Івана!
Для вас збирає золотії квіти
Мати Галича, столиця Романа.

На вас глядіють Трембовлі розломи,
Земля Василька — героя сліпого;
На вас Льва кротка гордії хорони,
Чудуясь, з тина позирають свого.
О чесні діти, праві сини Руси,
Святої Руси, Руси возлюбленої!
Пред лицем вашим враждебні союзи
Щезнуть, як пітьма в згарі полуденної.
А як не згине насильністю толпава,
Як розіллється терпливості мірка,
Знайдеться скоро козацькая слава,
Знайдем Богдана, знайдем Владимирка
І поспитаєм: «Чия тут земля чия?
Чия тут мати? Чия тут столиця?»

ДО «ЗОРИ ГАЛИЦЬКОЇ»

Від керниць Сяну до берегів Дону,
На землі красній, багатій, широкій,
Де Дністр, красуюсь з Даниїла трону,
Тихо, велично снує пурт глибокий,
Де сині води Дніпра-Славутиці
Честь Ярославлю гримлять порогами,
Там живе нарід всеславної столиці*,
Нарід, що древле тряс підвалинами
Царегорода**, що грудьми своїми
Розбивав кріпко тучу татарина,
Спасав Європу від вражого сина
Кервою серця — сини дорогими.

Прикован твердо гіркими судьбами
Ланцем залізним до чорної неволі

* Київ — славізна столиця святої Руси.

** Дієшній Константинополь називали древні слов'яни Царгородом.

І на хрест вбитий вражими руками *,
 Не знав той парід свободнішої долі
 Над плач самотній безсонними ночі,
 Над святою віри надію на гробі;
 А здертий злобно з цвіту на подобі,
 Ударен тяжко сліпотою в очі,
 Як Уголіно в гадючій темниці
 Голодом душі і мором серденька,
 Загибав сумно на власній землиці,
 Мов биль без роси гине зелененька.

Но честь молодцям славной Віндобони,
 Честь ракузанів високій державі!
 Пирсли заліза, розверлиси опони —
 А на галицькій землиці тоскавій,
 На овій Русі святої частині
 Загримів галос в небесній годині,
 Пам'ятний галос вічового дзвона **,
 І блисла радість в наші оболоня;
 Славний лев—борець Ростиславів трона *** —
 Крепкими сили здвигнувся спросоня,
 А над Львівградом, як путник з-за моря,
 Возникла З о р я, блаженная З о р я.

* По упадку київської і галицької столиць работала Русь під татарською, литовською і польською державою; днесь Росія і Австрія держать тот великий парід під властію своєю — решта того народу живе в царстві угорським.

** Великий дзвін, котрим перед віки свободні слов'яни до общих скликувалися парад, називався вічовим.

*** Ростислав бур отнем перших самодільних князів землі нашої, а лев є гербом королівства Галицького.

Незнаний гостю на руській землиці,
 Звістунко мила райського зарання,
 Дитино неба, сонця красавице,
 Цвітко надії, первісню світанья,
 Гадочок щасних зінище дівича,—
 Витай же, зіздо, на землі Галича!
 Витай на нивах, де кожда скиба
 Кривдами зрита, кервою зброчена,
 Гіркими слези зіллята, сплавлена,
 Де чорна доля, сумная загиба
 Сумраком гробу душу привалила.
 Витай нам, гостю,

витай, Зоре мила!

Ти-сь — перше серця надійнос тиво,
 Перше слово з гробової могили,
 Перше братнього союзу огниво,
 Перше зерно свідущества сили,
 І перша цвітка до віночка честі,
 І перша струна піснь щастя завести.
 На твоїм личку, як в роси перлині,
 Блистає ясна благодатність світу,
 По лучах твоїх на слов'ян картині
 Новая буква святого завіту
 Для руської жизни по літах неволі
 Чертує-сь злотом свободи і долі.

Здраствуй же, мила, межи сиротяти,
 Де праведнос чотирма століти
 Мачуха злая красному дитяти
 Ярославим сердцем завистила зріти!
 І срібну косу лісами, горами
 Понад руськими розплети водами,
 Нехай засвітить, як краснее сонце,
 В кожду хатинку, в кождос віконце,
 Розіб'є хмари, розжене тумани,

Огріє груди і в серденько гляне,
А би ожила руськая дитина,
А би зацвіла руськая родина!

Засвіти, звіздко, Народові тому
Блаженним світлом динки воскресення
Від стін Галича до степів залому,
Крізь пітьму темну душного забвення,
Крізь муть сліз гірких і печалей хмари,
Крізь сум розпуки і нещастя зойки,
Крізь твердь неволі і чувствій пустари,
Крізь вдовиць тоску, горе сиротоньки:
Де тільки зв'яло руськос личенько,
Де стоїть тільки руськая хатина,
Та де боліє руськос серденько,
Та де пуждує руськая дитина.

Всягде, о всягде розсвіти лучами
Народной жизнї щастя і свободу,
Загляни ясно лісами, горами
До кождей річки, до кожного броду.
А п'ясть молодця в шабельку задзвонить,
В білії руки заплеще дівиця,
Старець сивенький слізку долі зронить,
Роз'яснить око журлива вдовиця;
А вколо сонця дитятко малое
Зачне при піснях о Дніпрі, Полтаві*,
Як соколятко в гнізді молодое,
Снити о щастю і козацькій славі.

* Ріка Дніпр і місто Полтава на Україні були найчастішими свідками храбрості дітей руських.

ВЕРХОВИНЕЦЬ

Верховино, світку ти наш,
Гей, як у тебе так мило!
Як ігри вод, плине тут час,
Свобідно, шумно, весело.

З верха на верх, а з бору в бір
З легкою в серці думкою,
В чересі кріс, в руках топір,
Буяє легінь тобою.

Гей, що ми там Поділля край!
Нам полонина — Поділля,
А борн — степ, ялиця — май,
А звіра голос — весілля!

Не вабить нас бариннів лєсть;
Коби лиш порох та цівка,
У бога світ, у людей честь,
Та овець турма, сопівка.

Та коби пирс хребет із від
І ведмідь шибнув лісами,
Завіяв юг, заграв Бескид,
Черемош гукнув скалами, —

То ми-то час, то ми-то піснь!
Молодче, ну же в розтвори:
Овечці сплав з кучерей пліснь —
І далі, далі на гори!

Літом цілим — би ніч, би день —
Хлопці гуляють там наші;
Свобідна там вода, огонь,
Довольно ліса і паші.

Там пан не клав ланцюгом меж,
Ворог не станув стопою;
Буйная там землі одеж,
Плекана пісней, росою.

Там-то бринить трембіти звук,
Щебече любо сопівка.
А як звіря завис гук —
В челюсті плюне му цівка.

ЖЕБРАК

Господи боже! Що жебрак має
На тій широкій, багатій землиці?
Ні му весноньки надія світає,
Ні колос літом в золотій пшениці;
Ні єму свята, ні єму неділі,
Ні великодня, ні рождества в ділі.
Триста шістдесят ночей гірких, темних,
Журних, голодних має в кождім року,
І тисячі ран болящих, нужденних,
І слізок тільки в заумерлім оку.
А днинки ясної — ніколи, ніколи!
То єго частка, то єго держава,
То ціле жниво єго щастя-долі!

Но богу хвала, богу честь і слава!
Колись тихенько схилився добою,
Трупє животний, до німої ями.
О, тоді ж в серці не спудить покою
Ні блідий голод, ні дворак у брами,
Ані собака. А коли світами
Затрубить ангел з високого неба —
Встанеш багатий, як цар над царями,
Жебрати більше не буде ти треба.

ВІСТКА З ЧУЖИНИ

Земле нещасна! Де суть твої діти?
Чи джума стяла? Чи їх лють пожерла?
Чи страшна повідь край моря завергла?
Де сини твої, де суть твої цвіти?..

Летів орел з чужиньки
Та й став повідати
За кєрвавї долиноньки,
За спалені хати;

Та за кості біленькії,
Випрані дощами,
За могили високії,
Сипані руками;

Та за думи сумненькії,
Вержені в облоки,
Та за жалі гіренькії,
Сльозаві потоки;

Та за шаблі щербавії,
Поламану зброю,
Та за душі блукавії,
Без миру, покою.

Летів орел воздухами
Та й став повідати...
Зашумів Дністр берегами
Та й яв ся питати:

«А чиї ж то кровці плили
Тими долинами?
Та чиї ж то кості мли
Вітропцьки дощами?»

«Ой плила там кровця тепла
Не з єдиного краю,
Лиш найбільше зіклась, скрещла
З-над Дністра, Дунаю.

Бо там серце, як сталь в гарті,
За боязнь не знає —
Як на учті, як при кварти,
З ворогом гуляє».

«А чиї ж то руки звели
Могили широкі?
Та чиї то сльози сплили
В потоки глибокі?»

«Не єдна там жменя вергла
На очі землиці,
І не єдна щира перла
Упала з зрішці.

Але сльози тоді в світі
Линули, мов ріки,
Як Дністра, Дунаю діти
Прощались навіки.

Єдна мати їх плекала,
Єдна судьба біла,
Єдна любов їх в'язала,
Єдна смерть злучила».

«А чиї ж то щербавії
Шабельки та зброя?
Чому душі блукавії
Шукають покоя?»

«Не з єдиного там Дунаю
Поламана зброя:
Лиш душечки з Дністра краю
Шукають покоя.

Бо там хлопці, там молодці
За свободу впали,
А дівчата, чорнобровці,
Дома полинали...»

Плаче дівча, плаче мати,
З жалю не втихас,
Що їй свободи не видати,
Їй милий не вертас.

КРАСЯ *

Витай, дівице, витай, сонця доню,
На мрачнім нашім сльозавім підсонню!
Тебе бог вислав в оній добі щасній,
Як старий Ной у радості прекрасній
Наново землю поцілував мило,
Бо ся з неї неба прокляття вступило.

Звістунко райська і світла, і плоду!
В твоїм я личку правдиву свободу
Світонька бачу — і враз величаю,
Син правий Русі, по галичім краю.

Твоє-то личко, як ангел звіту
Христових вісім блаженностей світу,
Вісьмома барви на світ розливає
І радощами серця наповняє.

* [Рай] дуга.

Як в сині п р а в д и — спасеніє мира,
І життя щастя, і правая віра,
Так твій істочник — ясне неба сонце,
Так в твоїй з'яві земних дітей доля,
І світ, і краса, і роса Подолля
Яріють разом в кожdos віконце.

В твоїм-то личку надобно спізнати,
Як гадок много і свобода має:
А всі красиві, а всім єдна мати —
Любов святая — життя ужичає.

В твоїх-то барвах — о с ь м о г л а с н і й
з г о д і —

Сієс любо правдивой свободи
Розличних бажань благодарна згода,
Як небес тихих личенько погоди.

І як свобода з розсвітом зоріс
І назад в розсвіт в'яже свої цвіти,
Так твоя барва з лучей красов мріс
І назад в лучу в'яже лучей діти.

Прекрасний вінче небесного цвіту!
Тебе бог вислав в знак свого завіту
На світ гіренький: що землиця тая
Вовік від клятьби небес свободная.

Ми другой клятьби пам'ять пережили —
Клятьби, що братня рука на нас вергла,—
І судьбу давно до гробу зложили,
Що нас і з краси, і з цвіту обдерла.

О будь нам, красю, і тут знаком долі,
Свободи личком, завітом на світі,
Що мир не верне до давньої неволі,
Давня неволя не верне навіки!

[БДЖІЛКА]

Коби-сь ми лише знали
Коло бджілки ходити,
Теплу хатку єї дали,
Щоби могла в ній жити.
Бо бджілочка — дар бога,
О, дар бога великий!
Глянь, як сквапно, небога,
Чи городній, чи дикий,
Чи на вербі, калині,
Чи на горі, долині
Цвіток знайде, почус,—
Як она 'го цілус!
Як охоче, як пильно
З билки на билі літас,
Як часами насильно
В осередок ся тисне,
І знов скоро-сь зривас,
І в воздухах лиш свисне,
І вп'ять на цвіт сідає,
І, то ротом медочок
З чарок воинних п'є в себе,
То ніжками пилочок
На обніжжя враз гребе,
То за хвильку до броду
Летить знову по воду.
І так все без устанку
Од божого поранку —
Цілу днину, до змроку;
Майже більшу часть року
Одпочинку не знає:
Іль по цвітах труждає,
Іли воду доносить,
Іль черв гріє, годує,

Іль на очку чатує,
Іль померших виносить.
А все рядно і мирно,
І так щиро, охоче...

ТУГА

Шумить вітер долами,
Сухим листом іграє,
А над Дністра водами
Дитя цвіту шукає.

Шумить буря студена,
Гудить ворон і кряче,
А на полі дитина
Глядить весни і плаче.

Ходить сквапно, питає,
В вінчик жовтий лист в'яже:
«Як: яр згибла?» — Не знає.
«Чи поверне?» — Не скаже.

Ой поверне, дитино,
Але довго чекати;
Ой поверне, калино,
Но ще тяжко нуждати.

Як ся сонце оберне,
Від востока розтліє,
Теплий воздух поверне,
Западовець огріє;

Бусьок сяде на хати,
Медвідь гавру розмече,
Пчілка почне гуляти,
І соловій зщобече

І злопотить крильцями,
І заведе піснь маю,
І розвине думками
Пове життя по гаю.

Тогди ж шибнуть загопи,
Цвіт землицю звінчас.
А природа в всі дзвони
Піснь воскресну заграс.

Тогди ж, дитя милоє,
Знайдеш цвіту наволю!
Кидай листя сухос
Та не блукай по полю...

Шумить буря студена,
Сухим листом іграє,
А над Дністром дитина
Такої весни питає;

Такої цвіту шукає —
В вінчик жовтий лист в'яже:
«Як: яр згибла?» — Не знає.
«Чи поверне?» — Не скаже.

ЛЕБЕДЕВА ПІСНЬ

Де-сь, моя гусле, ти моя другине,
Де-сь, воздиханій вірниче єдина?
Єще раз, єще, нім серце застине,
Нім грудь розтисне смертельна пухлина,
Ходи до мене, завержена в пліснь,
І звуком жалю, гробового дзвону,
Гомоном суму, посліднього стону
Життя послідню видзвони ми піснь.

Ходи до мене — я з тебе сльозою,
Що ми остала, нім виплачу душу,
Ржу довголітню і порох обмию,
Волосом білим з голови обесну;
Затягну струни з горя моїх літ,
Приложу к серцю, жизнь огрію в тобі,
Вотхну в тя болізню, що кипить в утробі,
Ударю — і враз попрощаю світ.

Повій же, мила, тихенько-тихенько
Медом солодким, що яр життя віс,
Розсій, любая, щедренько-тепленько
Райську росу, що зірничка сіє,
На мою чорну і зболілу грудь,
Щоби раз ще серце затужило,
Згадок солодкої роси ся напило,
Заким ізлишнюю виессу муть...

НАРОДНИЙ ДІМ

Були времена, де син Галича,
Мов блідолиця тоска дівича,
По розвалинах отців могил
За тіньми прошлих днів ходив.
Із поникнутов в землю головою,
З мутнов сльозою в ясній зриніці,
Чужий на власній своїй землиці,
Мов з-під порога знайда-хлоп'я,
Що в світ повергла мати блудна;
Без батьківщини, своячини,
Без прадідів вірної бувальщини,
Без материнських грудей;
В лиці грамота чорной недолі,
На чолі ціха глухой неволі.

Звідував гробів сумно, унило:
«Скажи, могило, тиха могило,
Чия-м дитина? Як ми ім'я?»

Були времена, де з пив Галича
Щезла, пропала краса дівича.
Цвіти студений поварив мрак,
Пісня убігла в безвісний шлях,
Між гори, бори, з сумом дрімати,
І не лишила, лиш самі зойки
І придавлений серденька стоп,
І ову думку, що руська мати
Уколисала свої дітоньки
В тяженький, довгий, осінній сон.

Були времена, де отці краю
Зрікались віри, предків звичаю,
Богатирове народних дум
Повергли нарід світу на глум.
І щезли звізди нам з небосклопня,
Північ обняла руські болоні,
Сором ударив в чисте лице,
Упор зломила нам горде плече.
Дармо владика глядить в столиці
Одної перли з вірних му душ:
На красній, світлій Дністра землиці
Темна прощави осталась глуш.
А ти-сь тужила, церкво святая,—
Сумно у Юра вив старий дзвон;
А ти-сь боліла, земле любая,
Ридая тяжко синів урон.

Були времена темні, гробові —
Прескорбні недавні времена.
Сум заляг красні діти Дністрові,
Духа і серце обняла ржа;

Буря рознесла лютії крила
І загуділа смерті позов,
Галицької нави друкється вітрила,
З щита послідній рветься покров;
Повінь обняла слабу хижину,
Судьба зачала бити годину,
Тиснуться волни до всіх щілин —
І вже над гробом Галича син...

Було, що було... А днесь?... О, зріте,
Як в Льва городі руськії діти
Плещуть в долоні, заводять хори,
Сором зривають з лица, укори
І оточують надії тин.

Камінь угольний кладуть в заснову,
В будущей руської слави будову,
В будучий руський народний храм!
Слиште, о, слухайте! Як дзвонять пісні,
Руськії пісні ко небесам,
Ропотять віків скрижалі з плісні,
Руські скрижалі — народу слава,
Горя і долі плахта кривава;
Як святоюрський днесь гуде дзвін,
Як гримить в церквах руський поклін;
Як руське слово руськая мати
Кладе на серце своему дитяти;
Як од Вислоки по край степ'я
Геройна, вірна і величава,
Злотоколоса, цвітомурава,
В співах ликує руська земля!..

Було, що було. А днесь... О доле!
Чому ж не верне літ моїх яр?
Зачим так скоро і поневолі
Остиг во груді вдохновення жар?

Зачим о дикі скали Бескида
Розбились райські сні моїх дней?
Чому тернь життя і судьба обиди
На радість тисне лиш муть з очей?!
А сів би-м нині во Льва столиці,
На ступнях твоїх, руська святине,
І, гуель Бояна прижав к грудиці,
Запів би-м пісню під небо синє:
По землі руській, по руськім краю,
Леготом в полі, птичков по гаю,
Громом по горах, по морю шумом,
Вихром по стінах, в безвістях сумом,
А соловієм в серце дівиче —
Про днесь і вчора в руськім Галичі.

ДО ДАВНИХ СОДРУГІВ

Нам життя сльозами окислена,
І серед плачу ми вросли,
Не в бідах сладость таїнственна
Кротить нам гіркі життя дні.
Всігда, всігда ми виглядаєм
В тоскливій хвилі лучний час,
Надеждой горе заслаждаєм —
І от те щастя все у нас!

Де ж світ наш сей, так чародійний,
Що нам тоді сіяв, друзья,
Коди, невинних наслаждений
В природі ми собі іща,
Безжурно зі собою іграли,
Скача, плача, щасливі все?
Де ж літа наші пощезали,
Друзья? Та й ви сьогодні де?

Із вас уже многих покрила
В різних країнах різних літ
Сира печальна могила —
Із першим утром зв'яв ваш цвіт.
А ми, що ще ся остали,
Різничної знову всі судьбой
По світі в спадщині забрали
Достаток, радість — труд і зної!
І предо мною путь твердая —
Путь родолюбця русина.
Но ціль велика, ціль свята —
І в тім єсть сладість вся моя,
І в тім всі думки і всі сили —
І в тім охотно постражду!
Дасть бог в нагороду — до могили
Руськую сльозу получу!

ЖИТТЯ ПОСЛІДНЯ ТОСКА

Спущено трупа, згашено походні,
Запечатано ворота безодні,
Відіхнув гробар, пішли домів милі,
Один лиш старець остав при могилі.
І все замовкло, молитва і зойки,
На гробах сіла вкруг тишина мирна.
Лиш з очей старця, як роса вечірня,
Дрібні, тоскаві капали слізоньки.

«Послідній з друзів!.. Всі мя полишали,
Всі пішли спати
До вічної кімнати —
Я ще-сь скитаю!
Струнжен, ослаблений серед бур навали,
Я ще волочусь по недолі краю
І плачу...

О, як же тихо в тих хижках спокою!
По земних трудах і зною
Як же то милий такий супочинок!
Як буйно росте рута і барвінок
Під хрестом на свіжій могилі!

Святий спокою!
Коли ж в свої крилі
Ти мене приймеш, осінні ми кості,
Усмириш м'якою рукою
Чувств моїх вражду,
Душі жажду?

Мені так сумно, так грусно на світі!
Посеред ликів утіхи, радості
З порожнім серцем влекусь, одинокий.
Цвітка надії чужа мні навіки,
Земля мені — гріб широкий.
Для мене сонце не світить, не гріє,
Яр холодочком миленьким не віє.
Одна лиш болізнє ходить вслід за мною —
Стелить ми ложе, кладєсь біля мене,
Зо мнов всинає, будиться зо мною,
Вдень коло мене, вночі коло мене.

Я пустий череп, розбитий, згорілий,
Сам собі не рад, нікому не милий.
Здревніли ноги, руки сціпеніли,
Скорчилились груди, очі спопеліли,
Пам'ять загинула, висох ум поволі.
Я тягар, згуда питомій родині,
Вітри мнов гонять, мов биличков в полі,
Діти глумляться старцеві-дитині.
Всі тіла сугави
І душі прави
Дякують за дружбу,

Виповівши службу,—
Жебрають спочинку.

Боже! Коли ж ти приллеш ми ту дитинку?
Я плавець на морі:
Од життя поранку
Б'юся без устанку,
Оскільки сил стане,
Ко тихій пристані.
Але все дармо, але все бездільно:
Скоро ся добору
До мирної затоки —
Нова ми оп'ять буря пре на море
І мече сильно
В облаки високі —
І знов в безодні розтвори,
Щоби наново боротись, скитати,
Наново дармо пристані шукати.
Бо світ пристані не має;
Син Євви спочинку не знає,
Хіба як зложить руки на собі
І ляже в гробі.

Боже! Коли ж ти приллеш ми ту дитинку?
Глянь: лодя моя розбита, зогнила,
Платем закладаю шпари,
Керма зломлена, роздерті вітрила,
Воколо мене зівають мари...
Отче! Прийми в пристань свою дитинку:
Спочинку, боже, спочинку!»

НОВИЙ РІК, 1854

Спущено труна, згашено походні,
Росте могила над дверми безодні.
А на могилі помершого брата
Новий рік тайні відчиняє врата.

Судьба засіла на поранній зорі
Роздавати дари.
Блиснуло світло в піднебесні зводи,
К лицю востока тиснуться народи,
Щастя благають Адама сини...
«Мати Галича! Чи щастя... і ти?..»

«О ні, царице! То меч двоюсичний.
Блиск його — язва для серця і ока,
А над ним хмара темнієсь широка
І грім укори нехибний, відвічний.
Горе країні, де сему божищу
Приносять жертву, зажигают свічу!
За сї столами сидить порожнь щасна,
Її жизнь — лелітка, кончина — ужасна.
О, істукан сей не єсть нам в потребі —
Ми служим богу одному на небі».

Судьба усіла на поранній зорі
Роздавати дари.
Радощів просять Адама сини...
«Мати Галича! Радощів... і ти?..»

«І радощів ні! Всі, ах, всі тії,
Що в моє серце колись заблудили,
О, як же скоро вони ся розпили,
І не лишили, лиш кольці острії,
І грудь порожню, і язви на груди,
І пам'ять більну за безплатні труди.
Ясно сверкають лучі сонця літа,

Но враз за ними сунесь молнія скрита
І рве всі вінці печайним ударом.
О, не дари нас, судьбо, таким даром!
Ми зросли в жалю, ми утіх не знали,
Про то і звука на радість не мали».

Судьба усіла на поранній зорі
Роздавати дари.
Другів благають Адама сини...
«Мати Галича! Може, другів... ти?...»

«Другів? І тих ні, судьбо мовчалива!
Многі, ах, многі в моїм серці били,
Що ся друзами колись-то творили,
Но, горе, горе: всі тії огнива
Кувала користь, зрада їх зривала,
А нова користь наново зливала,
Доки не висхли животній струї.
Лиши сей дар твій, нехай льстяться другі!
Мені дость болю, що-м льщена дошніи,
Отець дружину заступить дитині».

Минає хвиля, минає благая...
«О що же просиш, невісто блідая?»
«Царице світа! Небо засвітало,
А попід небо вражда вихри гонить.
Рідний брат брату піснь гробову дзвонить,
Яр ниви гріє, а плугів так мало,
Жмінка при скибі — і тих двоять спори,
Храм мій в заснові, ізсихають нори.
Дай любов братню, дай мир для дітей,
Притни, царице, вражді число дней!
Дай огонь охоти, дай до трудів сили,
Даруй дитя м'ні з орлиними крили
І гусли Бояна злож при його боку —
О се, небесна, прошу тя в тім року!»

ОДВІТ МНОГИМ

І ви спросите нас: чому замовкли ми?
Прощо утихла піснь тепла святої яри?
І ви спросите нас!.. Чи не видите ви,
Як коплять скванно гріб, роздають браттям свічі,
З среями чужих муз заводять похорон,
Ліплять послідній зазов, розносять гласи віщі —
І се в очі ж и в ц ю, щоб прискорити скон?

І ви спросите нас!.. Іль-ли не звісно вам,
В яке-то сіре плаття строять святу невісту,
Галича матір, і провадять в рідний храм
Прискорбну, як Марія, як Марія, чисту,
До широкої колоди, на жертву ідолам?
Як серед святих стін ведуть безладний спор,
Глумляться їй в лице, соромлять родиму красу,
В святині мирних сердець творять лихий роздор,
Вредний «в л а д и к а м» — їм», зловіщій
«с к о т о п а с у»?

І ви спросите нас!.. Іль не слішав ваш слух
За болізню і всю грязь, зроджену гідрою злуди,
Що ізсушає мозг, язвою убиває дух,
Любов стинає в лід, гадом залягає в груди?
Друзі! Оставьте нас, оставте зріти в гріб,
В оний широкий гріб, викопан їх руками,
Слідя з грустію там за датком скорих діб:
Чи ляжем в нім самі, чи ляжуть вони з нами.

* * *

По гробах гробів ходим ми,
І з ілу костей наших братій
Возносим храм для отчини,
Величественний, пребагатий.
Но хто вість, чи на місці тім,
Де днесь vznikae Русі дім,
Не взнесуть колись судьб укори
Розвалини, а на них борі!..

ХОРА

1

Як сонце западе, і вечір замріє,
І птичка вколишеться цвітним лугом,
І зірки засвітять, і луна розтліє,
І все до спочинку складеться кругом,—
Я, бідна, думаю і нуджу собою,
До зірки вздыхаю, говорю з луною —
Чогось ми так тоскно, щось ми не стає...
Скажіть мені, люди: що мені є?

2

Ожила земля, яр блиска докола,
Диваном цвіточки окрили луги —
Посестри по полях, як крильми сокола,
Гуляють весело, без смутку, туги.
Я сиджу самотня, головку звішаю,
Що сплету віночок, то знову зриваю,
І слізка чомусь ми в зіниці стає.
Скажіть ми, посестри: що мені є?

3

Отворю віконце: соловій щебече,
Піснями колипе в гніздечку любу;
А во мні серденько, як рибка, ся мече,
І вічка надармо складаю до сну,
І б'юся з гадками, як з вітром білина,
І сплачу часами, як мала дитина,
Бо щось ми так жалко, щось душу ми пре...
О мамко, о мамко! Що мені є?

4

В неділю з полудня стояла-м в окопці,
Співала-м весело: ля-ля, ля-ля-ля,—
Нечайно хлопчина, прекрасний, як сонце,
Верг ко мні очима і зник, як піна.
Мене щось кольнуло тут, отут, в серденько...
Ах боже! Ах боже! Так дуже дивненько,
Що ми до днесь вколо головка ся в'є.
Я хора, ой хора — по що мені є?

5

Чогось мя в окопце, мов гачком, так тягне,
А з рук ми все ковзне, що в руки візьму,
І кров ми б'є в личко, як хто щось прибагне,
Як огня запросять — я воду несу.
Ні їсти не можу, ні сну я не маю,
Щохвилі трусливо на двері ззираю,
А двері як скрипнуть, то ляк мя бере...
О, бійтеся бога! Що мені є?

ЧИМ ПРОВИННИЛИ МІ?

Чим провинила ти, що в твоїм оку
Узрів я мій воллибний світ?
Чим провинила ти, що рік по року
Мені спокою більше ніт?

Що за тобою я скучаю,
Як тінь блудна в лучах луни,
Що болізнено я вдихаю,—
Скажи, чим провинила ти?

Що без надії я — чия ж причина?
Ти ли зірвала єї листок?
Чи ж твоя злоба, твоя провинна,
Що моїх днів загиб восток?

Що перед мною запад темний,
Студений, як могили дно,
Що моя пісня — стогн підземний,—
Чи се твоєї руки діло?

Ні! Ти невинна, без порока,
Ти незлобива, як мольба,
Як луч твоїх зіниць урочий...
Но чим же винуват і я?

СТАРІСТЬ — НЕ РАДІСТЬ

За тобов ся оглядаю,
О тобі всігда думую;
І вечором, і раненько
За тобов тужить серденько,
О юносте солоденька!
В тобі краса, в тобі сила,

В тобі життя яр миленька
В цвіт масний ся розцвила.
За тобов ся оглядаю
З сльозов в очах, з тосков в груди,
Де цвіточки
І віночки,
Любов щира
Всього мира,
Де минулись життя злуди.
А де тепер я остаю!?

Там спочили всі сні милі,
В які любов вколисала,
Там минулись щастя хвилі,
І вся доля там остала.
Нині згадка пересунесь,
Як восени красна динка:
Ледве засвітить, загірє —
Знов студений вітр повіє.
І сумненько-сь оглядаю
По минувшім життя маю,
Де мисль сміла
В світ летіла,
Де думання,
Уповання
В пламень були розгоріли.
Нині... згасли, спопеліли,

Уже ж тя піде не взріти,
Літ молодих красний світе!
Бо вже ослаб віщий голос,
І сніг припав чорний волос,
І світ очей вже темніє,
І грудь серце вже не гріє,
І вся кріпость, і вся сила
Вже мя нині опустила.
Дармо вже ся оглядаю,
Дармо юності шукаю —

Вже відцвіла
І ув'яла,
Вже по красі
В зимнім часі...
Минулося, що бувало,
І навіки вже пропало!

СТАРІСТЬ — ЮНІСТЬ

Ти, що юністю цвітеш,
Коло сідой голови
Коли тільки мимо ідеш,
То без думки не іди.
Поклонися їй смиренно.
Вічним блиском уже
Лице твоє убілено —
Честь, о, честь му все!

НЕВИННІСТЬ

Невинносте, душі красний рас!
О, ти небесний ангеле спокою!
Як же щасливий чоловік з тобою,
А як нещасний, хто тя пострадає!
До нього боязнь, до нього сромота,
До нього грижа в'яжеться і злоба
І не линає до самого гроба,
Як ржа на ризах, як гниль із болота.

Но як крихка ти, перло дорогая!
Язик покуси як легко тя зотре,
Як на тя чають безстиднії лотри...

Уходи, красна, уходи, милая,
Біжи під знам'я спасенія мира!
Твій щит — молитва, твоя пристань — віра.

А. — Б.

А. Нараю ти, друже,
Жіночку хорошу.

Б. Дякую ти дуже —
О жінку не прошу.

А. Красна і здорова...

Б. Ет, нездала мова!

А. Як ангел, миленька,
Добра і смиренна,
Щира і чемненька,
І многоучена.

Б. Чом не одчепишся?
Чом сам не женишся?

А. Старі — добрі люди,
Та й грошей чвертинка...

Б. Вже якось-то буде...
Такої здасться жінка.

НОВИЙ РІК

Добрий день! Щасть ти, боже! Ти плачеш? О
диво:
Днесь Новий рік — чи знаєш? На лучах зорі
Плинуть в бряску рожеві хмарки задумчиво,
А в них райська колибель — надія і сні.

А ти плачеш? Днесь плачеш? Всяк, бодай
злудливо,
Несе світ свій маленький в медові сади
І колише-сь. А тобі ж послідне огниво
Пирело? Само ли пекло родить твої дні?..

О, то плач же, бідная, ридай, нещаслива!
Єсли єще для тебе єсть душа жичлива,
Одна тільки на світі, — припадь до єї груди
І там вилий весь жаль твій, все горе твоє;
Наридайся доволі, чей ти легше буде...
А ти прощай, кому днесь і сліз не стає!

Добрий вечір! Ти плачеш, плачеш без устанку —
Ніт на землі листочка для твоїх зіниць?
Ніт на світі для тебе нових днів поранку?
Ніт ли навіть і злуди обильних керниць?

І друга ніт? О боже! Як плінена бранка,
Сама одна посеред мільонів лиць,
Прикована навіки до судьби кайданка,
Глядини в ніч степовую без дня і грашць?..

О, стій, бідна! Глянь в себе: глибоко, глибоко,
В душу устремл, в серце безнадійне око —
А там знайдеш хрест святий, а під ним котвицю,
А над ним — світ веселий, біліший від дня,
Ясніший над всі зізди, над сонць лискавицю...
О, щасливий, хто з серця не стратив хреста!

Чи-сь утихла? Добраніч, цвітотчко блідна!
Добраніч! Сні солодко, сні, о, сні
мирненько.

Восток ярі погінбної да сяде тихенько
На вічка ти і розхилить раю ворота.

А свят ангел да стане при тобі близенько
І положить долоню, де рана твоя,
І нашенче ти в ухо, і в душу, в серденько,
І холодком повіз з ясного крила;

І покаже здалека овії хорони,
Де сквар сонця не жгас, не б'ють тучі громи
І вихор більше долі з коренем не рве.
О, добраніч, добраніч! Сні, сні, дорога.
Життя наше спливає серед бур, іграя, —
Ангел божий невинних за руку веде.

Здрастуй нам, гостю з таїнствених світів!
Здрастуй нам, сине матері времен!
Якую судьбу небесних совітів,
Скажи, владико, — грозу іль Еден, —
Несеши ти нам?

Се глянь: ми народний возносим храм.
Камінь на камінь дрібною рукою
Складаєм вірно в орлине гніздо
І в мольбах тихих надії росую
Скроплюєм землю стін святих його.
Но земля тая — ах, сама могила,
Чорна могила без дна,
Де міліони сердець закотила
Времен залізна судьба;
Сердець, що в сльозах желаній,
В обманах мечтаній,
В неплатних трудах і зної,
В болізни темної остої
Розпались до судного дня.

На тих могилах ставасм днесь ми
І возносим руки, як перед віками
Вносили отці наші над предків гробами,
До тебе, гостю-владико. Скажи,
Якими букви в небеснім совіті
Начертан наших надій гаразд?
Чи тільки сльози желаній ввіки —
Земних участь!?

Гей, хто на світі кращу долю мас,
Як той, що плугом святу землю оре,
Золоте зерно на ній засіває,
З пустарів творить цариннос море?

Гей, хто пожитки чесніше односить,
Як той, що літом сквапливо на полі
Серпом, косою буйні ниви косить
І божий даток звозить до стодоли?

Гей, хто прислугу більшую для світа
Несе для братії, як той, що віками
Голодним хліба подас досита,
Кормить держави своїми руками?

Іль котра бірка, як святая скиба,
Відсотки крапці в пожадах сплачас,
Як з чола поту приложим до хліба?
Бо так — чи правда? — і закон віщас.

Іль чия праця, чиї мильші труди
Від тих, що сонце мов-то серцем гріє,
Роса зливає, благословлять люди?
Бо над них легіт холодочком віє.

Десять талантів дає бог на світі —
То десять пальців. Кожний з ними-сь родить.
Верж їх до скиби, трудись в ярі, в літі —
А вдячна осінь щедро нагородить.

Нехай там витязь добивавсь слави,
Промисльник в безднах шукає заплати —
Я ся не лишу землиці, мурави:
Піснь одспіваю — а буду орати!

В ДЕНЬ НОВОГО РОКУ — ДО НЕЇ

Чи ти ще, другинечко моя,
Ведеш к востоку слізную зріницю?
Чи ти ще, болізна, *болізна*,
Не запалила твоїм сном гробницю?
Ще ли стог'н мечтаній блідих
З чорної рветься твого серця згарі?
А долі сум чувств твоїх святих
Чи світ ще тобі не склав на мари?

Бідна, остав! Ах, твоя зоря
Давно вже щезла із небес востока;
Тобі давно надій норя
Висхла сред молній розсвіту урока.
Тобі нести в вечірню затінь взрок,
Що осіняє хрест. Там сяде колись милий —
Весна твоя, азбука твоїх гадок, —
Вірний судбі, судбою онімилій.

При нім знайдеш незв'ялий цвіт любви,
Чист, як душа, яка сго садила,
Цвіт, над котрим мечтала слізно ти
І земний рай, і наповіді всі проснила.
Воколо нього мирна тишина
І роса мила вечірньої охолоди,
А над ним та ж сама взійде звізда,
Що на востоці золотить неба зводи.

Там же, о, там, — до западної звізди
Стреми душею, стреми твоїм зором.
І враз, коли она заблисне ти,
Сідай при милім над могили ровом.
І подумай хвилинку з ним одну
Думку про щастя, що судба стоптала,
І вірно в грудь сго ізлий сльозу
Послідню, що-сь ще не виплакала.

БРАТКИ

На чистім полі
Поросли билинки,
Їх живі очі
Покрасили синьки,
А густі брови
Присіли жовтила,
Такий їх запах,
Мов в церкві з кадила.

Їх барви кр́асні
Мають бути конче,
Сли само небо,
Сли місяць і сонце,
Сли й парід руський
Їх цвіт почитас
І дуже радо
Ним ся украшас.

Вони всі рівні,
Всі вони однакі —
Всі мають спільні
Природні признаки.
Отця одного,
Одної суть матки —
Про то однак
Всі зовуться: братки.

Коб, як їх барви,
Русинам премилі,
Також їх назви
Русинів красили;
І коб тим свойством
Зістали правдивим —
Вони би народом
Сталися щасливим!

«БІДНА»

Коли-с ся прощала,
То-с мені казала:
«Мій милий, як сонце спічне
І взійдуть зірочки,
Позвідай зірочку,
Чом личко поблідло моє.

Вона ти розв'яже,
Вона тобі скаже,
Яка я бідненька сама!
Як цілії очі
Виплакую очі,
Схну в тосках, в думанні за тя».

Я до зірки чаю,
Зірочку питаю:
«Скажи ми, зірочко, скажи,
Що діє милая,
Голубка вірна —
Деся, бідна, поживкла з туги?»

А зірочка-псота
В сміх з цілого рота,
Аж її ся носик задер:
«Ай, ай, твоя любка,
Вірна голубка,
Іншого цілує тепер».

ЗЕМСЬКИЙ РАЙ

Чи знаєш, брате, де вічні рожі
І безустанний цвіте май?
Де з небес сходять ангели божі
І насаджують земський рай?

Ходи за мною, глянь: там кімната —
В кімнаті мати-голубка
Стоїть в віконці і жде на тата,
Біля неї діточок купка.

В сій очах синє небо зоріє,
З личка яснє урода,
На устах тепле зарання тліє,
А з очей дине погода.

В кімнаті стіни, як сніг, біленькі,
На стінах святі образи,
При стінах ложка, мов гусь, чистенькі,
А в головах лож — тихі сні.

Серед кімнати накриті столи,
На столі хлібець пасущий,
Збанок водиці і чарка соли,
Край стола — стілець дворучний.

Вкруг по оконцях рута, барвінок,
І біждеревка тройгілля,
І любимене, і розмаринок,
А по уголлю — мирзілля.

Надійшов татко — вибігла мати,
Вибігла дітей кошпичка,
Сплесли в долоні, стали вітати,
В руки цілують і в личка.

Стислись, зв'язали в м'який клубочок,
Кожде по-своmu любус,
Сплели воколо цвітний віночок —
Отець їх взаєм цілує.

І бач, провадять в віночку няня,
Мов царя в злоті престולי,
У одних ліска, в других крисаня,
Найменше тягне за поли.

І засадили до столу тата,
Самі усіли смирененько.
Ясніє воздух, пахне кімната,
Леготи дишуть тепленько.

Бо кругом столів гості докола —
Щирої любові друзя все:
Ангели божі, святій Никола
І сам богонько з небесе.

Радість в кімнаті. Но бач — хтось плаче.
«Чого ти плачеш, мій любко?» —
Звідус мати. А татко каже:
«Бо-м в моїм раю, голубко!»

СУДЬБА

І передше слъози пили,
І передше лялалась кров;
І передше стоси тліли,
А на стоси йшла любов.

І передше лютъ стинала
В лід грудей гарячий стон;
І передше тернь вінчала
Найсвятіших чувств урон.

Так про що же униваю?
Так про що клянусь судьбов?
Чим я лучиний, чим страдаю
Більше тих, що перед мнов?

О, для мня одно лиш горе,
Лиш один лютий жаль:
Що не сам страданій море,
Не сам н'ю мою печаль!

КОЛИБЕЛЬ РУСИ

Гей, Русе, Русе, лебедице біла!
Скажи нам казку за ону пору,
Коли тя мати на світ ізронила —
Таку нам милу, таку нам люблю.
Скажи нам казку: чому-сь така красна,
Як серед Бескидів повноцвітний сад,
Чому-сь так бодра, а така нещасна,
Що в твоїм серці двосічний булат!?

Чи тя над морем мати повивала,
Що ще груди сум не розсадив?
Чи з хмар льодових колиську звивала,
Що грім не ломить ясних твоїх крил?
Чи в лучах сонця она тебе мила,
Що твоя досі не жовкне краса?
Чи лист завітний в скалі чеканила,
Що ще думно несесь голова?

Гей, Русе, Русе! Де світ твій старинний,
Що вітав перший життя твого стон?
Де земля тая, де рай твій дитинний,
Що-сь в нім проснула утіх первий сон?

Де твої старці, що тя навчали
Честі і правди, світ-бога любови?
Де оті барди, що в душу ти вляли
Огень і миро з небес отчини?

Гей, Русе, Русе! Де твої мечтання,
Де гнізда твоїх високих орлов?
Де суть могили твого страдання,
І борб, і горя жертвенная кров?
Чи всю азбучку діл твоїх затерла
Времен безвісних тяжкая стопа?
Чи лик і зойки — все слишком повергла
В вир катакомбів заглади рука?

Мовчиш, святая... Мрак темний скривас
Твою колибель, життя твого май.
Лиш тоска — вірна голубка — взлітає
Ген-ген за гори, над тихий Дунай.
І, мов на гробі безнадійна мила
Могилу тисне до вірних грудей,
Так слід цілує, куда ти ходила,
Цілує порох з костей твоїх дітей.

ЖЕСТОКАЯ ЛАСКАВИСТЬ

Не одувайсь бурливими хмарами,
Як в кращий світ ти облечен;
Не укоряй жестокими словами,
Як вище-сь щастям вознесен;
Не уносиш неліпим гніву жаром,
Як грізний меч держиш в руках;
І не іграй громовим стріл ударом,
Як більше пари в воздухах.

Если гарячі серед страждання
На твою милість, твій покров
Суть благодарних уповання,
Надія к тобі і любов, —
Не морози сердець в благанні
Студеним льодом висоти,
Не укоряй в помилюванні,
Отравов нектар не муди.

Глянь: з поникнутов головою,
Взнося руки, взнося взір,
Стоїть страдалець пред тобою,
Благая ласки. З серця пір
Плине сльоза, мов сукровиця,
А в болізни дуневних ран
Дрожать уста, дрожать 'му лиця,
Він в твої руки весь оддан.

А бог дини вість: да як і сила!?
Мов-то о бабку молотом,
Судьба в житті його-сь набила,
І груди порив гарячий гром.
А може, язву не одну
І ти йому в серце пасік;
Не рви ж, не рви за більну струю —
Чи ж і ти сам не чоловік!?

О, лучше будь, як лід, студений,
А не двусіч, як зрадна яр,
Що сонцем манить, а вітр шалений
Жене в блідую цвітки твар.
Гіркий сей кусень жебракові,
Що лайка верже йому в рот.
Він 'го зростив краплями крові —
І лишить гордо у ворот.

[СИН РУСЬКОЇ МАТЕРІ]

Руськая мати, поглянь на сина!
Яка ж хороша твоя дитина!
Синії очі, личко козаче,
Стан, мов ялиця, аж серце скаче;
Уста червоні — лиш цілувати,
Чоло і брови — лиш малювати;
А стукни в серце — який м'ягенький;
Зазвідай груди — як одважненький!
О, нема в світі, нема довкола
В красі і честі рівного сокола!
Радуйся, мати! О, ти щаслива,
Що-с виPLEкала такого сина!

* * *

Ванда з Ваньком не прожйє
Без вражди і без плачу,
Доки мужа не зарис —
Як не в гріб, то під п'яту.
І не диво. Польща вся —
То справдєння жєницина,
Що готова присягатись
І на нопог заклинатись,
Що жіночий сарафан —
Найліпший для Русі пан...
Тож не див, що Гриць з Іваном
Б'ють чолом пред сарафаном.

СОН ВПУЧКИ

Під місяць рогатий,
Під ясне сонце
Взіє коник крилатий —
Під божє віконце
Самє — сеї почі мене.

Я, з коника зсівши,
Коліна склонила
І, руки зложивши,
Так бога-м просила
О все, що в небі цвіте:

«Дай, отче наш, волі
Всій руській країні;
Даруй ліпшої долі
Всій руській родині,
Що рве окови з себе,
Що ломить кайдани
Рабства і неволі,
Стрясє лахмани
Мужницької недолі
З себе — до волі ся пне;
Що рада б прозріти
В тій тьмі, що морочить,
І іскров просвіти
Черва, що Русь точить,
Гризе, здушити-сь бере...»

Молила-м: «Всевишній,
Не дай нам пропасти —
Весь парід не грішний!
Між грішним почасті
Все с — і праве життє.
Не дай, милостивий,
Нам, божє, упасти,
І всяк блуд вредливий

Поможи отрясти,
Бо жре, давить, гнете...»

А господь спогляне
На мене сердито
І каже: «Не в'яне
Пшениця, ні жито,
Лиш пне колосся своє
Горі, хоть, вихрами
Долі придавлене,
Поклалось місцями,
В ярі не спасене,
І жде, аж жнйва дійде.
І Русь, колись буйну,
Сваволя убила
І нинішню сумну
Долю зготовила,
Проте в рабстві жне.
Но скоро дозріє
По Русі всій воля,
Просвіта наспіє,
Правда, згода, доля —
Зійде їй сонце світле!
Вертай же в долину —
Розказуй повсюди,
Що Русь-Україну
Небо не забуде:
В час ще місяю пішле».

Дідусеві мому
Все я, пробудившись,
Сказала-м потому.
А дід, прослезившись,
Рече: «Мене лиш
Смерть жде...»

Сучава, 1884

ЕПІКА

ПУТЬ НА ПОЛОНИНУ

Вставай, доню, вставай, мила:
Уж північ минає —
І зірничка засвітила,
Коси розплітас.

І місячок задріманий
Покотився спати,
І копичок осідланий
Нудить біля хати.

Вставай, мила, спори різко,
Док' служить година.
І високо, і не близько
Наша полонина.

Хто ся на світі в путь вибирає,
Кому далека дорога своя,
Нехай зарання не засипляє,
Добре сидлас вірного коня.
Бо життя наше — то путь Сахарн,
Де од «Да будет!..» Адама сини
З востока, моря, сівера, юга,
Вздовж і поперек дикої пустарі
Неся на плечах хрест своєї судьби,
Навперемоги минають друг друга

Й безперестанку гонять пісками,
Слідя очима, висхлими устами,
Чей де потічок, тінь листу обачать
І плачуть.

Над їх головою
Луч правди
Праведно жже,
Земля під стопою
Тліє, пече.
Спека кровцю варить,
Воздух тисне за груди,
Одних давить.
А бідний путник на світі
Подвоєює труди.

Б'є ся з жаждуцим серцем в віки —
В лиці надія, в очах сльоза —
До мети, що 'му заткнула судьба.
І серед бідствії і зною,
Глядя для душі покою,
Кладе-сь при костях предка-сусіди.
І не линає — лиш криваві сліди,
Що гнойні ноги втисли на шлях,
І воздиханій студений мрак.

О щаслив, хто ся од ранньої зорі
Бере до путі в желаній восток!
Коль страсті-сь збудять, небо замріє,
Закипить серце, кров ся розтліє, —
Знайде оази солод-холодок,
Знайде тінь листу, набере сили,
І піде далі в путь — до могили.

Заржав коник — сідай, мила,
Гуляй по долині,
Як гуляє вірна Дзюба
Там, на Україні.

Доки світ нам еще грає,
Доки ярна днина,—
І жебрачок раз гуляє,
Як царська дитина.

Тільки бачно, бачно, доню,
Води оком всюди,
Бо найчастіше на розсопні
Зводять нас полуди.

Глянь: там скрито водомня,
А тут сліп на звірку,
А там зрадна повзе змія,
Тут пропасть на взірку.

І в цвіточку їдь ся знайде,
Хоть красна подоба.
А на серце як біль зайде,
То болить до гроба.

О, щаслива тая доня,
Котру ненька збоку
Через весни оболоня
Проводить за руку!

Цвітняя тій доріжечка,
Прирівняні строми:
Не поткнеться сї ніжечка
О присіч і зломі.

Невісто, мати, питателько мира,
О, скільки в тобі криється доброт!
В тобі надія, і любов, і віра,
В тобі вся трійця небесних чеснот.
Наколь притулиш к груді немовлятку,

Що-с болізнено родила на світ,
Леготом раю дуне в тебе татко —
І райський в серці прозябас цвіт.

О, як же-сь красна, як же-сь тоді мила,
Як в пеленочку
В'єш дитиночку!
Плачеш, любиш,
Пестиш, цілуєш,
Пісню складаєш,
До сну співаєш.
Коль цілу диньку
Без одпочинку
Трудишся, губиш,
За цілі ночі
Не замкнеш очі.
І, мов з неба врач,
Тулиш, голубиш
Дитинки плач.

А як дитинка в виростка-сь розвила —
Коль безустанно
Вірно, старанно
Пасеш очима,
Куда дитина
Лиш піжков стане;
Зараз погляне,
Мов блискавиця,
Твоя зіниця:
Слідом за нею
Умом, душею.
І в серці тихо
Дрижиш ціла,
Щоб яке лихо
Не пайшло дитя.

О, як же-сь красна, як же-сь тоді мила,
Коль рученята
Реб'ятку складасш,
Перві заснови
Віри, любові
В груди поміщасш.
І всі літа
Свого віка
З ранку до ночі,
З ночі до ранку,
Безперестанку...
Кладеш охоче
Світ твоїх очей
Лиш для дітей.

Невісто, мати, ти — ангел землиці!

По бач, який мрак сідає,
Снуються тумани,
Гори, бори пристроює
В дивнії обмани:

Там велети первовіку
Зійшлися на думу,
Тут, знать, опир, відьма дика
Складає піснь суму.

Там знов, відав, русалиці
По зворах ся снують,
А тут ніби чарівниці
На коцюбах дувають.

Ай, а там що, на убочі,
З-під корча зазірно
Витріщило на нас очі?
То біс, то біс, вірно!

А все ніби істинниця
Молохом создана.
А все мара пустотниця,
Все — лише обмана.

От тобі образ, цей обман, люба,
Що серце тисне, ум залягас
І руки в'яже, поги спинає.
От тобі мрак певіжества!

Преславна наша сім'я дорога!
Доколь ти будеш в тих туманах жити,
Доколь ся будеш в тих мраках любити
На твою нужду, на горе, бідная!?

Глянь поза себе
На захід і юг —
Як сильно там гребе,
Возноситься дух;
Як красно з темниці
Розвивавсь світ,
Як буйно з землиці
Прозябав цвіт!
Достатки до хатки
Спливають щорік,
Недолі остатки
Щезають вовік.
Як сильно ся зерно
Кріпить свободи
І в'яжеться мирно
В сльози любови!
А з нашої країни
Коли ж щезне мрак?
У нашої родини
Коли ж буде так?

Уже дніс, дишуть звори —
Полонина близько.

Долі з коня — і на гори!
Ну же, скоро, різко!

А охоче, бо охота —
То нові вітрила.
При охоті вся робота
Горить в дух щосила.

Хто спорить по труда нивах
В життя свого ранку,
Той розв'яже в світа дивах
Не одну заганку.

Чудно не раз перобові:
Звідкіль ум, достатки?
Як ся взносять десь панове
І з низенької хатки?

[Як і стоги, і комори
Десь кудись заможні,
І стаєнки, і обори
Повні, не порожні?

Десь у других і корова
Щось краща, дойніша,
І челядка десь домова
Лінша, послушніша.

Такий див не один бачить —
За чари гадкує,
За ворожбу щось маячить,
І собі ж пробує].

А знаєш, що дивом водить,
Хто ворожбу знає?
Той, хто ранком споро ходить
І росу щибас.

[А знаєш, хто чуда діє,
Де ворожбі мати?
В краплі, що на чолі мріє, —
Там єї шукати].

Тому ж спори, красавице,
Не пожалуй труда:
Поки роса по землиці —
Щибай перли чуда!

Єще хвилю, ще малую, —
Бач, рідне ялина;
Єще взгірку, ще одну —
От і полонина!

Га, що за світ, о милий боже!
Ах, як пречудесно тут!
Нічим, нічим все Запороже!
Люба — не рониш ти сльозу!?

О глянь, о глянь в сесі розтвори:
Над нами чиста неба твар,
Долі — бездонне мряки море,
Пред нами — степ, на степі — яр.

На небі єще зірка мріє,
До сну кладеться в хмарки пух.
Кругом востока зоря тліє,
Мов золотий горящ рантух.

З безодні моря сірої мряки
Гамор гуде, мов з Ети дна.
Крізь гамор рветься глас собаки
І пісню унила когута.

А бач, а бач, в безмежнім морі —
О наївидна красото! —

Велетів тисяч пнуться к горі:
В землі стопа, в небі чоло.

А всі в вінцях, як відданиця,
Коль русу косу розплете,
Отре сльозу, умис лица.
Головку в цвіти убере.

І задумаєсь на часочок,
Вліпивши в неба очка дві,
Виснує з серця чувств клубочок
І усміхнеться, мов во сні.

Га, що за світ, о милий боже!
Се — глянь на полонини май:
Нічим, пічим все Запороже!
Тут вірно, вірно Русі рай!

І вірно, вірно перед нами
Світ всіх красот явиться так,
Коль дух ся взніє [над] облаками,
Понад землі студений мрак.

Низом, низом, понад болота,
Снує-сь громада бурих птиць.
В болоті чорнім їх охота
І світа п'ядь для їх границь.
За узбереж тісної долини
Они не важуться крилом.
Мгла — їм принада для гостини,
Черв і надлина — їх столом.

А орел мече тісну ю кліть,
Крилом б'є в небо, в воздушний світ.
Рветься в кузницю громових стріл,
Звідує зізди за світа преділ

І мірить запад, мірить восток,
Свідрує в сонце одважний взрок.
А облічивши границі висот,
Мече мірило в безодні рот.
І, наситивши величєм око
Понад країну градових хмар,
На піднебесній скалі високо,
Де вічна сонця сіяє яр,
Мов-то владика воздухів, стає
І гніздо в'є.

Так ся возносить орлиними крили
Дух благородний понад хмар преділи,
Сл'го не зв'яжуть прелесті суети.
Бодро над землю і над єї болота
Движить він к горі, в небесній світи,
І одчиняє золоті ворота
Чистих, нескверних, високих утіх,
Тісному серцю вівки чужих.
А враз, внутивши взрок в правди світила,
Голосить світу, мов ангел з престола,
Мудрості божой одвічні правила,
І світ розносить круг себе довкола;
А на нетліннім камені сидя,
Чертає на нім своє ім'я.

Но слух? — подуло
Здром з востока,
Зашелеснуло
В борах з широка.

А круг востока чимраз шире, шире
Попал ся суне. Чи горить Підгір'я?
Іль луко мече страшна борів смаль?
Іль Боян пісні пле на запад в даль?
Ні, то природа золотими шати
Путь вистеляє для гостя, цариці,

Паволоками в'є свої кімнати,
Сипле кадило на ватру землиці,
Небеса строїть в світозарні вінці,
В хори збирає воздушний півці,
Цвіточкам лица свіжов росов мис,
В зелень листочків перелочки сіє
І створи в здвиг зо всіх сторон
В срібноє зарання
На привітання
Кличе в поклон.

Уже гір щити в золоті сяють —
Рек би-сь: шишаки героїв в стрію;
Вершки ялини огнем сверкають,
Мов Січ козацька щеттю сталлюю;
Уж ціле небо паліє в згарі,
Уж життям дишуть світа обшари,
Уж бринить воздух, шум ся змагає,
Уж жайворонок піснь свою грає,
Уж живин здвиги шпетять із землі,
Мов-то з купини мурав'ї.
Хвильку утихло — ве́дь пісню складають
І чають.

Аж тут в діамантних шатах,
В непаглядних очесам шкарлатах
Надсуває гість з-за гір, з-за моря,
Світа цар, госпожа всего створя,
І ступає звільна, тихим кроком,
І цілує землю своїм оком,
І зливає радість, щастя в дар,
Жизні огонь на всяку світа твар.
А птиць громади,
Створ міріади
Скачуть, співають,
Щебечуть, гуляють;

Тренечить в руху
Травичка з шовку,
Цвіточки з пуху
Вносять головку.
Воздух вонь динє,
Вітр лист колише,
Гори і бори
Заводять хори.

Вся непрезрима світова пава
Дзвонить, ликує: слава! слава! слава!

Ах, так ся тінить народ в окола
Свому владиці, коли з престола

В круг его стане
І оком гляне
Низько, високо,
Зблизька, глибоко,
Узи розсуне,
Пута розкує,
Кривду розвіє,
Правду засіє
І злобу здушить,
Сльозу обсушить.

Так дзвенить «Слава!» сему владиці,
Мов восходящій світа цариці.

Взійшло сонце, тліють гори —
Радість в полонинах.
Но під нами ще море —
Туман по долинах.
Крис доли, села криє,
А в селах клекоче...
Ах, нім сонце там затліє,—
Мряка виїсть очі!

ПОВОРОТ ЧУМАКА

Скоро ся сонце за гори ховає,
А в степу стане смеркати,—
Вийде за село й на горбку сідає
З дитинков печальна мати;
І співа єму: «Цить, мос дитято!
Небавом вернесь із Криму твій тато».

І тужним оком глядить к западові,
Нічоґ' не вздрівши, та й плаче.
Лиш як заскриплять мажі чумакові,
То їй серце з радощів скаче;
І приспівує: «Цить, ах, цить, дитято!
Ой вже вертає із Криму твій тато».

І як ся ніччю поклали сумраки —
Вона чекає, чекає...
Аж припутніли к горбочку чумаки,
А один так їй віщає:
«Плач, плач, вдовонько, плач і ти, дитято,—
Та вже не верне із Криму ваш тато!

Коли ми в буйнім степу постояли,
Ваш тато недужен стався,
А ніж ми вранці богу честь давали,
Він з світом вовік прощався.
Тому плач, нене, плач і ти, дитято,
Бо вже не вернесь із Криму ваш тато!..»

І коли сонце за гори-сь ховає,
А в степу стане смеркати —
Вийде за село й на горбку сідає
З дитинков печальна мати;
І співа єму: «Цить, ах цить, дитято!
Небавом ми там будем, де наш тато...»

СИРОТА

Край Бескида доріжка,
При дорозі ссть хижка * —
А там клепле сирота:
«Відчиніте ворота!
Тут мій татко, тут ненька,
Тут родина миленька.
Ах, відчиніть ворота,
Най не плаче сирота!»

А з хижчини з порога
Гуде душа сторога:
«Стій, не стукай так много —
Заблудила-сь, небого!
Давно-давно могила
Твого вітця покрила,
І матінка вже в гробі
Склала руки на собі,
А родина ще з літа
Розійшлася край світа.
Заблудила-сь, небого,—
Ніт тут з твоїх нікого».

Край Бескида доріжка,
При дорозі ссть хижка —
А там клепле сирота:
«Відчиніте ворота!
Тут ми зоря сходилла,
Тут ми душа розцвила,
Тут щастячко, тут доля,
Тут невинна сваволя,
Тут перші сні, думання,
Перші слёзи-ридання...

* Хижка — хатка, вираз в Верховинах об-
щій.

Ах, відчиніть ворота,
Най не плаче сирота!»

А з хижчини з порога
Гуде душа сторога:
«Стій, не стукай так много —
Заблудила-сь, небого!
Твоя доля — там, в мраках,
В густих, темних байраках,
А щастячко і волю
Розніс вітер по полю,
І твої сни розвіяв,
Твої сльози розсіяв.
Заблудила-сь, небого,—
Ой нема тут ніч твого».

Край Бескида доріжка,
При дорозі єсть хижка —
А там клепле сирота:
«Відчиніте ворота!
Тут чувств моїх всі фалі,
Тут радощі і жалі,
Тут надія, розрада,
Тут вся серця принада.
Ах, відчиніть ворота,
Най не плаче сирота!»

А з хижчини з порога
Гуде душа сторога:
«Стій, не стукай так много —
Заблудила-сь, небого!
Твою радість і горе
Ворон заніс край море,
І надію розмісив
І по хрестах розвісив.
Блукай далі, небого,—
Не знайдеш тут нічого».

Но ще просить сирота:
«Відчиніте ворота!
Тут весь мій світ і сонце:
Тут мій милий в оконці,
В нім мій татко і пенька,
В нім родина миленька;
В нім ми зоря сходилла,
В нім ся душа розцвила,
В нім все щастя і доля,
І молода сваволя,
І перші сни, думання,
Мої сльози-ридання,
І радощі, і жалі,
І чувств серця всі фалі,
В нім надія, розрада
І вся життя принада;
В нім все моє, що маю,
Захвачене із раю.
Ах, відчиніть ворота,
Най 'го бачить сирота!»

А душиця сторога
Такой гуде з порога:
«Стій, не стукай так много —
Заблудила-сь, небого!
Ніт милого на світі —
Уже в землі навіки».

Но ще плаче сирота:
«Відчиніте ворота
І покажіть гробницю —
Я відгребу землицю!»

А душа сторога
Загуділа з порога:

«Ніхто ей не згребе:
Умер милий для тебе.
Хотя й ходить по світі —
Однак умер навіки!
Блукай далі, небого,
І не питай милого».

Такой плаче сирота:
«Відчиніте ворота!
Я не хочу милого
І не жадаю много:
Чей, ся знайде в тій хатці
На чотири в гріб платці.
Відчиніте ворота,
Най тут умре сирота!»

Но ще душа сторога
Загуділа з порога:
«Не тут тобі умерти!
Блукай далі — до смерті.
Збивай собі із смутку
Деревище * в закутку,
Гріб вимивай сльозою
І лягай в нім живою.
Ой нема тут нич твого —
Заблудила-сь, небого».

* Трумца; вираз верховинський.

ПРОКЛЯТСТВО МАТЕРІ (Балада)

«Не ходи, сину, на глибоку воду,
Купайся, сину, у мілкому броду;
Глибокі води — то згубна припада,
Там смерті зів, там нечаїна зрада!» —

Просила мати, благала рідная, —
А була мати вдовиця журная.
Орест не слухав, не повинувався —
В пайглибших пуртах дністрових купався.

«Ой, брате, брате, братчику миленький,
Не роби жалю матері блаженській!
Послухай сестриці:
Не надь топелиці!
Топелиці зрадно
Приблизяться к тобі
І в глибину на дно
Стягнуть тебе к собі».

Просила сестриця, благала щиренька,
Но дармо просять і сестра, і ньенька.
Орест не слухав, не повинувався —
В найглибших пуртах дністрових купався.

Заледве милість божя в яри дуне,
Небо завису зимову розсуне,
Засміє-сь сонце теплими устами,
І сніг прищезне Бескида горами,
Заледве перша цвітка розів'ється, —
Орест одважно по глибинах б'ється!
І чим Дністр волни грізніше спинає,
Тим мильше Орест по водах гуляє.
Мати горозить, бідна сестра плаче, —
Орест не дбає: з зарвов в ріку скаче.

По лихо дитині,
Що в ранній годині
Згубній принади —
Тії серця гади —
Не дбає здушити
І поскоромити!
Бо прийде полудне —
Гад взросте доволі;
Его жало злудне
Вилле їдь недолі
В серце молодому —
І горе такому!

Минуло літо, і зима минула,
І знов власть божка на землю подула.
І знов наш Орест по водах гуляє,
Хоть мати просить, хоть сестра благас...

Раз загриміло — мати задрижала,
Ачей же лихо в серденьку віщала,
І перед сином стає розпачлива:
«Ах, не йди, сину! Днесь горозить злива —
Бач, як Бескиди пасувають хмари,
Як смола, чорні, ужасні, як мари!
Линуть потоки, загуде Бистриця,
Розложить сіті біда топелиця —
Згинеш в навалах, в нечаяннім гробі,
А серце з жалю розпукнесь по тобі».

Просила мати, благала щиренька,
Но дармо просять і сестра, і ньєнка.
Син непослушний з рук ся вириває,
На Дністр принадний чимскорше взлітає.
А мати кличе: «Вернися, небоже!
Ах, непослушний, — бог ти не поможе!
Вернися, сину, вернися, дитино!»

По дармо, дармо... Нещасна година!
В серці невісти рвуться всі огнива,
За груди ханле болізни розпачлива,
А з уст ся тиснуть страшні слова грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

По хоть мати лас,
Хотя й сестра плаче, —
Орест не дбає.
Ему серце скаче
На Дністр, на Дністр вільно гуляти,
З буйними водами хвильку поіграти!

По бог чи правда дитину карає,
Котору мати за непослух лас...

І глянь — небачний уже пад водами!
Уже на фалях бує гадками;
Вже на побережю
Складас одежу;
Уже в розходи
Мечесь на води...

Аж тут з безодні голосом могили,
Мов з гортань тисяч, волни згомоніли
Глухо, ужасно, страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Страшні татари,
Страшні пекла мари;
Але ж страшніший над всякий див
Єсть божий гнів.

Задрожав Орест, серце зледеніло,
Брем'я скалою на грудь 'му усеїло.
Скачє на берег і вже свої ноги
Звертає спішно в батьківські пороги.

Аж тут і звідтам — страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

І стовпом станув, утопив зріницю,
Як чорна злоба, в сирюю землю,
Но земля к нему страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

В тім заблистіло здаля Бескидами,
Встрясло землею, рушило скалами!
Наш окаянник підніс очі к горі,
Зложив долоні к небесам в покорі,
Но небо к нему страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Як тур ражений, ударив собою
Молодець лясно в бори над рікою!

Но за ним слідьма,
Мов чорна відьма,
Жене тривога
Лиховорога;
За стопи хапас,
І в траві грає,
І листом кличе,
І гадам сиче —

Глухо, ужасно, страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

А чорна хмара чим ближче надходить,
Свої посестри до себе приводить;
І в страшну темінь всі к собі зібрала,
І недвижимо в однім місці стала.

Змовкла природа, вітер ані дуне.
На тайних крилах тривога ся суне!
Під лист ся криють порхливі птиці,

Цвітка головку склоняє к землиці,
З піль худобина спішиться до хати,
Дітей скликає троскливая мати.
Все, що живос, притулку питає,
Лиш один Орест притулку не має.
Єму, де верже-сь, — страшніше од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

І розпочалась борба стихійная,
Борба жестока, ужасна, люта;
Заклекотіло, як в кузниці Гекла,
Завили вихри, мов фурії встеклі.

З кореня ліс
Зриває біс;
Мов з некла безодні,
Сверкають походні;
Бори ревуть,
Перуни б'ють.

Лиш Орест того не знає, не чує.
В нім один голос до серця свідрує —
Лютій, ужасний, страшніший од грому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Хвильку притихло. Відав, то гадає,
Куди полк смерті розпіслати має.

Втім, напрасно знова
Заколисалась землі заснова:
Грянув страшний гром...
А за ним враз —
Ужас! ужас! —
Хмари пролом!!
І бухло — о горе! —
З небес ціле море!
Шумлять діброви,
Гримлять ярове,

Повінь землю дре,
Скали рве;
Всюди гук, рев, спор,
Всюди розор!

А на долинах — чи кончина світа,
Чи рука тайна божого совіта?
Слиш, який там шум,
Які там стогни, зойки!?
Глянь, які там рознач, сум,
Які криваві сльозоньки!
Океан гуде,
Погибель несе,
Тисне зломи,
Валить доми.
Столітні труди
Лишають люди —
Щоб нуждно хоть живот
Спаси од лютих вод.

Але наш Орест того не знає, не чує.
В нім один голос до серця свідрує —
Лютий, страшніший од хмари пролому:
«Бодай же-сь більше не вернув додому!»

Уже волн грози довершають повню,
Зрівняли берег, зайняли всю ровню;
Валяться в доми, до стріх досягають,
В селі худобу, діти затопляють.
По хатах старці руки возносять,
Милості божой очима просять,
Бо зомкло мову, слів їм не стало —
Ужас, тривога, горе їх залляли.
Лиш церковний дзвон
Веде страшний стон.

А за ним враз
Бори ревуть,
Громи б'ють:
Ужас, ужас!
Згибас світ —
Рятунку ніт!!

По хто ж там в волни мечеться із скали,
Як буйна птиця, серед бур навали?
Без човна, керми розначливо б'ється!
Хто сей необачний? Як він нам зоветься?
Волос му білий, очі — мов сокола.
Чи то не ангел, чи святий Никола?
Чи, може, блажен Остап?
Ні, то Орест наш!

«Стій, нещасливий! Проклятство на тобі —
Ти грудьми пореш по власнім твоім гробі!
Ах, згинеш, небоже,—
Бог ти не допоможе!..»

Даремні слова — він не слухить звука!
Ним горе посить, ним жене розпука,
Гадь в серці в'ється, камінь заліг груди...
Но ще божі не достигли суди.

Бач, там на хаті, де лютих волн грози
Б'ють найстрашніше, садять зломів стоси,
Там єго мати висить розначлива,
Бліда, як хуста, ледве трохи жива.
Уже хатини взрушена заснова,
Уже колише-сь, уже їй — полова:
Рветься в уголі... уже решту хати
Валять напори... і вже в волнах мати!

Не здрижав Орест, по, рек би-сь, стрілою
Мечесь на місце — сильною рукою
Хапле невісту, верху волн возносить
І тягар милий к берегам уносить!

Видів-сь львицю, що в ліса пожарі,
З дитинов в пащі, б'ється в жгучій хмарі?
Так боресь Орест в волнах хмаролому!
І вже продерся чрез напори лому,
Уже у мети, уже туй-туй, близько...
Но втім завили всі фурії різко,
Грянули плавцем ко бережній скалі —
Й щезли Орест, мати в безднах лютої фалі...

Берегом тлуми впали на коліна,
Вознесли руки до божого сина —
І хвиля довга, ужасна, як тьма:
Нема... нема... нема...

Аж тут раптово дві руки заблисли!
Води, мов чудом, в боки ся розтисли —
А нова фаля
Прилітає здаля,
На берег мече невісти тіло...

А за Орестом лиш заклекотіло
Сумно, страшніше од хмар пролому:
«Уже ся більше не вернеш додому!»

ПЕЩЕНА ДИТИНА

«Ей, мати, мати, не пести так сина!
Бідна на світі щещена дитина,
Бо світ не батько, а судьба не пенька —
Не здержить бурі билина м'ягенька», —
Казали люди, говорили свати.
Бездільні слова — не слухала мати.
Пестила сина, вмагала сваволю,
Хоть люди з того віщали недолю.
Хоть отець просить, хотя й суровіс —
Неплатна гроза, мати своє діє.
«Шибку з оконця дитинці дати,
Щоб їй солодко було впоминати
За дім, за мамку; дость буде мозолі, —
Каже мамуня, — як піде до школи!»

І пішов Дозь до школи до міста...
Хоть недалеко — плакала невіста;
Но іще тяжче дитина ридас
Над азбукою — аж ся серце крас.
І щодень більше, бо щодень укори
За самоволю, за дитинні спори
Зносить хлопчина; і щодень, біднятко,
Біжить за місто, чи не їде татко,
І щодень личко зливає сльозами:
Не їде татко, не видати мамі!

Надійшли свята — рождество Христово,
Донесла мати нещасное слово:
«Поїдеш, сину, додому на свята,
До своєї мамки, до рідного тата».

...Завили вихри, потисли морози —
Взрок в вікні Дозя, в очах дрібні сльози:

«Ой, не приїде мій татко по мене!
Ой боже, боже! Нене моя, нене!»
«Ай, не приїде,— озвався хтось стиха.—
На таку метіль доїздив би-сь лиха».
Слово реклося — щось шибло в дитину:
Обтерла вічка, вхопила шапчину
І десь побігла — нібито до школи...
Плинуть години, накривають столи,
Бо святий вечір. Глядають хлопчини,
Звідують в місті, у сусід, родини —
Розступись, земле! Духу святий, амінь!
Щезла дитина, як на воді камінь...

Минули свята, настиг день Стефана —
Мати до міста поспішає зрана.
Утихла буря, сонце засвітило,
Куди поглянеш — весело і мило.
Але жінчина чомусь в неспокою,
Чогось вздыхає і пудить собою.
«Поганай!» — каже і враз д'убочі
При роздоріжжі устремила очі:
«Іванку, глянь-но, за чим там ворони
Понад сніжні шибують загони?
Щось там чорнієсь... — додала тихенько
І побіліла. — Ану, скоч скоренько.
Відь, чиясь згуба, а може... а може,
Замерз п'яниця... Лиш спіши, небоже,
Бо мя щось тягне ланцем до дитини,
І калач теплий біднятку застигне...»

Побіг Іванко, станув на загоні,
Станув, заглянув — лиш сплеснув в долоні!..
А понад матір ворон заскрегоче:
«Ми уже дитині видовбали очі!»

КАЗКА

Раз всі члени в людським тілі,
Утруджені в своїм ділі,
Стали spolu парікати,
Одні другим доганяти.

«Черевнице, ти, небоже!
Вже ніщо ти не допоможе.
Сли ся хочен радувати,
Мусини си сам працювати.

Ми працюєм безпрестанку
До вечора від поранку —
Ти си все відпочиваш,
Що заробим, ти з'їдаси!»

Так ся руки розгадали,
Животові доганяли.
Працювати перестали —
За пазухи-сь поховали.

Ноги теж ся збунтували
І ходити перестали:
«Тіло сли хоче ходити,
Може си поги зробити.

Ми ся досить находили,
Всього тіла наносили.
Най-но си без нас спробує,
Чи далеко завандрує!»

Губа їсти не хотіла
І живити всього тіла.

Зуби також парікали,
Що на пні ся поз'їдали.

Очі, страж що одправляли,
Дивитися перестали:
«Най си тіло зробить очі,
Если дивитися хоче!»

Так всі члени всього тіла,
Накучившись свого діла,
Повинності опуцали
І лінивству ся віддали.

Тіло впало, як мертвос,
І лежало безчиннос.
Члени зразу ся сміяли,
Чого потім жалували.

Бо ще доба не минула —
Кожна жила враз почула,
Як на силах упадала,
Хоть безчинно спочивала.

Руки, як дриглі, тряслися,
Ноги ледве волоклися,
Око хоть ся отворило —
Чорно все 'му ся зробило.

Це пізнавши, члени тіла
Навернулися до діла:
Стали знову працювати,
Одні других рятувати.

Руки стали працювати,
Устам їдла достарчати.
Ноги краще вже ходили,
Тіло цілос носили.

Очі краще прозирали,
Коли хліба ся діждали.
І все тіло, і всі жили
Якби наново ожили!

Вчіться з тої казки, діти,
Як ся маємо рядити.
Всі — общества єсьмо члони,
До діл різних призначені.

Трудім же ся безпрестанку
До вечора від поранку.
А що тільки працюєм,
То солодко спожиткуєм.

І СТАРОМУ ПРИДАСТЬСЯ ШКОЛА
(Народная казка)

На славнім Поділляю,
Там, де хліб по кілю,
Деся недалеко Чорткова,
Жив кметик заможний,
Статочний, побожний,
Софрон Крутиголова.

Були в нього статки
І всякі достатки,
Корови, коні і воли.
Хоть робив триднівку —
Не знав переднівку,
Не бракло хліба ні солі.

Чи будень, чи свято —
Завше там багато
Накриті стояли столи;
І бідним щось пало,
І на свічку стало
Перед святого Николи.

А були у Софрона
П'ять синів і доня,
Й тішився ними, мов дніпці.
І в своїй любові
Не важив би крові
Дати з-під серця дитині.

І думав, бувало,
Промишляв немало,
Щоби їм доля готова, —
Так, що люди з того
Прозвали старого
Ніби в глум: Крутиголова.

І пройшов всі хати,
Та й розпіслав свати
До пайбагатних в обзори.
І розділив у часті
Синонькам і Насті
Послідні роги з обори.

А всіх роздав з дому,
Лише Гнату свому
Батьківську землю дав в віні,
Щоб собі спочити
І кості зложити
При наймолодній дитині.

Ой, та і жив красно,
Весело і щасно,
Як в Квочці середня зізідка.
Син шанував тата,
Любили внучата,
Вигоди несла невістка.

Була мила днина;
Була і гостина,
Як прийшли другії діти;
Був час і спічнути,
В полудне заснути,
На печі кості нагріти.

Но треба нам знати,
Що Софрон лежати
Не привик в будень ніколи.
Нім ще сонце зійде,
Старий перший вийде
Робить, як наймит, на поле.

І всім ще до того
В користь сина свого
Давав до праці принуку.
А як ніч настала,
То невістка спала,
А дідо колисав внуку.

І робив щосили;
А достатки плили
До хати Гната росою —
Так, що другі діти
Стали завидіти,
Що все іде брату рукою.

А все лиш за тата —
Бо ж то мало Гната
Видів хто з плугом на ролі,
З косою на ниві,
А з серпом при жниві,
З ціном, віячков в stodolі.

«Ай, тату миленький!
Чому ти, бідненький,
Силу так теряєш в зною? —
Казали раз діти. —
Час би ти спочити,
А ти не маєш спокою.

Лиши братню хату,
Ходи до нас, тату, —
Побачиш, як добре ти буде!
Хіба царства з неба
Буде тобі треба,
А нам позавидять люди».

«Не піду, діточки,
Не піду, квіточки, —
Мені тут добре, у Гната...»
Даремні розради;
Прийшло і до звадн...
І діти витягли тата.

І ходить дідина
Від сина до сина —
Щороку до іної стріхи.
І плаче на старість,
Що 'му бог дав радість
З дітей. Ой, плаче з утіхи!

Ай, бо ж то щиренькі
Діточки миленькі,
А жони їх, жони, о боже!
Ще рік не минає —
Уже прибагає
Кожда для татка, що може.

«До мене, татуню!»
«Ні, до нас, дідуню!
Ходила-м до міста зрана:
Єсть з медом горілка
І пива барилка,
Пиріжки, калач, сметана».

Дідом радість носить:
А родина просить —
Кожде до своєї рве хати;
Бо де дід в кімнаті —
Там бузьок на хаті,
Слуги наймати не треба.

По і сила тата
Не з криці зіллята —
А в плузі й криця ся злиже.
На голові сідо,
Корчиться наш дідо,
Щодень і пиже, і ниже.

Порохніють кості
І ноги — як трості,
А руки — мов вбиті в кайдани.
Дід-зробок маячить;
Но ніхто не дячить
Зробка. Чи правда, країни?

Не раз' прийде з поля
Збіджец, як неволя,
Слабий, негоден, каліка.
Най же 'му годинку
Дозволить спочинку
Яспидна, люта невістка...

«Татуню, по воду!
Татуню, до броду!
Татуню, помийте миси!
Ідіть дров... татуню!
Колишіть Ганцуню!
Діду, взяли би тя біси!!!»

І взявся дідина
Від сина до сина
Ходить — шукає пристани.
І ходить, і плаче,
Но ніхто не дячить
Зробка. Чи правда, країни?

Раз іде з болоня
До доні, а доня:
«Діду, не твоя тут хата!
І я не єдина
У тебе дитина;
Іди си, іди до Гната!»

Крикнула з порога —
Із страху — небога,
Вибігла, сперла ворота.
А дідо знурений,
Мов громом ражений,
Унав, як глина, у плота.

Унав з горя, болю,
Оплакус долю.
Плаче про діти і внуки —
Що 'му бог на старість
Дав з діточок «радість».
Плаче, ай плаче з розпуки!

Надходить дяк з школи —
Стає поневолі,
Шепче щось дідові в ухо;
Шепче, вопрошає.
Що шепче? Бог знає,
Бо шепче тихо і глухо.

Дід взніс взрок на дяка,
І зітхнув, сарака,
І лізе, весельший, ко Гнату.
А Гнато все в полі.
А старий поволі
Нишком тихенько — в загату.

І щось там ділає,
І щось там складає.
Слідить очима вокола,
І носить до хати...
Що? Нащо? Не знати! —
Хіба дяк знає та школа.

Минула година —
Готов дідовина.
І бач, два хлопці із школи
Надходять ко хаті —
І в'яжуть в кімнаті
Скриньочку спору на коли.

Помчали, подули,
А коли сь угнули;
А дідо за ними, каліка,
Як може, змагає.
Сусід поздравляє
Низько, велично, здалека...

Як повинь на ярі,
Як вихор в пожарі,
Бухла вість в селі, на полі,
Що Софрона гроші
Два хлопці на ноші
Ледве занесли до школи.

Вість бухла по хатах.
А в братніх кімнатах
Гризня, мов в пеклі, і звади:
«Ти 'го гнала з дому!»
«Ай, ти винен тому!»
Пропаде праця, пропаде!»

По службі в неділю —
Панотець в подвір'ю,
Перед ним людей громада:
П'ять синів і доня
Єднають Софрона,
Виродні дітища тата.

«Лиши чужу хату,
Ходи до нас, тату, —
Побачиш, як добре ти буде!
Хіба царства з неба
Буде тобі треба.
Нехай не сміються люди».

«Лишу, діти, лишу,
По письмо напишу, —
Озався дідо. — І кажу,
Що тому, хто в себе
Зайде мя, погребе,
Все то, що в скриньці, відкажу».

«До мене, татушо!»
«До мене, дідуню!» —
Гудьба завила добрана.
«Єсть з медом горілка
І пива барилка,
Пиріжки, калач, сметана».

Зашуміли свари,
Мов вихор з-під хмари,
Бо діти рвуться за татом.
Треба було в спілку
Завести тижнівку,
Щоб брата згодити з братом.

І ходить дідина
Від сина до сина —
Щотиждень до іншої стріхи.
Ходить, прибігає,
Що збагне — все має,
І смієсь тишком з утіхи.

Но прийшла година —
Умер дідовина.
Кому ж честь погребу дана?
Панотцю складають,
Всі ся зажичають
І гребуть діда, як пана.

Погребли старого,
Мов князя самого,
І ставлять столи до ладу,
І гості саджають,
Стипи виправляють
І несуть скриньку в громаду.

І, бач, відчинили,
І очі вліпили,
Мов в гніздо яструб пташине!
Втім, раптом пазаді
Сміх бухнув в громаді:
В скриньці — череп'я, каміне...

РЕКРУТКА

По горах ходила,
Дитятко носила,
Дитятко — ягідку дрібную,
І цвітки збирала,
І в пучки в'язала,
І клала 'му в ручку малую.

«Цить, ах цить, дитятко!
Поверне наш татко, —
Поверне: говорять, мир буде! —
Принесе дитині
Калачик в гостині
І мамку притисне до груді».

Ходила і ходить...
Нім день ся розплодить —
Садить в полонину високо,
І блистрі соколи
Спускає на доли
По шляхах рекрутка широко.

І тулить дитину,
Голодну пташину,
Бо тоска-журиця корм снила;
І плаче-ридає,
Себе проклинає,
Що бідну на світ сей родила.

«Цить, ах цить, голубко!
Поверне наш любко,
Принесе калачик дитині...»
З зарання до ночі
Лелів і очі
Внуряє по шляхах в долині...

Замріло на путі:
Вертають рекрути!
Заблиснули рекрутки соколи,
Б'є в груди серденько,
Палає личенько,
Головка ся крутить в роздоли.

«Дитятко, дитятко!
Вертає наш татко!
Вертає нам сонце до хати!
Обмиймо росною
Личенька свіжою,
Щоб стались миліші для тата!»

І личка обмила,
І цвітку заділа
В головку обоїх русую,
І скоро помчала
На стрічу, і стала
При путі на скалу строму.

І взнесла високо
Дитя, і глибоко
Востхнула, бо в серці щось тисне:
«Ах, сину мій, сину,
Споглянь на долину
І в ручки на татка заплесни!»

Надходять рекрути...
«Гей, братця! Чи чути,
Де друг мій? Чи, може, він з вами?»
«Жено, бог з тобою!
Твій друг упав в бою
Ай там, під Мадженти мурами...»

Невіста здрожала,
Поблідла, взридала,
Притисла до серця дитину,
І в небо соколи
Взнесла поволі —
І верглась з ягідков в глибину.

ПОХІД НА ЦАРГОРОД (907)

Чи в Бескидах хмароломи,
Чи пороги крають громи,
Що потрясся небозвід?
Ні в Бескидах хмароломи,
Ні пороги крають громи —
Олег двигнув Русь в похід!

Новгородці, радимичі,
Полочани, дреговичі,
І тиверців темний ліс,
І дуліби, деревляни,
Враз з хорвати і поляни
Сяють щеттю сталених спис.

Глянь: од Десни до Самари
Димить Дніпр, мов степ в пожарі,
В пил веслом розбит;
А шляхами, долинами
Гнеться земля під стопами
Комонів конит.

Ржуть комони, стогнуть слави...
Гей, куди ви, діти Слави,
Куди, Олег-богатир?

Перед вами Чорне море —
Чорне море, чорне горе
Іспитали Аскольд, Дір.

Не журися: м'яко в морі,
Світ сокола — на просторі!
Бач, Влахерни, Царгород!
Сонце к вежам луч потисло,
В грудях тьохло, в очах блисло —
В танець, в танець, руський род!

Стерлись, пирхли палікари —
Двори в згарі, церкви в згарі.
Одчиняйте ворота!
Буйні крила у сокола —
Згостить села доокола,
Не ужаснесь Олег Льва.

Плач в Софійській, як в день суду,
На колінах здвиги люду,
Дзвони виють в небо стон.
Гості в мурах. Гей, отроки!
Срібло, золото, паволоки
Несіть в окуп і поклон!

По кровавім попелищі
Сум ся стелить, вітер свище
В недогарків грань.
А на білім коні грас
Віщий Олег і вимас
Од гречина дань.

І за себе, за Ігоря
Прийняв клятву договора.
Щит свій злотокрил
В вторій світа цар-столиці
Сплов стріли блискавиці
К воротам прибив.

ХРЕЩЕННЯ ВЕЛИКОЇ КНЯГИНИ ОЛЬГИ

Повійте, вітри, розбийте хмари,
Стени, покрийтесь цвітами —
Княгиня Ольга спішить з бояри
До Царгорода, до Мами *.

Давно одреклась она поганства,
Перуна, Лади, Купала,
Давно в Києві для християнства
Она дім божий создала **.

І стиха милость віри Христовой
В серці гарячим кормила,
За просвіт Русі темной, суровой
Журбу безсонну журила.

І зажелала печальна мати,
Зорею неба огріта,
Купелі хрестной і благодаті
Божой для руського світа.

Заграйте, води, проснітесь, моря,
Береги, крийтеся коврами —
Двигнулась Ольга, красна, як зоря,
До Цареграда з дівами.

А в Цареграді Багрянородний
Костянтин з дворєськими читас,
І патріархи, і клір народний
Гостю в воротах вітають.

* Обитель св. Мами була місцем для торгівельників руських, укладами на перебування призначеним. Вірогідно, в тій обительі озарялись руські люди першими лучами св. Євангелія.

** Церков св. Іллі-пророка.

В небу подобнім Софійським храмі
Заграли дзвони, взгрімїли,
Розлялись світа злотом, звїздами,
Осанни пісні запїли...

МОГИЛА СВЯТОСЛАВА *

Над річкою над Опором
Долина зацвила.
Біля річки на долині
Самотня могила.

Над могилов Бескид гордий
Недвижимо час
І, мов дитя, раменами
Курган обнімас.

А одвічні ліси-бори
Вершки нахиляють
І могилу, мов стареньку
Матір, осіняють.

Тихо, глухо доокола,
Як в дворищах суму.
Рек би-сь, що там душі спують
Таїнственну думу.

* Могила Святослава находиться за 3/4 милі за містечком Сколе при цісарській дорозі, на правім березі Опору, у стїп величавого Зелемєня — одной з найвищих гір округу Стрийського. Поле тєє, по пинїшній день Святослав'є званєє, уживаєсь лиш яко пасовисько, і для того колись ханцям совершенно заростєє, а могилу саму води чимраз більше зносять — так що колись і слїду її не стане.

Лиш хвилями слїзков канє
Грустная ялици,
Мов-то плаче, вїчно плаче
Над гробом вдовиця.

І часами вітрець дуне
Од востока, юга
І могилу обцїлусь,
Мов друг вірний друга.

Чиї ж кості в тїм ізгнанні
Судьба повалила?
Серед глуші, серед суму
Чия ж то могила?

Ішли старці з Верховини,
Ялину ламали,
На могилу на самотню
Галуззя метали.

«Чом ви, старці сїдоглаві,
Чом, милїї друзі,
На сей курган завалений
Мечете галуззя?»

«Давно тому, давно дуже,
На зеленї свята
Убив в бою на тїм полі
В погоні брат брата.

Ой брат брата — Святослава,
Руськоє орлятко,
Лєдвє що лиш замкнув очі
Ярослав, їх татко.

Ой брат брата рідненького
З каленого ружжя...
Тому ж то ми на могилу
Мечемо галуззя,

Щоби звірі не порили
Княжеського гробу;
Щоби діти пам'ятали
Каїнську злобу!»

СМЕРТЬ КНЯЗЯ РОМАНА ПІД ЗАВІХОСТОМ
В ЛІТО 1205
(Історическа дума)

Хто се із руських в лядськії преділи
Жене стрілою на чолі полків,
Садить по Віслі орлиними крили
І в землі Пяста оперся стопів?

На єго бровах грізна висить хмара,
З-під брів сверкають блискавиці дві,
Лице паліє, мов вечірня зоря,
І меч двосічний дзвенить при бедрі.

То орел Русі, грізний лев Галича,
Молня Бескидів, буй-тур на врага,
Люта рись в гніві, по слабих засіча —
То наш Метиславич, Роман 'му ім'я.

Куди ж, Романе!? Куди, невдержимий,
Несеш неосхлий ще з крові булат?
Чи ти світ тісний, чи Галич не милий?
Іль єще-сь в лучі побід не багат?

Вернись щасливий, не куси судьбиці:
Для побратимів вредний всякий бой!
Русь незмірима не жаждна землиці,
В церквах доволно краси золотої.

Литва ти оре, Київ — Русі слава —
Золоті верхи згинає тобі;
Перед тобою половців чорнява,
Тренєца, скрилась під шатра свої.

Ти врага-тестя, Рюрика дерзкого,
З первопрестола в монахи постриг,
І вдруг на голос союзника свого
В поміч державі гречеській достиг.

На твоїх дворах притулку шукає
Цар Царгорода, кроткий Алексей,
Тобі Рим думний вінець посилася
І меч двосічний десниці твоєї.

О, вернись, княже! Гінці шле княгиня —
Якась тривога серце їй давить.
На однім полі і гріб, і святиня...
Теряє славу, хто слави не сит!

Бездільні слова! Ні землі, ні злота
Роман бажає — його месть несе:
Доки не змиєсь Мозгави срамота,
Кінь єго ратний в бою не спічне.

У Сандомир'я приперла дружина;
А в Сандомірі Єлена-вдова
Вітає гостя і свого сина —
Юного Лешка — вручає, грустна.

«Іди, Романе, племіннику милий,
Одбий краківський Казимира стол.
Ах, в нім красуєсь Владислав гордивий,
Хищний наїзник, союзник крамол!

Двигнись, герою, спіши, орле княжий!
Суть і у тебе літорослі дві...
Тяжко вдовиці нести удар вражий,
Горе скитальцям княжим в чужині!» —

Рекла... А небо кровію заплило,
Поблідли лиця, мов білений плат.
Роман не знає, що небо судило,
Він лише знає в руках свій булат!

І шибнув туром в малопольські бори,
Зойкнула земля під єго стопов!
На небі — луко, в огні села, двори,
По Віслі пасма — то попіл, то кров.

Но Пяста думні і свободні діти,
Хотя й домашній терзає їх спор,
Врага наїздів не звикли терпіти;
Але Романа ужасний прапór!..

В Кракові сумно. Владислав стягає
Рицарство краю в злотострійний вал;
Мчить долі Віслов, до границь взмагає,
І в Завихості грізним станом став.

Двиглись засічі, табір совітує.
Владислав тишком шле взрок за лунов,
Мов лев, що плазом на звіра чатує,
Хотя рве жили гарячая кров.

Пригасла зоря. По глянь: понад ліси
Вносяться в воздух клубами туман,
З туманів в сонці блищать стальні списи,
І прапор руський... Га, ведь то Роман!

Куди тя доля, Романе, Романе,
Куди тя лихо в кілька друг песе?
Далеко вірні твої галичани,
А лях стріл тисяч ко тобі жепе.

Вернись, небачний! Глянь, уж ворог час,
Уже лев скаче на свою добич...
Дармо! Метиславич тривоги не знає,
Докіль опитний єще в руках меч!

Сверкли желіза — а з очей Романа
Блисли дві молнії... по гаснуть уже;
Потоки крові тисла серця рапа.
В нерівнім бою дружина паде...

Завили сурми, зойкнули Бескиди,
А з-за Бескидів сунєсь море хмар,
В хмарах грім грає, а за громом веліди
Б'є в тин Галича ужасний удар!..

КНЯГИНЯ РОМАНОВА
(Рік 1206)

Під Завихостом скрегочуть ворони,
А понад Галич гуде.
З Галича в Київ несуть зойки дзвони:
«Роман, ай Роман паде!»
Грустно на Русі. Ліпні чадь Олегова
Плеще в долоні, до танцю готова;
Ай она кличе на пир вороги —
Біжи, Романова, біжи!

Тихо в Печерській молитву мир сіє,
Святець скінчив парастас.

Но серед Лаври недобре щось віє,
В уголі — мира ужас!

Монах там ломить затвори святині —
Рюрик то, — мече кантуром о стіни,
Меч непаситний полоще од ржі.

Біжи, Романова, біжи!

В Києві гамор, ропот в Чернігові,

Острить дружина су сталь:

«В Червёнь, на Галич, гей, діти дніпрові, —
Романа-нишу не жалі!»

Слишиш сей поклик? Княгине, княгине!
Верж же з колиски весь пух з-під дитини,
Камінь їй в ложе і горе стели —

Біжи, Романова, біжи!

Під Микулином зібралася хмара,

З хмаров орлове в рядах:

Рюрик київський, синове Ігбрія,
Дикий половець і лях.

Сверкли желіза — ой доле-недоле!

Цвіти Волині, Бескида соколи
Конають — зікли їх враги.

Біжи, Романова, біжи!

Праві упали, а злоба біснує.

Слиш, як журчить заговор?

Гордий Кормилч по дворах ся снує,

Тче зміглавий прапór.

Яволод, Філіп, Судислав — бояри —

Враз з Доброславом взгнітають пожари,

Сіють ненависть на твої сини.

Біжи, Романова, біжи!

В Галичі душно, волнують площаді.

Встань, повалена, о встань!

Суму, і горя, і жертви, і зради

Чорна требує гортань.

Уж і о княж-двір б'ють волни піною,

Уж в заговорі отроки з товною;

А під вороти кочують враги.

Біжи, Романова, біжи!

Ближиться північ, зчорніли облоки,

В княж-дворі світло горить.

В думній світлиці піп Юрій отроки

Щедро вином поїть.

Дядько Мирослав комоши сідмас,

Одіж готова — кормилиця час.

Скрий, Романова, під гуно шовки,

Біжи з діточками, біжи!..

Ранком в Подолі мчать бістрі комоши,

Скванно минають село.

Сонце прoderлось з востока ослопи —

В чорную хмару зайшло.

Спанила княгині зіниця соколя:

«Даньку, Васильку! Кривава вам доля!»

Цить, Романова, — не зміниш судьби, —

Біжи в Володимир, біжи!

А в Володимирі думають бояри,

В думу княгиня паде,

Сина Данила вручає і в дари

Сльозу печальну кладе...

Тихо в городі. Но глянь, над городом

Чорная птиця грає хороводом.

Ай, она доброю не шле ворожби!

Біжи, Романова, біжи!

Рук ненаситних цѣпами не зв'яже
Золотокований стол.
Слиш, уже бачність голосить на стражі
Віщій граждан колокол?
Уж Ігоревич і тин облягає,
Послом видачі дітей твоих жадає.
В граді тривога. Прощай — і в світі
Біжи, Романова, біжи!

Котиться Вісла, за Віслов тин сяє
В світлім стариннім вінці.
В тині п'ястович ізгнанці вітає,
Слізка 'му мчить по лиці.
Дармо, княгине, — сльоза не допоможе:
Польща вихрує, студене [там] ложе,
Ніт твим орлятам [завітної] скали.
Біжи, Романова, біжи!

На Святослава холодній могилі
Хрест, мов самотня вдова.
На нім сокола не спочинуть крила,
Нічна там вис сова.
І сум, і горе в'ючать житні болі —
Минай, княгине, сей образ недолі,
Діти маленькі ним не тривожі.
Біжи, Романова, біжи!

Ляха і угра тобі ще в пространі
Зсіяти слізьми не раз.
Сліз ти не стане і путі не стане,
Світ білий щезне із глаз.
Струями крові Дністр-батько подише,
Нім кінь орлята твої виколише
В месть і во славу нашої отчини...
Біжи, Романова, біжи!

СВЯТОУБІЙСТВО КНЯЗЕЙ ІГОРЕВИЧЕЙ
В ГАЛИЧІ
(Історическа дума)

Ай, Новгороді, ти буй-Новгороді,
Тяжко на тебе плаче Русі мати!
Вітр-бо степовий — дух твоєї свободи,
А бояр воля — безуздна лошадь.

Плаче, ой плаче: бо вітр сей розносить
Джуму по Русі ужасну, бліду,
Що до кровавої висільниці просить,
Відьми — до танцю, на свадьбу — нужду.

Немало і горя, і суму немало
Спало на Галич про князей роздор.
Грози не стало, святоубійств не стало —
Треба їх дати для некла в позор!

І глянь: не чуда — се Романа діти
З власної престольної біжать отчини.
Галич прогнав їх на всі чотири світи
І звів в престולי Ігоря сини.

І вп'ять біснує — чи бачите, браття,
Як там бояри взгнітають огонь,
І, на ся вдівши угорськеє плаття,
Скачуть, і дують, і дзвонять в боронь?

Дармо кріпляться богатиря чада,
Бездільно впало сотні голов.
Зрада пре зраду — і вп'ять нова зрада
Красну Русь мече врагам на полов...

Під Звениградом чи то хмари рвуться,
Чи валять бори на затяжний тин?

Ні, то з руськими угри, ляхи б'ються,
Беруть три орли путивельські в плін.

І в Галич тягнуть, і дзвонять в кайдани.
А понад Галич пекло вінці в'є.
В Галичі страстей шумлять урагани,
Чорная рада в тин три палі б'є.

Де-с, Євфросино, Осмомисла доноу,
Ігоря вірна нещасна жено?
О, крийся в землю, щоб око в просонню
Сукровицею навік не зайшло!..

Возходить сонце мир благословляти,
Русь поцілуєм воззвати на труд.
Глянуло — зблідло і скрило ланіти:
Круки на полях князей очі п'ють.

Скрило ланіти і не засвітило
Більше на Галич лучами небес.
В Галичі сталося студено, унило,
Грустно, і сумно, і темно до днесь.

УЖАС НА РУСІ ПРИ ЗБЛИЖЕННІ МОНГОЛІВ
В ЛІТО 1224

«Ой зле, сусіде! Горе нам, горе!
Сонце вже три дні в кровавім морі
Бродить з полудня, а в дворці луні
Слідно віддавна могили три.

То гінци лиха! Ой зле, сусіде!
Спадуть на землю ужасні біди;
Ой біди, біди спадуть на мир,
Князям готуєсь кровавий пир!

Недармо пріють так сагайдаки,
Недармо виють вночі собаки:
Над Руссю висить тяженний бич,
Заплаче Київ, зойкне Галич.

Ай, нам казалось, думало, сніло,
Що ся мир-зілля в Русі розвило,
Що крам шовковий розклав кунець,
Здудніли в горах турми овець;

Що окрив ангел крилом землицю,
Отерла мати слізну зріницю,
Діва в дівочі вколпсалась сні,
За плуг хватили Русі сини,

Кмети скували на леміш стрілку,
Скотар взяв знову в руки сопілку,
Дні Ярослава вернули назад,
І Осмомисла загостив лад...

А тут, о, гляньте, горе нам, горе!
Тьми гайворонів лишаяють бори,
Крякають, в'ються, б'ють до села —
Они жир вітрять, буде біда!»

Так гомоніло по Русі стиха,
Сусід сусіду не таїв лиха.
І в Десятинній, кажуть, що знов
Пречиста діва плакала кров.

І бачте, бачте! Луко в степов'ї!
Біжать половці, залляні кров'ю,
Женуть останки коней, скота
В Русь, на гостинний берег Дніпра.

Пред ними Котян, за ним тривога,
Як біда відьма лиховорога,
Розносить вихром по землі вість
За чернь незвісну, за страшну прість.

Спуються гінці межі князями,
Сум розстеляєсь між городами;
По цілій Русі і вишир, і вдаль
Заводить Котян зойки і жалі:

«Ай, Русе красна! Горе ти, горе!
Ай, з-за Кавказу прорвалось море —
Через ущелля льодових скал
Втислось — зламало половців вал!

Ай, і волнус в нашім степов'ї!
Береги Дону заллялись кров'ю;
Незнана світу таурмен глуш
В немовлят серці топить оруж.

І полки наші розбиті в бою,
Цвіт половецький стятий косою;
Кончаков Юрій уже лежить,
І Коб'якович Данило спить.

А діви наші — ай, горе, горе! —
В полон забрали, женуть за море;
Старці, каліки стинають впень,
[Дрібні] діти мечуть в огонь.

Ай, лихо, Русе! Лихо, сусіди!
Суйда по п'ятах жене нам всліді
І чернь до ваших веде преділ,
Щоб в злотоверхім Києві усіл!»

І шибли зойки вкруг небесами!
А в Русь гостинну валить товнами,
Як стривожена птиця степ'я,
Вся половецька буйна земля.

І воздрижали Дніпра пороги
Первий раз лячно од їх розмоги;
Вздимають-сь води на страшну прість,
І фалі фалі подає вість.

І тихо стало в руській землиці,
І сумно, глухо... Мов по голосниці
Ударив сильно вражий обух —
Онїмив мову, умертвив дух.

Тільки на крилах небес оболока —
Од Волги, Дону до волн Вислоки,
Од устя злотобережного Дніпра
[Аж] до варяг гранітного хребта,

Крізь незміриму руськую паву,
Свобідну, красну і величаву —
Сунеться сумно унілий глас:
«Ай горе, горе! Ужас, ужас!»

ВІЧЕ В КИЄВІ

Где-сь, Мстиславичу, князю Мстиславе!?
Чи видиш степ'я луко кроваве?
Отчина в крайності — где-сь, Мстиславичу,
Герою руський в руськім Галичу?
Твоя груди стальна тривоги не знає,
За лик і плем'я врагів не питає;

З тобою господь, пред тобою страх,
Коломан в тюрмі, укорений лях,—
Где-сь, Мстиславичу!

Русе! Не глядай орла по гаю,
Він попід сонце б'є воздухами;
Давно Мстиславич шибнув по краю
Любов дворити меж князями,
Опоясати тебе, святую,
Твердою руських сердець стіною
І на незвісну тьму вражих хмар
Нечайний грома нанести удар.
Ай, Мстиславичу!

Ясно в Києві: в триста святинях
Палають свічі; мир на колінах —
Тисяча тисяч рук ся возносять,
О поміч бога в тривозі просять.
А на площадах товпа ся снує,
Неводом ходить, сумно тоскує,
Кождої хвилі чертає щот
І до Галицьких глядить ворот:
Где-сь, Мстиславичу?..

Прибули гості! Ясніші в столиці,
В великокняжій теремній світлиці,
Три сонця Русі — троє Мстислави,
Й всі зоряниці руської слави
З думними тяжку думу думають
І на Мстислава з Галича взирають.
Меч обнажили, цілують хрест:
Смерть іль побіда — а врагам мести!
Ай, Мстиславичу!

А над Києвом реве небесами,
Як грім здушений підземного стону,

Сумно-поважно, тяжкими болтами
Звук таїнственный вічевого дзвону.
А в струях грому дрожащей погоні
Сунеться голос на звуків урон,
Мов зойк дитини в надморській гудьбі.
Мов життя болізнє в предсмертельнім огні:
«Ай, Мстиславичу!»

Двиглись потоки. Чи то хмаролому
Линули волни ко морю Чорному?
Чи птиці темряву спудили, соколи?
Ні, то Русь тягне на вічево поле!
А межі Руссю, як буйні орлове,
Садять на конях хоробрі князьове.
А між князями — незламний степ'ян,
Тесть Мстиславича, сив голуб Котян.
Ай, Мстиславичу!

Умовк вічевий. Зіллялись потоки,
Но ще волнує море широче
І сильно мече кип'ячов пінів.
Аж старий Мстислав поведе руков —
І тихо стало, мов на молню громи;
Тихне природа, покоров ведома,
Щоб ся сильніше двинули на бой,
Наколь землею затрясе цілою.
Ай, Мстиславичу!

І грім ударив з неба Галича —
Грянуло слово з уст Мстиславича:
«Браття! Дружино! Русе велика!
Під твої стіни сунєсь чернь дика,
Дзвенить весело в желізні пута.
Уж половецька земля закута,
Уже родою святого Дніпра
Поїть — о, сором! — наїзник копя.
Горе нам, горе!

А ти ждеш мирно, низложивши лати,
Док' твоїх князей по кривавій площаді,
Узяв за ноги до кінського грива,
Ізвлече ворог за стіни Києва;
А тобі, пута вложивши на шию,
Пригне до землі свободную вино,
Щоби-сь за сонце, за світ позабив,
Свободним вітром грудь не поїв.
Горе нам, горе!

Русе велика! Где суть богатірі,
Що з землі твоєї гнали вовки сірі,
Що ізстребляли врагів чорні хмари,
Глуш печенігів, турки й болгари,
Що Чорне море засівали лодями
І Царгорода трясали вежами?
Уж ли у тебе ніт синів і стріл
Засіч ти взнести новий з вражих тіл?
Горе нам, горе!..»

Не дорік Мстислав, бо вихром завило,
Блисла щіть сталі; чрез поле широке
Двиглась чорнява, мов море векипіло,
А з моря голос б'є в небес оболоти:
«Веди нас, князю, веди на зустрічу,
Нехай зділаєм Русі засічу!
За Дніпр, в половці, на море, на суш —
Куди ти воля, — на таурмен глуш!
Ай, Мстиславичу!»

ЗДВИГ

Гей, на вершинах огні, огні —
Світ Владимира в здвиг стає.
Враг під стінами, мріють мовні,
Таурмен з Дніпра воду п'є.

Гей по долинах цвіти, цвіти —
Рута зелена, буйний мак.
Руська то краса, Русі діти
Тягнуть [тривожно] в степ'я шлях.

Стогне святая під стопами,
Мов то ся двигли скали, ліс;
Зоря сверкає воздухами,
Небо одблисло щеттю спис.

В пасмах чотирх тьмаво, тьмаво
Од стін чотирх до Дніпра,
До Славутиці-отця право
Рушила руська вся земля.

О зажди, Дніпре, хвильку, хвильку,
Най обцілюють тя сини,
І погуляють в чайках мильку,
І уколинуть очі в сні.

Согни хребет твій низько, низько —
Тріє Мстислави стають в лодь! —
І грими далі різко, різко:
Ще-сь не побідний, ще-сь свобод!

Де Половецьке тягнесь поле,
Там, де варязький єсть острів,
Стрітись Галича рать, соколи,
І попрощаєш твх синів.

СТИЧКА НА ПОЛОВЕЦЬКИМ ПОЛІ

У Хортиці * на остої
Лежить людей тьма.
При остої руські вої
Взрок нурять в степ'я.

Домажирич із Галича
Вість приносить в стан:
«Недалеко враг, добича,
Кріє'го туман.

Ведь передня страж ся снує
Монгольських громад,
І по степ'ю скот рабує
Наїзничий гад.

Закалені стрільці зроду —
Не уступлять нам;
Днесь у броду пили воду —
Я їх видів сам».

Розгоріло, закипіло
В князях молодих
«В ім'я боже! — рік Данило **. —
Гей за мною в спіх!»

Чи Бескида скали рвуться?
Чи море гуде?
Чи по степ'ю вихри б'ються?
Чи відьму несе?

* Хортиця — ріка степовая, впадаюча в Дніпр.

** Данило — князь володимирський, послі галицький, ударив первий на монголів.

Ні Бескида скали рвуться,
Ні море гуде,
Ні по степ'ю вихри б'ються —
Русь врага жене.

Вітром впали, обскочили,
Мов орлове з хмар,
Ізрубали, скот одбили,
В стан пригнали в дар.

БИТВА НАД КАЛКОЮ

Ой не дзвени ми, вірний торбане,
В розгульні звуки, видзвони,
Но задзвени ми, скільки сил стане,
В підземні, гробові стони.

Ой-бо не прийде на пир веселій
Днесь тобі гості взивати,
Но тобі прийде темний, тяжений
З совами сум сумувати.

Бо понад Руссю взноситься хмара,
Грозою пекла надута.
В хмарі хохочесь блідая мара
І дзвонить в желізні пута.

А понад хмару меч пломенистий
Простерсь над світлим востоком
І сукровицю на-запад тьмистий
Точить широким потоком.

О горе, горе! Ведь то меч гніва,
Божого гніва, — внемліте!

Страшна то грóза, по справедлива:
Се гряде вишній платити.

Платити Русі чорнов неволлю,
Огнем, желізом, хороби
За вїй пороки, за своєволю,
За окаянства і злоби;

За сліпу дикість страстей бішених,
За вражу князей ісконну,
За неістовство рук закалених,
За гнойность сластей бездонну;

За діла мерзкі темних совітів,
За каїнські скривавлення,
За богохульність ложних обітів,
За клятвопереступлення;

За бояр гордих смути, крамоли,
За дружин буйність надмінну,
За Новгорода, Пскова сваволю,
Галича злобу бішену;

За всі наїзди врагів рокові,
Визвані в зависть адськую,
За всю проллятою невинної крові
Чорну бездонную струю.

О горе, горе! Сунеться хмара,
Грозою пекла надута.
В хмарі хохочесь блідая мара
І дзвонить в желізні пута.

А понад хмару меч пломенистий
Простерсь над світлим востоком
І сукровицю на запад тьмистий
Точить широким потоком...

Де ж ти, Метиславе, руський соколе,
Галича орле високий?
В преділи Русі тягнуть монголи,
За ними крові потоки.

Ти взріс на хмарах, тобі не диво
Грозив метати о скали,
Клювати, ламати ціпів огниво.
Де ж ти, Метиславе Удалий!?

То не білес розлялось море
І сум голосить волнами,
І не предвічні двиглися бори —
То Русь погнала степами.

І не три зорі — то три Метислави,
В золотій збруї і латах,
А межі ними — богатир слави,
Що підпер стіни в Карпатах.

І введь не мовня покрай туману
Мерехтить, грає весело, —
То краса Русі, чадо Романа,
Орля буйнос — Данило...

Слиш — загуділо гомоном встеклим
В степ'ю над Калки водами!
Ай, то грудь руська стерлася з пеклом,
З таурмен дикими тьмами!

Завили сурми, свисло колчання,
Взгрімилі мечі, булати,
Заржали коні, зойкли конання —
Світ глухне в клетоті раті.

Од стріл калених біл день темніє,
В пил збили землю копита,
Од грудей жару воздух жаріє,
З крові б'є луко край світа.

Повій, вітре, повій
Понад Калку здроем,
Розвій, вітре, розвій
Мрак над лютим боем.

«Повію, повію,
Щоб земля здрожала,
Однак не розвію,
Що судьба наслала».

Вийшло сонце з хмар,
Землю освітило...
Рубає татари
Молодий Данило.

За ним три Мстислави,
Русі богатірі,
Простирають лави,
Женуть вовки сірі.

Свисли стріли вповні —
Сонце потемніло;
Спис заблиснули мовні —
За очі вхопило.

Свищують стріли, свищують,
Валом падають тіла;
Блищують списи, блищують,
Кров на них скипіла.

Грас Чорне море,
Б'є пінов о скали;
Шумить бою горе,
Трупи Калку зняли.

Мстиславе, Мстиславе,
Герою Галича!
Все поле криваве —
Паде Русі січа.

Мстислав не питає —
Актазом в коліна
Бродить в крові, стинає
Впень вражого сина.

Мстиславе, Мстиславе,
Князю Чернігова!
Падуть цвіту лави,
Лягла твоїх полова.

Вже і сина твого
Кров поїть загони,
Орла молодого
Топчуть груди комони.

Мстислав з Чернігова
Взніс до неба очі —
Мачугов монгола
Обіруч друхоче.

Рисем рве в около,
Мстить любого сина.
Суйда грянув в чоло:
Паде герой-глина.

Свищуть стріли, свищуть,
Валом кладуть тіла;
Блищуть списи, блищуть,
Кров на них скипіла.

І семеро князей
Лежить уже в крові.
Трусить Котян сизий,
Зять 'му зморщив брови.

Свищуть стріли, свищуть —
Уже стріл не стало;
Блищуть списи, блищуть —
І спис уже мало.

Тисяч сурм завило,
Русь — колчач в десницю!
Рубає Данило,
Крає сум землицю.

Даниле, Даниле,
Юний льве Романа!
Дармо нуриш сили,
Дармо плине рана.

Дармо нуриш сили —
Не зможеш татаря:
Половці змінили,
А татарів — хмара!

Данило не чує —
Молнев одчайдушні
Мечесь і свідрує
Осередок глуші.

Віс вітр Сахарі,
В'яне земля в зною.
Рубають татаря,
Схне цвіт під косою.

Застелене поле —
Горе землю вкрило.
Вершиплять монголи,
В погонь мчить Данило.

Спиняйте, збирайте
З розсипку дружину!
Враг силу змагає,
Впень січе калину.

Хмаров б'ють татаря...
Пирхли волиняни;
Мстислав проти хмари
Мечесь з галичани.

Мстиславе, Мстиславе,
Орле на Галичі!
Не проможеш лави —
Русь ціла в утечі.

Мстислав не зважає —
Туром в бою гонить,
Судьбу визиває,
Кров з ран десять рошить.

Мстиславе, Мстиславе,
Паде сонце в море!
Все тіло криваве —
Не розженеш горе!

Він не чує рани,
Він не слішить слова...
Пирхли галичани,
Пірвали Мстислава...

Сіє ангел росу
З небесного двор'я,
Розплітає косу
Вечірняя зоря.

Ой нема на полі
Кому росу пити —
Ой стяли монголи,
Стяли Русі цвіти!

Останок, в пустарях
Розсипаний, нис,
А вколо в чагарях
Вовк голодний вис.

Вис вовк грозою,
З Калки кровцю лиже...
Но хто ж над Калкою
В ніч окопи ріже?

Чи то ви, кияни?
Ти, Старий Мстиславе!?
Вам одним не знане
Бігство з поля слави!

Над Києвом смуга —
Гляньте, богатирі!
Плаче мила друга,
Виють волци сірі.

Дармо тратиш слова —
Мстислав в смерті строю.
І дружба готова
Пасти в лютім бою...

Вийшло сонце зрана,
Понад Калку гляне:
Суне глуш погана —
Рубають кияни.

Лютиться, біснує
Чернь остервеніла.
Мстислав десяткує —
Тіл лежить могила.

Ой бездільно, враже,
Скрижечеш зубами:
Тут старий на стражі
З Києва синами.

Хан стягає лави,
Мисль сго — обмана.
Мстиславе, Мстиславе,
Не вір словам хана!

Ай, завірив, правий,
Пристаєли кияни...
Смієсь звір лукавий
І дзвенить в кайдани.

На березі правім вершечок і бори,
Під вершком хатина мала.
Близ вершка на рині купецькі табори,
В таборах свята тишина.

Андрій Первозваний Христа там голосить
І сіє любові сівбу.
Скінчив, і на плечі хрест божий возносить,
І тихо ступає вгору.

І станув на вершку, і глянув в околи,
І слізний розсіяв потік;
І хрест світозарий вмість серця-престолу
В святую землю заток.

Зацвіла, святая, і цвіте донині,
Куди йшла Андрія стопа.
Но хрестик тяжезний движить на дитині,
Що зрékлась колись-то хреста.

Замріло, заблисло край шляху з долини:
Три збройні, три браття женуть —
Кий, Щек і Трувор, і жмінка дружини.
І право на табір ідуть.

Обсіли, розбили — і дай же між бори:
Одвічну дубину валять,
І доми на вершку возносять, і двори,
І стіни міста руб'ять.

А стар перевозчик співає, муркоче,
Гей, пісню, незвісну вже нам.
І гості, і своїх од рана до ночі
То сям перевозить, то там...

Два віки минуло. Наділили рікою
Буй-Аскольд з варяги і Дір —
Чужинці з-за моря, витязі підбою;
Підбили Городець і мир.

Підбили, підбили і дзвонять в кайдани —
В незвісний на Русі ще дзвон.
Вздумілись пороги, проснулись аймани,
В Бескидах б'ють хмари ворон.

А геній печально скрижаль розгинає
І точить криваву сльозу,
І в крові жертвенній све рильце мачає,
І в книгу складає святу.

Суть біля Городчика одвічні скали,
А в скалах печери розлом.
Там геній скриває завіта скрижалі
З кривавим завіта рильцем.

І пише «Нестор» огненною рукою,
І б'є світозарну печать.
І вносяться в воздух утренняя звезда,
Щоб вічно над градом зорять.

Ай, з сівера блисло — і молні помчали
До моря, до тверді Карпат.
По гніздах орлята проснулись, вдрожали.
То Олег підніс свій булат!

І Дніпром пустився правитель словиним,
Варяго-рус богатир,
І гостем притворно завітає під тиним —
І впали буй-Аскольд і Дір.

І глянув князь Олег на верхи, долини,
Завіту усмотрив печать —
І блиснув булатом, і рік до дружини:
«Се руських градів юна мати!..»

Не звідасш, брате, за назву города,
Де руський взлеліяв булат,
Де геній ся молить за блага народу?
То Київ, ах, Київ наш — свят.

Од Вісли до Дону, од ляхів до чуді,
По Таур і преділи Карпат
Цвіте, будто мила милому на груді,
Вишневий насіяний сад.

Ай сад, мов рай-диво, широкий, як море,
Розкішний, як батько Бескид;
А тихий і милий, як медові бори,
Веселий, принадний, як світ.

З єго побережжя вокола мир дише,
Цвіточки мед точать і вонь.
А легіт тепленький листочком колише,
Гостинів повіват болонь.

В загонах плуг ходить, а в травах іграють
Вартуги овечок, скота,
І тур-однорожець лугами гуляє,
І диких комонів стада.

А воздухом орли аж носять і пчоли,
І птички дрібненький дзвінок,
І голуб, і чайка, і бистрі соколи,
І голос завітних думок.

Ай сад, а в садочку барвіночок сіє
Невіста, біленька, як гусь...
Друзи! Чи вам з радості серце не мліє?
Та ж я вам говорю про Русь!

Про Русь, про білявку із личком рожевим,
В зіниці з синявов небес,
Про золотокосу, з чолом задумчивим, —
І ви ли не роните слез!?

Садом серединнов, мов пояс звіздочний,
Сріберная струя блищить.
На струях колишесь човен зажиточний,
В човні перевозчик сидить.

Сидить, і кермус, і пісню муркоче,
Гей, пісню, незвісну вже нам.
І гості, і своїх од рана до ночі
То сям перевозить, то там.

Біля перевозу вершечок і бори,
Під вершком хатина мала.
Близ хати на ріні купецькі табори,
В таборах свята тишина.

А струя поважно щось править про бої,
Про кровцю, про пир і про сум,
Іль шепче стихенька про орли про свої,
Про [кріпость] лебединих дум.

Знакома ти струя, сей свідок одвічний
Недолі і долі руслан:
Се Дніпр-Славутиця — Дунай наш вторичний,
Нового завіта Йордан.

Се Дніпр, се наш батько,
наш нестун-вірниченько,
Хрещатик і віри огонь,
Се струя, де мис Русь-діва личенько,—
І ти ли не плещеш в долонь!?

ВСПОМИНИ

I

Сиджу раз в затінні копаристої липи —
Столітньої бабусі, що зчаства, бувало,
Татарви і турків видала розсини
І некло погане, що к ним приставало.

За хвилю дрімота мене, старовину,
Обійме, в сон зложить, примруживши очі,
І, мов ту безсильну малую дитину,
Уносить в Морфея преділи урочі.

Як в калейдоскопі, снуються, змінюють
То краю образи, то прошлых літ дії;
Померши, воколо до чину ставають
За долю і волю мечти і надії.

Параз я там бачу під стріхов хатину,
Садок і обійстя, що звуть «На пісках»,
І всю, так молодшу, як старшу родину,
І мудрого діда в садку при пчолѧх.

Помню, як під осінь вірла випускаю,
Орел піднімає-сь ген к небу поволі.
А дідо мій кличе: «Держись, Николаю!
Орел тя до Львова уносить до школи».

І бач — везе Орлик, старий коничейко,
До шкѧл, до латинських, пахоля цікаве.
В душі молоденькій співа соловейко,
Що тьму розганяє липи світло яскраве.

II

Минають добіи, рік уходить по року;
Щохвилі втискаєсь новос вражіння
І, мов золотистий луч сонця з востоку,
В душу мою жлобить нове впечатління.

І так розвивались понятій громади,
Незнаного світа тайни, чуда, дива,
Вселенной природа, естеств міріади,
Всього сотворіння безлічні огнива.

Крім того багатства, шкѧл вищих наук,
Що мислить логічно і правильно вчили
І мислі скріпляли, роздалися звуки,
Що в серці шляхетні чувства розбудили.

Почуття братерства, взаємной любові,
Охота до жертви за братною долею,
Готовність пролляти за ню струю крові,
Життя положити за народу волю.

Помню, як хвилево в подібнім настрою,
Завозваний мріями ошоломлених,
Чувством я склонявся за Польщу до бою,
Но розум спізнався на лисах барвлених.

Бо скоро-м побачив, що панська «воля»,
Якої добиватись панове хотѧли,
Для руського люду — лиш крайня недоля,—
Помрака опала, руки здеревѧли...

III

В стінах семінарських алумнів громада
З Дністра, Сяну, Буга і Пруту допливів...
Ся буйна і плодом багата розсада
Людовой просвіти, пляхетних поривів

Помежи собою на круги ся ділить —
Все після напряду, що в крузі проводить.
Тож скорше товариш молодиний ся звірить
Такому, що з ним ся свим поглядом годить.

Так, отже, вступив я в кружок вільнодумних,
Що Русі Червоной відродження ждали
І вслід українських мужів бистроумних
Народ заумерлий збудити ся брали —

Подвигами будь-то на полі словеснім,
Будь заходом щирим около просвіти,—
І Русі пороки з дозволом небесним —
Рабство, лінь, невіжу — старались лічити.

Тим пірваний прудом, почав я співати,
Почав Маркіяна ступати я слідом.
Хоть перший нескладний яли висмівати
Стишок мій посмертний — «Слезу...»,
то я, свідом

І вчинку мого, і «Русалки...» цілі,
Не звернув з дороги єще неубитой.
По ній же вороги, мов безроги, рили,
Як звикло бувало в Речі Посполитой.

Начальство струсило, здало вище справу —
До Юра самого, — узнавши конечним,
Щоби «загрожену спасати державу»,
Дозір поліцейський над так небезпечним

Пташником, що задумав, мабуть, таму класти
Самовладству польської товариської мови,
І бесіди руської в Галицькій області
Слабі осмілився скріпляти основи.

По вже і у Юра почало світати —
Бо, хоть поліцейський дозір полишено,
Узнано вигнанням мене не карати
І даже не рукополагати рішено.

В сам празник великий святого Івана
Владика в пресвітерський чин посвятив
Мене і двох щирих другів Маркіяна
І нас на апостольську путь благословив.

Прийшов день розлуки... Розпрощались други,
Зложивши присягу прикладно все жити,
Буть браттям молодиним веігда на услуги,
Плекать рідну мову, Русь щиро любить.

Мене зразу в Вовків під Львовом післали.
По ледве три літа я там перебив —
В верховині Скільській мні Славсько надали,
І там я мій мужеський вік пережив.

IV

Минали дні... Тямлю, як літ-то чимало
По верхах Бескиду я скалу орав,
А зерно по зерні, що в землю-сь поклато,
Все вихор, заледве зійшло, обгортав.

Безнадійна сівба? Диво непонятне:
По верхах Бескиду, по стромих скалах,
Помимо тих вихрів — колосся видатне!
А жниво багате, мов в буйних ланах!

Бо пімець і лях тут костьолів не клали
І церков лишали в спокою святім,
Дітей чужим богам іще не навчали —
То ж люди тут ладом водились давним:

Стерегли своє, не бажая чужого,
В Верховині прадідний бачили рай;
В ній жили, мов люди віку золотого,
В простоті так чистій, як гірський ручай.

Куди тут лиш глянеш — живі вчуєш звуки:
Тут шепіт, тут шум, там маржини відзив,
Тут посвисти вихрів, там громів відгуки,
Тут пташий щебёт, там флюярку і спів.

Сей спів безконечний, бо піснь то людова,
Що люд нев небесного папа славить,
Бо нев — чи весела, чи смутна основа —
Все чисті, як сонце, чувства заявлять.

Нев мати дитині до сну приспівує,
Краси їй у бога і долечки просить.
Хлопчині, що зручно в флюярочку дус,
І дівці при марзі піснь весь день уносять.

Легінь про кохану пісеньки складає,
Пісеньков голубка за голубом тужить,
Гуде піснев хата, як скрипка в ній грає,
Пугар — як весело в товаристві кружить.

При кожній роботі одвітна пісенька —
Чи то в сінокоси, чи в час самих жнив —
Снується по черзі; спершу лиш стихенька,
Потім голосніше, як би-сь дух скріпив.

Ніхто там не знає тих-то пісней творців;
Они пливають істно з душі всього людю
Живущих устами, після древніх взорців,
Мов струя безмежна безмежного пруду.

В тім слів і зворотів, образів і цвіту
Ніким не вичерпанім цюрку словеснім
Черпать мні лучилось. Чи-м черпав досита
В таким живій мови словарі чудеснім?

Дарма! Хоть я черпав — всігда-м черпав в сита.
А сли коли в ситі яка крапля скрилась,
Заледве сплинула з Верховин корита
В долину — все в хвилях дністрових
топилась.

Лише раз достигла живій крапля мови,
Сльозами скріплена, сплинуть з Верховин
І на Маркіяна ложе погробове
Зложить незабудку на вічний wspomni.

V

Затьмилось. А тиша кругом залягає.
Сам ворон лиш кряче, віщуючи жир.
А небо пожаром з сторін всіх лунає —
Голодні взивають голодних на пир.

Жадаючи волі, прав, землі, науки,
«Опикунства» кришать незносний тягар,
До опору рвуться, беруть зброю в руки
І волі підносять кровавий штандар.

Диви! Як-то в країв австрійських столицях
М'ятежить за рівність і волю народ!
Хоть цвіт его гине в боях і в'язницях, —
На гробах їх сходить луч ясний свобод.

І Галич ликує, бо панщина паде,
Бо свободний в хаті батьків селянин;
І в суді мандатор вже більш не засяде
Ні то в справах спірних, ні скоро злочин

Повинной жде кари. Днесь суди цісарські:
Чи пан завинив, чи голодний мужик —
Все рівні вкладають кари — не варварські,
К яким, бувало, мандатор привик.

Нові вже громадські заводять устави
Під властей державних зичливим надзором,
А люд привикає до самоуправи,
Громада майном свим газдує не в сором.

Церкви дерев'яні, покриті скрізь мхами,
Щезають поволі; натомість ся вносять
Храми величаві і школи сотками,
Котрі по всій руській землиці голосять,

Що Русь до просвіти веде свої діти
Під впливом додатнім своїх панотців,
Щоби раз назавше тьму преодоліти —
Прозрівши, позбутись ворожих богів.

Дім народний Русь сему в доказ будув;
Штуці й науці, словесному труду,
Торгівлі і промислу дім сей жертвує —
В пожиток і користь проснутого люду.

В окремих кімнатах, під надзором строгим,
Основано музей для цінних книжок.
Відкрито і бурсу школярам убогим,
В пользу товариства «Бесіди» — кружок.

Старинностям руським призначилось місце,
І руськая сцена знайшла тут покров,
Живописній штуці відкрито огнище,
Для хору і пісней притулок готов.

Не менше музика і слово живое
Все в Народнім домі знаходять приют,
Сли то поодинок, чи вдвоє, чи втроє
Світ звуків і мислей в дарунку несуть

Чи будь-то на вічах і народних справах,
Чи в честь о край Руський мужів
заслужених,

Чи то на вечірках, танцях і забавах,
Чи то на викладах осіб дуже вчених.

Є там, попри нижчу, і школа середня,
В котрих-то по-руськи наук уділяють.
Є також святиня, по Юру передня,
Но тую ще здвору і внутрі кінчають.

Не бракне і в Домі народнім печатні,
Щоби світом слово живе розходилося,
Щоб мови удалі і мислі удатні
Просвіті служили і не загирилися.

Так «Галицька зоря» і «Вістник», «Неділя»,
«Мета», «Вечорниці» і «Галичанин»,
«Батьківщина», «Слово» і «Листок з Поділля»,
«Наука» і «Діло», «Письмо з Буковин'»,

Так всякого цвіту словесное зілля,
Пов'язане складно, по Русі розходить,
В проходство і школу загляне щохвилі,
Тепленько промовить, чувства теплі зродить.

Пізніше під стріху сільську загляне —
Побудить і власне достоїнство скрінить.
А хоча місцями змарніє і зв'яне —
Що з матерев злучить, вже більш не
розлучить...

Бач, двигалась Русь в розмаїтій напрямі,
Щораз багатіла на полі наук
І в людських умілостей кождім одламі.
Лиш в більше занедбаній галузі штук

Осталась все, з браку покрову, позаді,
Рівно недостаток грошових засобів;
І шинкар вельможний став їй на заваді
Торгівлю і промисл подвигнути з гробів.

Но вредні запори які-то спиняли
Змагання культурні і постуни цвіт,
Загальний просвітній наклін повздержали
Соромними штучки ледве з десять літ.

І як же ж не брати уділу в тім руху
Мені, що-м на зорях вже піснев учив
Любити сей нарід, що, здавен в послуху,
З чола піт кривавий ледве осушив.

Так «Вістник» і пісні почав я складати,
І повістей кілька з верховинських гір.
А щоб до словесних робіт закріпити,
Я клав інший підпис під кождий утір.

Бо-м думав, що пісні Дротарів і Йорів —
З уваги на письма у знаках моїх
І імені власнім — народ сам до творів
Запише поетів молодших, нових,

Котрі своєї музи первенців на волю
Пускають з умислу під назвов чужов,
Щоби, сли не знайдуть вподоби у полі,
Не брати їх дальше під власний покров.

Дарма, моя штучка не здурить нікого!
Дротаря і Йора спізнали сейчас.
Тому-то «дротарських» і «йорських» не много
Утворів, що взнестись хотіли в Парнас.

А молодіж наша горнулась охотно
До діл, щоб відродження Русі дожить.
Лиш недруги наші дивились маркотню,
Шукаючи способу ріст сей убити.

VI

Богдане, Богдане! Бач, Галич ликує,
Бо «Слово» твоє повний вік голосить.
Богдане, Богдане! Бач, Галич сумує,
Бо «Слово» твоє лиш біду приносить.

Диви, як то бесклик на соїмі у Львові —
Що «Русі немає!» — весь край обідив!
Молодіжкі сотні до бою готові,
Козацький підняли прапór. Так віджив

На галицькій землі знов дух України
Під впливом «внешпольських» соймових ухвал,

Що кажуть, якими ще Длугош «русини»
Ляхами — лиш руського роду — назвав.

Відразу постало сторонництво четверо:
«Старі» — святоюрці, привикні к поклонам,
Що перед старостов згинаються в зеро
І за святоюрським ідуть сліпо дзвоном;

Они ще і керму до сих пір держали,
Бо кир Спиридон на чолі їх стояв,—
Єму директиву впрост з Відня давали,
А дальші укази до кліру він слав.

Сторонництво друге, українців зване,
В ідеях Шевченка спасеніє зрить,
А в них твій ідеал віджив, Маркіяне:
Ділять, як любов лиш до люду велить!

Сторонників того ж в молодіжці много,
Їх народолобцями зчаста зовуть.
Хоть голод і холод — засаду всі строго
Держать і до просвіти люду ся рвуть.

А третя частина, Богдане,— твоя —
Постала у Відні Раєвського впливом,
Пародем соймовим, що «Русі нема»;
Зросла в таку силу, що сталась огнивом

Панславистів руху, котрі наміряли
Всі ріки слов'янські в одно русло злити,—
А «Словом» і «рублем» вже приготувляли
[Цареві і] Галич з часом [підкорити].

В четвертім таборі знаходим «русіни»:
Євсебій з Черкасів, і Фома з Полян,
І краківський Зиблик, котрих, мов на кпини,
Ляхи все ставляли «на взір» русинам.

А тих одверженців не злічиш сотками.
Они, як [царату ті], що «рублі» беруть,
Держаться поляків за хвості зубами
І... тим, що упаде з-під хвоста, живуть...

Літописи Нестора мож' завірити,
Що здавен слов'яни між собов ся дуть,
А сли раз порядок хотять вже вчинити,
Всігда ся о поміч к чужим удають.

Так колись бувало в старім Новгороді,
Де нарід спорящий варягам віддав
Всю власть, щоб в борбах горожан і незгоди
Управи противний табір не дістав.

Відай, новгородці ще нас не навчили...
Вражда-бо, ненависть у Львові змагались:
З українцем «юрці» більш не говорили,
А ляхоман з москалофілом тачались.

Не в крові — в болоті, яким перекинци
Всілякого роду, щоб совість придавить,
Обкидують власне гніздо на всі кінці,
Аби 'го так сили, як честі позбавить.

Ляхи тріумфують з роздору на Русі;
Бо люд тратить віру в успішний провід —
А лях свими грішми, штучки і покуси
Веде 'го, як осла, до танцю на лід.

Доноси до Відня ідуть кождої днини
На «русских» і «руських» державних врагів,
А супроти «юрців» знайдено провини
Проти святої віри, латинських ксьондзів.

Їм зроблено закид, що пруть до царату,
Бо вже православні порядки заводять,
Що вірність до трону і до маєстату —
То чиста облуда, котров лиш уводять

Міродайні сфери, в яких ще облесно
І вірність до римського папи удають...
Такими-то діли поляки нечесно
Нужденним клеветником всей Русі стають.

В замірі, щоб пімці дали їм окремо
Довіріє повне, в соймі обізвались:
«К тобі стоїм, пане, й стояти будемо!» —
Такими підхлібними слови вкрадались

Помежи гофрати, в найвищі уряди,
В фотелі міністрів і в двірський округ,
І всюди старались вбивать без пощади
Так руськую церков, верстат, склеп і плуг.

Бач, свого наміру дішняли поляки,
Бо даже владики утратили віру.
Тому ж не дивуймось, що слів «гайдамаки»,
«Москва» і «монголи» ужито до кліру.

По гніт, під яким скоро Русь застогнала,
Хвилено засади самих «юрців» звихнув,
Бо жодна їх справа з Москвою не в'язала —
Аж skutок повстання справу подвигнув.

Повстання поляків успіха не мало.
Ще гірше московське правління гнобить
Їх стало — а в Галицькі Русі шукало
Спосібних завзятих людей, щоб вводить

Устрій новий в церкві, уряді і школі.
Так чисто царизму впроваджено лад.
Но лях, хоть зазнав там рабства всякі болі,
Нічого не вчився — не цофнув назад

Своїх злих замислів: щоби Русь убити
І Галицьку землю давнім польським ладом
Так «радов повітовов» «уцасливити»,
Як польсько-цісарським владіти урядом.

VII

Таких-то «порядків» не хотів я терпіти,
І смирно коритись також не гадав.
Однак, мні ходило, щоби мої діти
Вреду не понесли. Тому-м задумав

Покинути гори, податись в Сучаву,
Де руському слову не клали ще там,
І звідти послідню послати заяву,
Що Галич — всей Русі лиш часть і одлам —

Конче потребує єдинства і згоди,
Бо пародну школу поляки вбивають
І невилічими наносять нам шкоди,
Коли вже дітвору «pacierza» навчають.

Дарма! Не поїняли мосго зазиву
Ні браття, ні други. Бо, пишучи трудним
«Панрусским языком», не збудив пориву
До єдності внешньої — і стався лиш блудним,

Хоть злудним, свідоцтвом відступства від
всього

Напрямку й змагань сорок осьмих літ.
Дарма! Не прийнято поради старого,
Котрий ідеалів своїх не змінив.

Замовкнути пристало... Будучність покаже,
Куди поведуть нас роздору борби.
Мені не діждатись. Необав-бо вкаже
Небесний косар на гробові горби.

Бач — виджу могилу, а вколо неї много
Могил, так давніших, як ще і порожніх.
Дивлюся, котра з них для мене самого...
В тім буджусь!.. «Дідусю, є двох подорожніх

До тебе! — моя внучка каже. — Панове
В справунках поважних твоїй ради ждуть».
Стрепенувшись, очі протерши і брови,
До гостей підходжу, і бачу, як рвуть

Соби з рук мій листок «Друзьям моим» в куші.
Спрашаю: «Чим можу служити панам?»
На то первий каже: «Мені треба люшні
До воза». А другий: «Мені нужно к Вам

Подібнеє діло: мні колесо злетіло».
«Куди Вам дорога, — питаю, — іде?» —
Того, що о люшню просив мя несміло.
«В Україну жар моє серце несе,

Щоби на Шевченка гріб цвітку покласти». —
«А Ваша куди путь веде, господин?» —
«В Москву златоверху і в Київ почасти.
Там хочу зложити мій щирій поклін

Всім тим, що нас сильно взяли в охорони;
Тут знов замишляю зложити одним трудом
Кієво-печерським світилам поклони
І ближче пізнатись з українським людом».

«Ледве тут, панове, у мене знайдете
Коліс або люшні до ваших возів,
Но без погублених легко-сь обійдете,
Если за порадов підете мих слів:

Спряжіть ваші коні до воза одного,
А колесо, люшню зладите в сей час, —
Поїдете скорше, як брат коло свого
Брата, крізь Україну, де наш Тарас,

Курганом прикритий, лежить близ Полтави;
А звідтам пустіться в далекий ще світ —
В Москву златоверху і матушку слави,
Що будить подив у самих вік воріт.

А скоро, здорові, повернете з путі —
Зволіть здати справу прилюдно о всім.
Мені же пишніть, бо хотів би-м почути,
Чи погляди вашні годяться з моїм».

Поїхали разом — і так повернули...
Мені не зволіли здать справи про путь.
Знакомі же кажуть, що спорів забули.
Так що їх Пиладом і Орестом звуть.

Сучава, в липні 1884 р.

Байки

ПЛУГ І БОРОНА

Над потоком луг,
А на лузі Плуг.
А сестриця Борона
Обід сму винесла
І сперлася на чепиги,
Наїжила зуби з пихи,
Задержла ніс догори
І ну ж ся свари:
«То-сь ми газда, ай, ай, ай!
Поборікав такий край!
Поклав скиби, якби двер,
Щоби медвідь в них запер.
Заложуся, дармоїде,
Аж тут одно зерно зійде,
Межи тим пирієм,
Що-сь поповров рияком!
А дується, як сова,—
Ніби то він голова,
А я хвіст.
Чи то газді робить взріст?
Я то, я то, знають люди,
Де ся рушу — красно всюди:
Розчесано, заправлено
І з пирію вичищено,

Заділаю рівно, гладко,—
Чи правда, челядко?
О, де мій зуб лийи переліз,
Там нива, як ліс.
І годуї же ще, голоту!
Тфу! на таку роботу!»
А Плуг поважно із боку:
«Півроку, півроку!
Но, сестричко, стій, не плюй:
Маси цілець — попробуй».
В тім цікава Борона
Здубоніла, як коза:
«Ну та що! Ну та що!
Може, брешу, скаже хто?»
І верглася, мов бабець,
На цілець.
І по траві, по мураві —
Гиц, гиц, гиц!
А челядка в один стих
На цілий рот в сміх.
Бо як земля настала,
То Борона не орала,
І орати не буде!
Чи не правда, люди?

РІЙ І ТРУТЕНЬ

Раз ся Пчоли впроїли,
Но, бідні, без Матки;
Однак вірно позносили
Добиток і статки,
Що дістали в віні
По своїй родині,—
Все зовсім
В новий дім.

Й зачали робити:
То хатку ліпити,
То збирати мід,
То пилок на плід;
І щиро, і вірно,
Як Пчолам примірно.
Но сумно без Матки!
Хоть були достатки,—
Не мож було ладу
Завести в громаду,
Газдівство розвести
І черву нанести.
То ж ся Пчілки пожурили,
Трохи крила опустили.
І сям, і там
По сусідах
Стали посилати,
Цариці питати.

Сусіди-бідн
Ругаються тому,
І ще по крийому
З їх гіркого лиха
Радуються стиха.
Сумує рій,
Хоть молодий,
Бо праця є,
А сил не стає.

Аж раз Трутень-повага
Висадився в ясний день
На перегру, сив'яга,
І занюхав свіжий пень.
І ну ж — в очко до роя:
«Помагай біг вам, друзя!»

Як живете, біднята?
Чи в достатках вам хата?»

А Пчоли
Поволі —
Зум-зум-зум!
Дум-дум-дум! —
Спереду і ззаду
Зачали параду:
Трутня на стелицю
Ведуть, як царицю;
І дай же надвір
Гостя величаву
Голосити славу
На цілий мир!

Сусіди зачули —
Здумілись, загули
І ну ж собі до діри,
Та й зад догори:
«Хи-хи-хи! Ха-ха-ха!
А пек, пек, цураха!
Кумцю, кумцю, подивіть,
В якій славі дармоїд!..»

Не дармо в полі і пустий вітр віє...
І мою байку хтось порозуміє.

КІНЬ І ПЕС

Біг раз Пес через овес
І подирав Коня.
«Що тут дієш без колес
Не вночі, лише за дня?
Бачу, пасти забаглося
Мосці паничеві!
Але діло не вдалось,—
Каже Пес Коневі,—
Бо за мнов іде стрілець:
Як побачить тебе —
Спитає мя пакінець,
Чий овес і чий
Поле се, що ти 'го спас».
На те Коник Псові:
«Я лиш скраю, і то раз
Добрався к вівсові.
Але ти, Псе, і твій пан,
Дик, медвідь, птах, коти,
Кожне збіжжя, кожний лап
Толочать вдень, вночі».
Відповівши Псові, Кінь
Хвіст вгору спинає,
Іскри б'є о тверду рінь,
В село улітає.

Славсько, 1869 р.

ПЕРЕКЛАДИ

Вергілій

[УРИВОК З «ЕНЕЇДИ»]

З латинської

1. Всі умовкли і очі цікаво в нього вліпили.
А Еней з високого ковра так починає:

— Горесну болізню мені велиш обновляти,
княгинє,
Про Троянів власть і оплакаєме царство,
5. Що розорив данасць, про нужд і бідствій
огромн.
Іх же бачив я і сам дізнавав на велико!
Хто розказує се — іль мірмідонів, долопів,
Іль твердого Улісса воїн,— воздержатись
в силі
Од сліз! А глянь — уже ніч росоносна
ся суне
10. І упадаючі звізди до сну принадно
взивають.
Но скоро жарієш про нашу довідатись
долю
І вкратці слухати Трої послідні труди —
Хотя й серце і згадки лякаєсь, і в жалю
ся корчить,—
Начну:
Ізнурені борбов, прокляті судьбою
15. На врем'я толіких літ, созидають данайці
Вовводи, божественним іскуством Мінерви,

- Мов гору, великана-коня і вставляють ребра
З обтесаних бальків ялиці. Се — ніби дар
про щасливий
Поворот домів. Так поголоска рознесла.
20. І затворяють слишком тайно в боки сліпії
На долю ізбраних мужів і наповняють
Огром печери і черевища, оскільки
возможно,
Вооруженими вої...

З російської

Микола Щербина

ДЗЕРКАЛО ДУШІ

Як в тихій годині на ясній вод гладі
Лицюються дерев прибережних вершани,
І безмежний звід неба, і зізд міради,
І кораблів вітрила, мачтів великани —

Не так же і душі, коль єй дна повнота
Супокійна і чиста — без страстей і горя,
Доступна вищих чувств і мислей красота?
Не все ли в ній рисус-сь, як на лиці моря?

Що ж, але тоді бачини, як бур урагани
Грудь моря розорють в борозни глибокі —
І дзеркало чисте обляжуть тумани,
Й волн пінна киплячка взнесе ілу стоки.

Якая ж в душі гадка на дні мутних сластей
Іль яке чувство світле здібно уронитись?
Що в ній, волнуємій безумієм страстей,
Що може в ній святого тоді одразитись?

З польської

Юзеф Коженьовський

ПІСНЬ ОПРИШКІВ

Гей, браття опришки! Долийте горілки,
До ватри прикиньте ще дров;
Настрійте ми горло голосом сошілки,
А я вам співати готов.

Безпечні-сьмо, доки земля ссть зелена
І листям вкривається ліс —
По гущах і корчах, де сосна звалена,
В галуззях не знайде нас біс.

Як птицям свиріпим, так в скалах нам діри,
Спимо там спокійно до зізд;
Як сумрак найде геть на люди, на звіри,
Ми з наших вилазимо гнізд.

Барани з полонин дадуть нам печені,
Горілка на злую с страсть,
А грошей насиплють проїжджих кишени,
Поцілуй гуцулка нам дасть.

Бакуну припесем з угорської границі,
Дігнати нас трудно конем;
Одежі дістанем з [корчмарської] крамниці,
[Корчмаря] до дверей приб'єм.

Де гори і бори, яруги скалисті,
Для наших там кріпость і дім;
Не страшний нам маляр, як маєм що їсти,
Сльота нам не страшна і грім.

Веселімся, браття, ще докіля можем —
Недовго нам жити дадуть:
Як сніги нас зрадять — голови положим,
Не будем співати вже тут.

З невідомого автора

ВОПРОС

Мамка мене била,
Що-м Яся любила.
А як мамчиное
Тато личко ссе,
Чому ж 'го за тос
Мамунця не б'є?
І мечусь робочо,
І роблю охоче,
Однак мя «ледащо»
Зове щогодини —
І бог знає за що.
Бідна ж я дівчина!
Скажіть мені, прошу,
Чому я се зношу,
Посестри, конечно?
Чи я загіршила,
Що-м мого сердечно
Ясунця любила!?

З чеської

Франтішек-Ладислав Челаковський

ІЗВІСТІЄ

— А що тото, моя доню, що тото,
Що ти личко червонєс — ось тото?
— Любобо-м ся — чи ж не сором? —
встидала:
Зобачив мя, що-м прядучи дрімала.
Тому ж тото, моя мамко, тому то.

— А що ж то є, моя доню, що то є,
Що ти ся не зчервоніли обоє?
— Ачей же ми не поглянув на обі —
Вєргли-сьмо лиш одним очком по собі.
Тото ж то є, моя мамко, тото є.

ВЗРІСТ

— Нащо ти ся, доню, твориш
Та на Івасенька?
Та ж він тебе зтяжка візьме,
Бо-сь му ще маленька.

— За взріст ви ся не журіте,
Золота мамейко,
Та ж я му сього року
Вгнала по сердейко.

А як ся лиш трошки випну
І на пальцях стану,
То легонько аж до личка
По цмочок дістану.

З хорватської

Петар Прерадович

СМЕРТЬ

Над всі сили найстрашніша сило!
Ти — єдина постійність в світі,
Запад миру, сліз його точило,
Правда, насаджена на всі віки,
Одвічного ладу тайний слог,
Меч, сікущ руками творчеськими,
Власть верховна всюди і над всіми.
Над тобов хіба лиш тільки бог.

Незмінність тче тобі прапори;
Всю твердь неба, всі гумен смітища,
Тепінь моря, верховлачні гори,
Черв і чоловіка-боговища —
Все займає твого серпа миг.
Всі створення суть тобі рабами,
Всі простори світу — кладбищами,
Всюди дише твій в всебутті дих.

Сред Вселенной мчиш і обалєш
Вік єй тайний в времена німії;
Розоренням буття сотворяєш
Путь новий, без світла, без надії.
Все, що спить під сінію гробов,
І що в хвилі нинішній буває,

Що в будунції хвилі бути має —
Було, єсть і буде твій полов.

Відколи природа вік свій спус,
Все і тінь твоя крізь ню морочить:
Де єй підро кільце яке клює,
Де живот яка єй болізнть точить,
Там і сніта снітиться твоя.
Животворного лиця єй зоря
Налицюєсь темно — і знов змора
Всього плода єй гризе життя.

Над всім миром світу ти розвила
Чорний шатер твого панування,
Під ним рве-сь в напорі людська сила.
В стонах одчайнних удержання
Б'є з тобою всяк до гробу бії,
Ах, і борєсь довше чи коротше,
Да напослед же зложить оружжя
І життям сплатить ти гарач твій.

По твоїй неумолімій груді
Пізнавають тя Адама діти.
Людський зойк, відколи плачуть люди,
Писк живині наколо розчав квилити —
Слаб чи силен, всяк природи глас
В'ячить к тобі, милості блага.
Ти же, грізна, від скали тверднєа,
Не умилосердилась до нас.

Мирно, хладно, чрез віки ступаєш
Стезю звання, де тя небо звало.
Тут звїзду одвічну затираєш,
Там іскру, що ледве блисла мало;
Тут розсадиш главу, світлий дїм
Сили духа, судьбу світу всьому,

Там черв'ячка, сніту недозриму,
Неізви́сту в безіменні́ сві́м.

Неодмінна од нащада в світі,
Неодмінна кúда людей, віри,
Всюди та же — грізна по вся віки,
А в тій грозі неперемінної міри
Вовік всюди пред тобою страх,
Вокол тебе мерва, розвалини,
Уди, трупи, кості і надлини,
За тобов же пенел сам і прах.

Що ж ти єсть, коли ти так — строгою?
Що з породи, если черв в нім сняє?
Нащо жити́, сли болить тобою?
Нащо світ весь? Відь, він бути має
Жатвою твоєю — весь, зовсім!
Хто би знав на се одвіт подати?
Хто би рік, що силен склад пізнати
Твій між створами і їх творцем!?

Єстество твоє недостижимість криє.
В мислей морі дух — мов сред глибини
Нурок туманію́щ — ледве о нім мріє
І, слідя тобі кінця, правил, причини,
Лиш домисел найде...

З пімецької

Христіан-Фюрхтеготт Геллерт

РЕТЕЛЬНІСТЬ

На гладкій дорозі коло Лондина
Напав опришок путника самого.
«Ах, — рече бідний до безлюдина, —
Що я вам винен? Не чиніть ми злого!

Я все охотно поділив би з вами,
Но днесь не маю. Я спішу до міста —
Там ся належить мені ренських триста.
Завтра тут прийду і, хоть сам в потребі,
Поділюсь з вами — клянусь богом в небі!»

«Згода! — відповів тот. — Ти клявся на бога —
Я ти вірю. Ступай, щаслива дорога!»
Путник весело поскочив до міста,
Но уже за хвильку вертає к залозі:
«Ах, панцю, гляньте: я там ренських триста,
А може, більше знайшов на дорозі.

То, певно, ваші, ви їх загубили,
Я вам звертаю, лиш одно вас прошу:
Ви-сьте од клятви мене свободили,
Нехай на собі гнів божий не пошу».

«Се гроші не мої! — рік здумілий збій. —
І сам з них пожиткуй, бо-сь прав, братку
мій».

Так часто і безлюдка груди
Промкне ретельність без облуди.

З турецької

З невідомого автора

МОЛИТВА ДЯУРА

Високий боже мій! Смиренно тя взиваю,
Услни мене і дай, о що тя благаю.
Я грішен, грішен весь,
Но тебе, боже, молю днесь.

І поскорю до святой Лаври чудотворной
Да мя спасеш з моєї неволі чорной.
О господи, услыши мя:
Спаси, спаси — взиваю тя!

Куда повернусь, боже, буду тя благодати.
Я — християнин, дяур. Османка мні — не
мати.

Близ Святгорода я рожден,
Давно судьбою тут вержен.

Дай, господи, о дай мені, нужденну, —
На небо, землю молю тя і всю вселенну, —
Даби-м хоть би на скон, даби-м
Вернув, вернув в Єрусалим!

ПРИМІТКИ

Посмертних публікацій творчої спадщини М. Устияновича усього три, та й то у колективних збірниках. Це «Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича, Антона Могильницького» (Львів, 1906), «Твори Николи Устияновича і Антона Могильницького» (Львів, 1913) та «Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.» (Київ, 1965).

Видання 1913 року є повторенням попереднього (1906), лише без творів М. Шашкевича і Я. Головацького та з незначними доповненнями поза розділами поезії. Обидва ці видання некритичні, у них багато видавничої сваволі.

Упорядники антології «Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.» спиралися в основному на вказані прижиттєві й посмертні книги творів М. Устияновича, рідше на першодруки, а тому мимоволі припустилися численних помилок.

Пропоноване видання поетичної спадщини М. Устияновича найповніше. До нього, зокрема, увійшли твори, які після публікації ніде не передруковувалися. Немало поезій подається вперше.

В основу видання покладено автографи й першодруки. При тому дотримується відповідна конфігурація рядків.

Правопис М. Устияновича дещо осучаснено, проте

основні особливості творів (лексичні, фразеологічні, синтаксичні) зберігаються.

Авторські примітки, задля цілісного сприйняття поезій, залишаються під текстами, всі інші виносяться в «примітковий» розділ.

Складні для сьогодинішнього читача фрази, окремі назви, імена пояснюються в загальних примітках. У кінці книги додано словник малозрозумілих слів.

ЛІРИКА

Прелюбезному другу нашому Руслану Маркіяну Шашкевичу в день імені его.— Вперше надруковано в альманасі Івана Головацького «Вінок русинам на обжинки», Відень, 1847, ч. II, с. 125, під заголовком «Побратимові в день імені его». У публікації змінено також початок твору, окремі словесні форми («довго», «співав» на «долго», «співал» і т. п.).

Подається за автографом: відділ рукописів Львівської бібліотеки ім. В. С. Стефаника АН УРСР (далі — ЛБ), фонд «Народного дому», п. 12, од. зб. 94, арк. 76.

Під присвятою, крім автора, підписалися ще близькі товариші М. Шашкевича (1811—1843) по Львівській семінарії — С. Пленкевич, С. Верб'яньський, К. Шенег, М. Романовський та інші.

Це один із найрадіших українських сонетів.

Наддністрянка.— Вперше надруковано у «Вінку русинам на обжинки», ч. II, с. 126—127.

Подається за автографом: ЛБ, фонд Я. Головацького, п. 54, од. зб. 784.

Твір зберігся також у двох копіях Якова Головацького (1814—1888). У першій бракує шостої строфи, зате у ній вказана дата твору — 1836: ЛБ, фонд М. Шашкевича, п. 1, од. зб. 32. Ця копія виникла відразу після оригіналу. Другу копію Я. Головацький

виготовив, очевидно, для «Вінка русинам на обжинки». Вона зберігається там, де автограф.

Наддністрянка — опостизований образ Галичини.

Дністер-Славотиця. — «Славотиця, Славутиця — назвище друге ріки Дніпра, взите із «Слова о полку Ігоря» (зривн. польське *slawetny*). Півець тут бере его в значенні «со славою текунцій» і придаєго Дністрові». (Примітка у першодруку).

Лада — у давніх слов'ян — богиня злагоди, любові й весілля.

Згадка — до Мелані. — Вперше надруковано у «Вінку русинам на обжинки», ч. II, с. 128—129, під назвою «Гей, гей, милий боже!».

Подається за автографом. ЛБ, фонд М. Шашкевича, п. 1, од. зб. 32. У кінці вірша Я. Головацький зазначив: «Автограф Николая Леонтьевича Устияновича с 1836 г.».

Другий, пізніший автограф зберігається разом із копією Я. Головацького, зробленою, мабуть, для «Вінка русинам на обжинки»: ЛБ, архів Я. Головацького, п. 54, од. зб. 784. Тут, як і в першодруку, твір має назву початкового рядка — «Гей, гей, милий боже!», яка зрештою, у передруках, дійшла до наших днів.

Ми віддали перевагу першому автографові, бо не маємо певності, чи назва «Гей, гей, милий боже!» не підказана М. Устияновичу Я. Головацьким, тим більше, що тексти обох автографів ідентичні.

Хто така Меланія, якій присвячено «згадку», невідомо. У примітці до видання творів М. Устияновича й А. Могильницького 1913 року сказано, що це дружина поета. Але, по-перше, коли писалася «згадка», поет ще не був одружений; по-друге, його дружина звалася інакше: Ганна Петрівна Плешкевич.

Осінь. — Вперше надруковано у «Вінку русинам на обжинки», ч. II, с. 123—124.

Вірш підписано псевдонімом: Николай з Николаєва. В кінці аркуша — позначка Я. Головацького: «Автограф Николая Устияновича с 1830-ых годов». Безпосередньо під віршем Я. Головацький вказав точну дату: 1836.

За життя автора вірш «Осінь» було перекладено російською мовою («Поэзия славян. Сборник лучших поэтических произведений славянских народов». СПб., 1871, с. 206—207; переклад М. Гербеля).

«Komu gwiazdka świeciła w powieści...» — Друкується вперше.

Автограф зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР (далі — ІЛ), фонд 100, од. зб. 281.

Купюра — авторська.

В кінці твору хтось (Я. Головацький?) дописав: «Mikołaj Ustyjanowicz, 1836».

Переклад В. Лучука — спеціально для цього видання.

Згадка за Маркіяна Шашкевича в вічну його пам'ять. — Уперше видано окремою брошурою паралельно українською і польською мовами у Львові 1848 року. Рік на брошурі не вказаний, але він відомий із тогочасних свідчень. Газета «Зоря галицька», 1848, № 7, зокрема, повідомляла, що 2 травня того року цей вірш було продекларовано на засіданні «Головної руської ради» в присутності трьохсот чоловік.

...*діва Дністрянка; ..Галича пенька* — Галичина.

...*цеїт-красу давненьку, що днесь в «сестричній» аліс короні*. — Мається на увазі краса Галичини, гнобленої в ті часи австрійською короною.

Дума матері руської. — Вперше надруковано у львівській газеті «Зоря галицька», 1848, № 10, с. 42—43. Підписано псевдонімом: Николай з Николаєва.

Цим віршем, але під назвою «Русская думка», відкривалася збірка «Поезії Николая Устияновича», Львів, 1860.

У російському перекладі, що з'явився за життя автора, вірш отримав назву «Дума» («Поэзия славян...» СПб., 1871, с. 206; переклад М. Гербеля).

До перемишлян. — Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1848, № 12, с. 53. Підпис: Никола з Николаєва.

Перемишль у першій половині XIX ст. був одним із центрів українського культурного життя.

Володар — перемишльський князь Володар (Володимир) Ростиславич (?—1124). У 1099 році він розбив під Перемишлем угорських завойовників, а в 1101 році — військо польських феодалів, чим зміцнив незалежність Галицької Русі.

Іван — Снігурський Іван (1784—1847) — український церковний діяч, із 1818 року перемишльський єпископ. Виступав проти колонізації українського населення Галичини.

Роман — князь Роман Мстиславич (?—1205), який у 1199 році об'єднав галицькі та волинські землі у могутнє Галицько-Волинське князівство зі столицею Галич.

...Трембовлі розломи — руїни міста Терембовля на Тернопільщині. (Див. також наступну примітку).

Василько — терембовлянський князь Василько Ростиславич (?—1124), брат Володаря Ростиславича. У 1097 році київський князь Святополк Ізяславич і володимир-волинський — Давид Ігорович підступно осліпили Василька, однак захопити його володіння їм не вдалося.

...Льва кротка горді хоромі... з тина позирають. — Йдеться про палаці міста Львова, названого так його засновником, князем Данилом Галицьким (1201—1264) на честь сина Льва.

Богдан — Богдан Хмельницький.

Владимирко — великий київський князь Володимир Святославич (?—1015), який здійснив кілька успішних походів проти польських князів, що прагнули заволодіти частиною східнослов'янської території.

До «Зорі галицької». — Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1848, № 14, с. 57—58. Підписано псевдонімом: Никола з Николаєва.

«Зоря галицька» — перша українська газета. Виходила у Львові в 1848—1857 рр. На початку існування була досить прогресивною, потім у ній запанували штучне «язичіє» і клерикальний дух.

Даниїла трон — мається на увазі місто Галич, де колись правив Галицько-Волинським князівством Данило Галицький.

Уголіно. — У виданні творів поета 1913 р. дається таке пояснення: «начальник міста Пізи в Італії; переможений противниками, вкиснений був з двома синами і внуками до темниці і там умер голодною смертю (р. 1288)».

...молодці славної Віндобони — революційна молодь Відня 1848 року.

Ракузани — австрійці.

Верховинець. — Уперше надруковано у віденському тижневику «Отечественный сборник», 1853, № 34, с. 135.

Цією оригінальною поезією М. Устиянович замінив пісню «Червоний плац...» («Czerwony placz...») у своєму перекладі п'єси польського письменника Юзефа Коженювського «Карпатські горці» («Karpackie góry», 1840). Переклад здійснений 1848 р. латинською транскрипцією.

У нашому виданні вірш подається за іншим, окремим автографом: ЛБ, фонд Народного дому, ш. 12, од. зб. 94, арк. 33—33 зв. Рукопис із 1849-го чи 1850 року,

але має пізніші авторські правки олівцем — очевидно, з часу підготовки до друку.

Поезія «Верховинець» принесла М. Устияновичу велику популярність. Цьому в значній мірі посприяв М. Лисенко, який здійснив обробку однієї з мелодій до неї. Сьогодні відомо кілька народнописаних варіантів Устияновичевого «Верховинця».

...коби пирс хребет із від — ...щоб скресли (й сплив-ли) гірські води.

Вістка з чужини. — Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1849, № 14, с. 83—84. Підписано псевдонімом: Никола з Николаева.

Зберігся початок автографа поезії (вісім з половиною строф; окремі рядки пошкоджені): ІЛ, ф. 100, од. зб. 280.

Подається твір за першодруком, але із звіркою початку за вказаним автографом.

Крася. — Вперше надруковано без підпису у редакційній М. Устияновичем львівській газеті «Галичоруський вісник», 1849, № 29, с. 122.

Ми другой клятби пам'ять пережили... — Мова про напщину, скасовану в Галичині у 1848 році. Крася (веселка), таким чином, має у вірні символічне значення.

Бджілка. — Друкується вперше.

Автограф — ІЛ, фонд 100, од. зб. 281 — міститься на окремому аркуші, без заголовка, без кінцевого підпису, тому немає певності, що він повний.

Вірш написано десь у кінці 1840-х років.

Туга. — Вперше надруковано в газеті «Галичоруський вісник», 1850, № 15, с. 60, без назви й підпису. Назва «Туга» уперше стрічається в збірці «Поезії Николая Устияновича».

У книзі «Письменники Західної України 30—50-х років XIX ст.» під віршем стоїть дата — «19 лютого 1850 року», яка узита з приміток видання «Твори Ни-

коли Устияновича і Антопа Могилянського». Насправді це дата газети, де твір опубліковано: 7(19) лютого 1850 року.

У вірші відбилися настрої після поразки європейської революції 1848—1849 років.

Лебедева піснь. — Друкується вперше.

Автограф: ІЛ, фонд 100, од. зб. 279.

Вірш недокінчений. Далі в автографі — покреслені рядки.

Окремими образами — символічної гуслі, вікової плісняви («плісні»), іржі («ржі»), — а також загальним стилем вірш дуже близький до наступного твору, що свідчить про одночасність написання. З настроєм, проте, можна судити, що «Лебедева (тобто «лебедина». — М. Ш.) піснь» раніше: поет після революції 1848 року не бачив жодного «просвітку», аж початок будови Народного дому у Львові викликав у нього тимчасове піднесення.

Народний дім. — Уперше надруковано в збірнику «Зоря галицька як альбом на год 1860», Львів, 1860, с. 35—37, із правочисними змінами видавця, Б. Дідицького. Вірш, проте, написаний раніше — очевидно, з нагоди урочистого закладення у Львові 18 жовтня 1851 року наріжного каменя під споруду Народного дому. «До важних культурних здобутків Галицької Русі, досягнених у 1848 році», — писав І. Франко, — належить оснований кафедри руської мови і літератури на Львівським університеті і дарування розвалин збомбардованого університету русинам міста Львова на основання інституції Народного дому» (І. Франко. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. Львів, 1910, с. 128).

Поезія М. Устияновича подається за першодруком. Через відсутність автографа її, на жаль, не всюди можна очистити від «правок» Б. Дідицького. 1878 року в «Газеті школярів» останні вісімнадцять рядків

Поезії надруковано як окремий вірш під назвою «Було — минуло».

Львова город — місто Львів.

Вислока — права притока Вісли, бере початок у Карпатах.

До давніх содругів. — Уперше надруковано у віденській газеті «Вестник для русинов Австрийской державы», 1852, № 16, с. 64, із підписом «Наум». Більше ця поезія піде не з'являлася.

Схиляючись у творі до штучного «язичія» (не без того, що вірш зазнав редакційного втручання), М. Устиянович висловлював щирий жаль за «давніми содругами» — очевидно, по гуртку «Руська трійця». Це помітно і в наступних творах.

Життя послідня тоска. — Вперше надруковано у віденському тижневику «Отечественный сборник», 1853, № 16, с. 63—64, за підписом: NH... Назва у публікації: «Послідня життя тоска».

Подається за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 51—52 зв.

Поезія написана в 1852-му чи на початку 1853 року. Зачином і загальним настроєм вона споріднена з наступним твором, що виник у кінці 1853 року.

Новий рік, 1854. — Вперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 1, с. 1—2. Підписано псевдонімом: Дротар.

Цей вірш відомий також під пізнішою редакційною назвою «Бажання Русі».

Одвіт многим. — Уперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 3, с. 11.

Це відгук М. Устияновича на спроби реакційного галицького москвофільства («ереїв чужих муз») типу історика Дениса Зубрицького, який називав українську мову «мовою свинопасів», перешкодити роз-

виткові нової української культури, перевести все письменство на штучне «язичіє».

«По гробах гробів ходим ми...» — Уперше надруковано як закінчення статті М. Устияновича «Скала над Бубнищами» у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 4, с. 15.

Хора. — Вперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 7, с. 25. Підписано псевдонімом: Дротар.

Чим провинили ми? — Вперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 11, с. 43, під назвою «Ізвиненіє» і з підписом: Дротар.

Назва «Чим провинили ми?», під якою вірш друкувався у всіх виданнях творів поета, походить від другої публікації — у збірці «Поезії Николая Устияновича» (1860). Ця зміна, очевидно, авторська.

Новий рік. — Уперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1855, № 2, с. 17—18. Підписано криптонімом: Н. У.

Починаючи від збірки «Поезії Николая Устияновича» (1860), вірш друкувався під назвою «До неї — безпнадійної». Заголовок, напевно, змінив Б. Дідичкий, бо через кілька сторінок він назвав «Новим роком» Устияновичеву поезію «До Нового року. 1857». Твір «Новий рік» поділений у збірці на три сонети: «Добрий день!», «Добрий вечір!» і «Добраніч!».

До Нового року. 1857. — Уперше надруковано у віденському виданні «Сборник», 1857, № 1, с. 1—2.

Еден (Едем) — біблійно-міфічний рай, де нібито жили «перші люди» — Адам і Єва. Тут вжито у значенні добро, щастя.

Хлібороб. — Уперше надруковано у віденському виданні «Сборник», 1857, № 2, с. 9, але без передостанньої строфи.

Подається за першодруком, із додатком указаної

строфи з другої публікації — в «Поезіях Николая Устияновича».

До речі, ця передостання строфа один раз друкувалася як окремий вірш під назвою «Десять пальців» (Ластівка, Львів, 1874, № 4, с. 30).

На підставі ідилічної поезії «Хлібороб» Іван Франко написав однойменну сатиру (у циклі «Оси», 1893), а Павло Думка, у зв'язку з цим, присвятив Франкові гостросоціальний вірш «Гей, хто на світі крапцу долю має?» (1898).

Батки.— Вперше надруковано у виданні: «Перемішлянин. Месяцеслов на год 1859». Підписано астрономом: ***. Відтоді вірш не передруковувався.

Колибель Русі.— Вперше надруковано у львівському тижневику «Вечерниці», 1862, № 5, с. 33, під назвою «Слов'янська колибель». Відповідно до назви там змінено Устияновичеве звертання «Гей, Русе, Русе!..» (поет писав «Русьо») на «Гей, Славо, Славо!..».

Подаємо вірш за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 176. На початку автографа — помітка Я. Головацького про місце публікації твору.

Жестокая ласкавість.— Уперше надруковано у виданні «Науковий збірник, издаваемый литературным обществом Галицко-русской матицы», Львів, 1865, вип. IV, с. 221—222. Підпис: Николай Устиянович. Більше твір не передруковувався.

Мова твору, можна сказати з певністю, наближена до «язичія» редактором Б. Дідицьким.

(Син руської матері).— Вперше надруковано у книзі М. С. Возняка «У століття «Зорі Маркіяна Шашкевича», ч. II, Львів, 1936, с. 257. За свідченням публікатора, автограф поезії містився на звороті послання «(О. Івану) Наумовичу», написаного в Сучаві у липні 1881 року. Над коментованою поезією вказувалося: «Изменникам-подлецам». Чи таки не Івана

Наумовича мав на увазі М. Устиянович — запеклого ренегата, прислужника австрійського цесаря і платного агента російського царизму? Іван Франко влучно «охрестив» цього реакційного культурного діяча Наумом Безумовичем.

Вірш подається за першодруком. Заголовок — упорядника.

«Ванда з Ваньком не прожине...» — Вперше надруковано в сатиричному львівському двотижневику «Зеркало», 1882, № 23, с. 181, редактором якого був син поета, Корнिल Устиянович (1839—1903). Підписано криптонімом: Н. з Н. Відтоді твір не передруковувався.

Сон внучки.— Вперше надруковано у «Записках Наукового товариства імені Шевченка», 1914, т. 104, с. 106.

ЕПІКА

Путь на полонину.— Повністю друкується вперше. Досі були відомі лише три уривки поеми: 1) від рядка: «Хто ся на світі в путь вибирає...» до: «...І піде далі в путь — до могили» (Збірник, Відень, 1859, № 5, с. 33—34; назва публікації: «Дорога життя»); 2) від рядка: «Хто спорить по труда нивах...» до: «...Щибай перли чуда!» (Галиччо-руський вісник, Львів, 1850, № 4, с. 16; назва публікації: «Чари»); 3) від рядка: «Но слиш? — подуло...» до: «...Мов восходящей світа царіці» (Збірник, 1859, № 24, с. 190—192; назва публікації: «Вихід сонця в горах»).

Подається за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 278. Чотири строфи у квадратних дужках подаються за першодруком відповідного уривка (того, що дістав назву «Чари»). Очевидно, поет дописав їх, коли подавав уривок до газети.

В автографі поеми збереглися помітки Я. Головацького.

Треба гадати, що на час публікації уривка в «Галичоруському віснику», тобто в 1850 році, твір був завершений.

Ширше див.: Шалата М. Й. Про поему М. Устияновича «Путь на полошину». — Рад. літературознавство, 1986, № 4, с. 63—66.

Де од «Да будет!..» Адама сини... — Означає: «Де від початку світу люди...»

Дзюба — персонаж із українського фольклору. Пісня «Козак коня папував, Дзюба воду брала» була опублікована в календарі «Pielgrzym Lwowski» на 1822 рік. У 1827 році її передрукував (з деякими змінами за іншим списком) М. Максимович — «Малоросейские песни» і вона пішла «гуляти по Україні».

Поворот чумака. — Вперше надруковано в газеті «Галичоруський вісник», 1850, № 10, с. 40, — без підпису, як і більшість матеріалів М. Устияновича у цьому, редактованому ним виданні. Відтоді твір не передруковувався і був бібліографічно невідомий.

Сюжетно і в художньому відношенні ця балада подібна до пізнішого твору поета «Рекрутка».

Сирота. — Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1851, № 88, с. 731—732, без підпису. Більше твір ніде не з'являвся.

Верховини — тут у значенні: Карпати.

Прокляття матері. — Вперше надруковано у віденському тижневику «Отечественный сборник», 1853, № 39, с. 153—156; № 40, с. 157—160.

Подається за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 26—31.

Пещена дитина. — Вперше надруковано у віденському тижневику «Сборник», 1859, № 21, с. 161—163. Твір знаний також під пізнішою редакційною назвою «Лихо дитини».

У виданні «Твори Николи Устияновича і Антона Могильницького» (Львів, 1913) до цього твору дається

така примітка: «В сій поезії розказана правдива подія, яка склалася в р. 1859 з сином священика Ік. з Розгірча. Син той ходив до школи в віддаленім о півтретя милі місті Стрию, а вибравшись в снігову завірюху додому на різдво, замерз о чверть милі за містом, під хрестом при цісарській дорозі коло села Дуліб».

Казка. — Вперше надруковано у виданні «Перемишлянин. Месяцеслов на год 1859». Перемишль, 1859, с. 70—72, без підпису. Більше твір ніде не з'являвся.

Рекрутка. — Вперше надруковано у виданні «Зоря галицька яко альбум на год 1860», Львів, 1860, с. 37—39.

«Твій друг упав в бою... під Мадженти мурами.» — У квітні—липпі 1859 року на території Італії велася австро-італо-французька війна. 4 червня відбулася велика битва біля міста Мадженти, недалеко від Мілана, у якій цісарська австрійська армія зазнала поразки.

Похід на Царгород. 907. — Уперше надруковано у львівському тижневику «Вечерниці», 1863, № 8, с. 58.

Незабаром — у виданні «Науковий збірник...», Львів, 1865, вип. IV, с. 219—220, — твір було передруковано під назвою «Похід Руси на Царгород 907 года».

Подається за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 276. Там же (од. зб. 277) зберігається й неповний чорновик поезії. На ньому поет запотував такі дані: «Олег віщий. Тиверці — над Дністром. Дуліби — над Бугом. Хорвати — в Карпатах. Поляни. Деревляни. Сівер'яни. Радимичі. Словени. Дреговичі. Полочани. Леон і Александр — гречеські царі, 907».

Свої історичні поезії М. Устиянович писав під сильним враженням літописів у кінці 1850-х — першій половині 1860-х років. Оскільки в автографах вони не датовані, а декілька публікацій тут не можуть

служити критерієм, подаємо їх за хронологією описуваних історичних подій. Це своєрідний віршований літопис М. Устияновича.

Олег (дата народження невідома — дата смерті у літописах двоюка: або 912-й, або 922 рік) — давньоруський князь.

Влахерни — палата візантійських імператорів і церква при ній. До наших днів не збереглася.

Стерлись, пирхли палікари — стали до битви й прогнали грецькі наймані війська.

Не ужасне-сь Олег Льва. — Лев VI Філософ (886—912) — візантійський імператор (у літописі також — Леон).

Плач в Софійській... — Софійська церква була головною у Візантії.

Хрещеніє великої княгині Ольги. — Друкується вперше.

Автограф: ІЛ, фонд 100, од. зб. 276.

За літописом («Повість минулих літ»), велика київська княгиня Ольга (бл. 890—969) прийняла християнство у Царгороді в 955 році. Насправді це було восени 957 року.

У літописі церква не «св. Мами», як у вірші, а «св. Мамонта». Тут, за договором князя Олега з греками із 907 року, дійсно була резиденція руських гостей у Візантії.

Багрянородний Костянтин — тогочасний візантійський імператор, син Лева VI Філософа. Залишив працю «Про церемонії візантійського двору», де докладно описується перебування княгині Ольги у Царгороді.

Софійський храм. — Див. останню примітку до попередньої поезії.

Могила Святослава. — Вперше надруковано у виданні «Науковий збірник, издаваемый литературным обществом Галицко-русской матицы», Львів, 1865, вип. IV, с. 220—221.

Могила, про яку йдеться у вірші, й досі стоїть у Карпатах, поблизу міста Сколе.

Смерть князя Романа під Завихостом в літо 1205. — Вперше надруковано у виданні «Зоря галицька яко альбум на год 1860», Львів, 1860, с. 29—32. На першій сторінці публікації чи то автор, чи то видавець «альбума» Б. Дідицький зауважив: «Сія дума, як і наступаюча друга «Ужас на Русі...» (див. її у напшому виданні. — М. Ш.) — написана ведля оповідання наших старинних літописів. Для точного урозуміння всіх упоминасмих тут приключеній і істинних собитій одеілаем почт[енних] читателів до III-ї часті Д. Зубрицького «Истории Галичско-русского княжества», Львов, 1855 г.»

Роман Мстиславич (?—1205) — спочатку новгородський (1168—1169), потім володимирський (з 1170-го), а накінєць галицько-волинський (з 1199-го) князь. Описом його князювання починається «Галицько-Волинський літопис».

Все життя Роман Мстиславич провів у війнах і не знав поразок, тому був страшний ворогам. Коли йшов на Польщу, заявив: «Або поляків подолаю і підкорю, або сам не вернусь!» Збулося друге. Князь був убитий 19 червня 1205 року під містом Завихост на Віслі (педалеко від Сандомира), коли виїхав на розвідку з невеликою дружиною.

Земля Пяста — Польща. Пясти — династія польських князів і королів (бл. 960—1079 і 1295—1370), засновником якої, за легендою, був селянин Пяст.

Ти врага-гестя, Рюрика дерзкого, з первопрестола в монахи постриг... — Першою дружиною Романа Мстиславича була дочка київського князя Рюрика Ростиславича (?—1212) Предслава. Вигнана Романом, Предслава, а з нею і її підступний батько, змушені були податися в монастир. Після того, як Роман загинув, Рюрик, скинувши монашу рясу, рушив із руським і

половецьким військом на Галич, але, як сказано в літописі, «не досягнув нічого».

А в Сандомирі Влена-вдова... — Мова йде про двоюрідну тітку Романа Мстиславича Олену Ростиславну, яка була другою дружиною польського князя Казимира II Справедливого (1138—1194). Після смерті Казимира краківський престол мав зайняти його син Лешко (Білий), але владу перехопив хитрий Владислав III Тонконогий (Лясконогий; між 1161 і 1167—1231). У поході проти Владислава й загинув Роман.

Суть і у тебе лігорослі дві... — Маються на увазі малолітні сини Романа Мстиславича — Данило і Василько. Першому на час смерті батька було чотири, другому — два роки.

Княгиня Романова. — Вперше надруковано у львівській газеті «Слово», 1862, № 17.

Подається за автографом: ЛБ, фонд 100, од. зб. 280.

Княгиня Романова — мається на увазі друга дружина Романа Мстиславича Анна.

...чадь Олегова — нащадки чернігівського і новгород-сіверського князя Олега Святославича (середина XI століття — 1115), так звана династія Ольговичів, з якої, зокрема, походив герой «Слова о полку Ігоревім» Ігор' Святославич (1151—1202). Ольговичі, в свою чергу, були відгалуженням великого князівського роду Рюриків.

«Ольгович» Рюрик Ростиславич (див. примітку до попереднього вірша) після смерті Романа Мстиславича вирішив захопити Галич і розправитися з його сім'єю — другою Романовою дружиною і малолітніми синами Данилом і Васильком. У вірші змальовано тривожний момент утечі від цієї розправи.

В Червонь, на Галич!.. — Східну Галичину колись називали Червоною Руссю (інакше — Галицька Русь). Святоубийство князей Ігоревичей в Галичі. — Цей варіант друкується вперше.

Автограф: ІЛ, фонд 100, од. зб. 279. (Остання строфа — чорнова). Там же зберігається недокінчений варіант поезії: ІЛ, фонд 100, од. зб. 277.

Ще один варіант опубліковано у виданні «Науковий збірник, издаваємий літературним обществом Галицько-рускої матицы», Львів, 1865, вип. IV, с. 223—224. Він має назву «Чорная Галича злоба (Історическая дума за годи 1206 і слід.)».

Відьми — до танцю, на свадьбу — пужду. — У недокінченому рукописному варіанті поезії, а також у публікації «Чорная Галича злоба», після цього стоять такі дві строфи (подаємо за варіантним автографом, який, до речі, на тім обривається):

Ай, діти Олега і ви — Мономаха,
Тяжко ваш прадід в могилі скорбить:
Меч-бо неситий угрина і ляха,
Обнажен вами, Русь красну томить.
Ой скорбить тяжко, бо Галич волнує,—
Волни же нишком ваш палець несе,—
Ігоря чадам огиди паль кує,
До крайної злоби галичап веде.

Чорная рада в тин три палі б'є. — у «Галицько-Волинському літописі» під 1210 роком записано: Князів же, що були схоплені, — Романа, Святослава, Ростислава Ігоревичів, — угри хотіли ото вести до короля. Але галичани просили їх, щоб вони їх повісили задля помсти. І угри, переконані бувши великими дарами, згодилися. Князі Ігоревичі оддані були на повішення місяця вересня».

Євфросина — дочка галицького князя Ярослава Осмомисла, дружина князя Ігоря. Зпапа зі «Слова о полку Ігоревім» як Ярославна.

Ужас на Русі при зближеніі монголів в л[іто] 1224. — Вперше надруковано у виданні «Зоря галицька яко альбум на год 1860», с. 32—35.

Зберігся фрагмент автографа — починаючи з рядка «Розносить вихром по Русі вість...» і закінчуючи рядком «І фалі фалі подає вість»: ІЛ, фонд 100, од. зб. 274. Він дещо відмінний у порівнянні з відповідною частиною в публікації, але ці відмінні не завжди кращі.

У вірші М. Устияновича дата «зближення монголів» до Русі вказана неправильно, в заголовку повинно стояти: «...в л[іто] 1223».

...Дні Ярослава вернули назад, і Осмомисла заго-
стив лад.— Маються на увазі часи розквіту могут-
ності Русі за київського князя Ярослава Мудрого
(978—1054) і галицького князя Ярослава Осмисла
(? — 1187).

Десятинна — перша кам'яна церква в Києві, збу-
дована руськими й візантійськими майстрами в 989—
996 роках. Назва походить від того, що князь Во-
лодимир Святославич (? — 1015) виділив на бу-
дову десятину доходів. Церкву зруйнували ординці
Батия 1240 року.

Котян — половецький хан Котян Сутойович, тесть
давньоруського князя Мстислава Мстиславича Уда-
лого (? — 1228). Разом із руськими князями брав
участь у поході на татаро-монголів у 1223 році.

...таурмени глуш.— Спершу на Русі татар називали
таурменами. Дослівно даний вислів означає: «тьма
татар».

Кончаков Юрій лежить, і Коб'якович Данило
спить...— Мова йде про половецьких ханів, які, по-
родичавшись із руськими князями, прийняли хре-
щення.

У згаданому фрагменті автографа це місце звучить
інакше:

Кончаков ярий в крові лежить,
І Коб'якович в могилі спить...

[Дрібній] діти мечуть в огонь...— Подаємо цей ря-

док за фрагментом автографа, бо в публікації твору
тут бракує логіки: «Сироти, діти мечуть в огонь...»

Віче в Києві.— Друкується вперше.

Автограф: ІЛ, фонд 100, од. зб. 274.

Где-сь, Мстиславицу, князю Мстиславе! — звер-
тання до Мстислава Мстиславича Удалого, який
у 1219—1227 роках княжив у Галичі. За ініціативою
Удалого, 1223 року удільні руські князі виступили
проти татаро-монгольської навали.

Коломан — син угорського короля Андрія II (бл.
1176—1235).

...товпа ся снує, неводом ходить...— Тобто — хо-
дить блудом, немов у тумані.

Три сонця Русі — троє Мстислави...— Під 1223 ро-
ком у «Галицько-Волинському літописі» повідомляється:
«Тоді-бо Мстислав Романович був [князем] у
Києві, а Мстислав [Святославич] у Козельську і в
Чернігові, а Мстислав Мстиславич [Удалий] у Га-
личі,— це ж були старійшини в Руській землі».

Здвиг.— Уперше надруковано в журналі «Жов-
тень», 1985, № 11, с. 12.

Подається за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 274.

Здвиг.— Сучасний словник пояснює це слово як
«скупчення, патови». Але в даному разі — це масо-
вий виступ (рушення).

...мріють мовні — ...спалахують блискавки.

Небо одблисло щеттю спис.— Означає: «Небо за-
блищало од щетини списів».

В насмах чотирих тьмаво... — Чотирма незлічени-
ми колонами...

Ще-сь не побідний...— Тобто: «ти ще не перемо-
жений...»

Стичка на Половецькім полі.— Вперше
надруковано в журналі «Жовтень», 1985, № 11,
с. 12—13.

Подається за автографом: ІЛ, фонд 100, од. зб. 275.

Аркуші автографа розрізнені і змішані з аркушами твору «Битва над Калкою».

Домажирич із Галича вість приносить в стан... — Вірш оснований на відомості «Галицько-Волинського літопису», датований квітнем 1223 року.

Битва над Калкою. — Вперше надруковано в журналі «Жовтень», 1985, № 11, с. 13—15.

Твір складається з двох автографів М. Устияновича під такою назвою: ІІ, фонд 100, од. зб. 276 (перша частина) і 275 (друга частина). В автографі першої частини — «Ой не дзвени ми, вірний торбане...» — бракує трьох останніх строф. Подаємо їх за чорновиками цієї поезії, яких збереглося два: ІІ, фонд 100, од. зб. 275. Під цим же номером зберігається й недовіршений варіант першої частини, який починається словами «Не дзвени ми, мій торбане...». Аркуші усіх цих рукописів розрізнені й понумеровані досить довільно.

За всі найзди врагів рокові, визвані в зависть адську... — Тобто за накликання у князівських міжусобицях ворогів на руську землю.

...богатур слави, що підпер стіни в Карпатах. — Мається на увазі Мстислав Удалий.

...чадо Романа... Данило — син Романа Мстиславича, князь Данило Галицький (1201—1264).

Спис заблесли мовні — заблищали блискавиці снів.

Актаз — улюблений кінь Мстислава Удалого, подарований ним близько 1225 року зятеві, князю Данилові Галицькому.

Пирхли волиняни... — упали волиняни.

Ти, Старий Мстиславе! — Київський князь Мстислав Романович мав кличку Старий.

Над Києвом смуга — гляньте, богатури! Плаче мила друга, виють волци сірі. — Із цією строфою співзвучна остання строфа якогось поетичного фрагмен-

та М. Устияновича — мабуть, із ще одного варіанта вірша «Битва над Калкою»:

Води вскипіли шумно, думно,
Руський весело плине цвіт.
Лиш серед цвіту грустно, сумно
Один печерський сидить дід.

І гусль — сестрицю чувств вірною —
Строїть в пустинних вихрів дзвон.
І сіє на порогів струю,
Мов з-під могили віщий стон.
Бо над Києвом смуга, смуга,
Над Черніговом — чорний плат.
Плаче невіста, друга, друга.
Мати ридас красних чад...

Цей фрагмент зберігається там же, де й аркуші з коментованим твором.

Київ. — Друкується вперше.

Автограф міститься на розрізаних, довільно нумерованих аркушах: ІІ, фонд 100, од. зб. 276.

Це одна з найраніших на західноукраїнських землях літературних присвят Києву.

На березі правім вершечок... — Йдеться про вершок гори, пагорба.

Андрій Первозванний Христа там голосить... — Легенду про апостола Андрія, який нібито поблагословив горби, де пізніше виник Київ, М. Устиянович запозичив із «Повісті минулих літ».

В святую землю заток... — Варіант в автографі: «На вершку, над Дніпром заток...»

Городець — містечко проти Києва, на лівому березі Дніпра.

...све рильце — ...своє перо.

...свідок одвічний подої і дої руські — тобто свідок подої і дої русичів.

Вспомини. — Вперше надруковано у «Записках Наукового товариства імені Шевченка», 1911, т. 104, с. 107—119.

Ар
тво
Д
Вір
літ
Е
в я
Т
ча
ша
шо
бр.
ви
100
не
сти
ку
до
ку
би

Одночасно тут побачили світ лірична поезія «Сон ввучки» та байка «Кінь і Пес». Усі ці твори, як зазначено у вступній статті до публікації, подано за копіями сина М. Устияновича, теж Миколи. Дочка поета, Марія Устиянович, та її чоловік, Сидір Боби-кевич, бачили оригінал «Вспоминів». За свідченням Марії, Микола Устиянович-молодший «змінив дещо, переписуючи оригінал, з огляду на прокураторію».

Байки

Плуг і Боропа.— Вперше надруковано у віденському виданні «Домова школка», 1854, № 7, с. 25. Підпис: Дротар.

Рій і Трутень.— Уперше надруковано в газеті «Зоря галицька», 1855, № 32, с. 481.

Кінь і Пес.— Уперше надруковано у «Записках Наукового товариства імені Шевченка», 1911, т. 104, с. 107.

Подається за першодруком, лиш без цифрової нумерації строф, яка у творі явно «перериває» думки.

Ма

ПЕРЕКЛАДИ

ча

З латинської

сі

Вергілій

[Уривок з «Енеїди»].— Друкується вперше.

Автограф — ІЛ, фонд 100, од. зб. 281.

де

Д

Є це початок «другої книги» знаменитої поеми Вергілія (70 — 19 рр. до н. е.) «Енеїда». Чи переклав М. Устиянович більше — невідомо.

Данаєць — грек.

лі

Мірмідонці, долопи — племена давньої грецької області Фессалія.

ли

зі

Улісс — латинська форма імені Одиссея, міфічного царя острова Ітаки.

2:

Мінерва — у римській міфології — богиня мудрості (у греків — Афіна; епітет — Паллада), покровителька ремесла й науки.

З російської

Микола Щербина

Дзеркало душі.— Вперше надруковано у віденському тижневику «Отечественный сборник», 1853, № 30, с. 117, без прізвища автора, лише з позначкою «Підля російського» під заголовком. Перекладач підписаний криптонімом — ...ъ.

Подається за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 25. Тут під заголовком узано: «З російського.— Щербина».

Щербина Микола Федорович (1821—1869) — російський поет. На початку 40-х років навчався у Харківському університеті, потім деякий час жив в Одесі.

З польської

Юзеф Коженевський

Пісень опришків.— Уперше надруковано у «Додатках до «Перемишлянина» на рік 1850», Перемишль, 1850, с. 46—47.

Є це пісня із перекладеної М. Устияновичем у 1848 році драми Ю. Коженевського «Карпатські горці» (див. примітку до ліричної поезії «Верховинець»).

Подається за першодруком, оскільки саме цей варіант — мабуть, відредагований самим Устияновичем — відомий як народна пісня.

Тут публікуємо первісний варіант, яким він вийшов з-під пера перекладача «Карпатських горців»:

Гей, браття опришки! Долийте до чарки,
На ватру довержте ще дров.

Настрійте ми горло віддзвоном фуярки,
Весело співаймо си знов.

Безпечні-смо, доки земляця в мураві
І листям ся криє ще ліс;
За зломом колоди, в галуззі, в гущаві,
В хащі ве іме нас і біс.

Як птиці дропавій, нам скали — господи,
Спокійно спимо там до зізд.
Як піч ся насуне на люди, на скоти,
Ми з наших спускаємся гнізд.

З полонин нам вівці додають печені,
На журбу з сивухи єсть масть;
А путників грошей достарчать кишпені,
А цмочка гуцулка нам дасть.

Бакуну принесем з угорської границі,
Стражників пов'яжем начвір.
Одежі дістанем з жидівської крамниці,
А жида прикуєм до двір.

Де гори і бори, де яри і ями,
Там тин для опришка і дім.
Не чортом нам німець, сли голод не з нами,
Не страшна нам плюта і грім.

Гуляймо си, браття, допоки жиемо —
А жити нам годі сто літ:
Як сніги нас зрадять — на шнурку заснемо,
Співати ні пити нам ніт!

(ЛБ, фонд А. Петрушевича,
од. зб. 238, арк. 42—42 зв.).

1861 року у Львові вийшла поема маловідомого автора Миколи Лисикевича (1835—1883) «Співак з Полісся», на якій виразно позначився вплив «Пісні опришків». Маємо на увазі «співанку» «Гей, браття ватажки!..», яка у поемі теж «укладена» в опришківські уста.

Народний варіант перекладної поезії М. Устияновича див. у кн.: «Пісні літературного походження», К., 1978, с. 137.

Коженівський Юзеф (1797—1863) — польський прозаїк, драматург і педагог. Навчався на Україні. Був викладачем Київського університету (1834—1838), директором Харківської гімназії (1838—1846). Драму «Карпатські горці» написав у 1840 році.

З невідомого автора

Вопрос.— Уперше надруковано у віденському тижневику «Сборник отечественный», 1854, № 6, с. 23.

Подається за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 31 зв. Під заголовком указано: «З польської рукописі». Перекладач підписаний псевдонімом: Дротар.

Переклад друкувався й під українізованим редакторським заголовком: «Запитання».

З чеської

Франтішек-Ладислав Челаковський

Ізвістіє.— Вперше надруковано в газеті «Галичоруський вісник», 1849, № 6, с. 24. Під заголовком зазначено: «З чеського, через Челаковського». Підпис перекладача відсутній.

У пізніших виданнях твір отримувал редакторські назви «Одповідь», «Звістка».

Челаковський Франтішек-Ладислав (1799—1852) — чеський поет і фольклорист, відомий слов'янський культурний діяч часів романтизму.

Взріст.— Уперше надруковано в газеті «Галичоруський вісник», 1849, № 7, с. 28. Під заголовком зазначено: «З чеського, од Челаковського». Підпис перекладача відсутній.

Пізніше цей вірш був передрукований під редакторською назвою «Не журіться».

З хорватської

Петар Прерадович

Смерть.— Уперше надруковано в літературному збірнику «Галичанин», 1863, кн. 1, вип. 3—4, с. 1—2. Під заголовком зазначено: «Дума Петра Прерадовича, з хорватського». В кінці — підпис перекладача: Н. Устиянович.

Подається за першодруком, але без кінцевих аж надто ідеалістичних одинадцяти рядків.

Прерадович Петар (1818—1872) — хорватський поет і перекладач. Його лірика, а також драма «Кралевиц Марко» (1852) відзначаються глибоким фольклоризмом, патріотичними мотивами.

З німецької

Христіан-Фюрхтеготт Геллерт

Ретельність.— Уперше надруковано в «Читапці руській для нижчої гімназії», Львів, 1866, частина 2, с. 54—55, під назвою «Праведний».

Подається за автографом: ЛБ, фонд Народного дому, п. 12, од. зб. 94, арк. 32—32 зв. Під заголовком указано: «З Геллерта». В кінці підпис: Устиянович.

Геллерт Христіан-Фюрхтеготт (1715—1769) — німецький письменник, «бюргерський просвітитель».

Лондин — Лондон.

З турецької

З невідомого автора

Молитва дяура. Вперше надруковано у виданні «Науковий збірник...», Львів, 1865, вип. 4, с. 224. Під заголовком указано: «Із турецького». В кінці підпис перекладача: Николай Л. Устиянович.

Дяур — іновірець.

ПОЯСНЕННЯ СЛІВ

Баку́н — сорт тютюну.
Ба́льок — дерев'яна балка, колода.
Ба́чно — обережно, уважно.
Бді́ніє — пильність.
Бе́рдо — скеля.
Бзі́на — бузок.
Биль — билина, стеблина.
Бі́гме — їй-богу.
Боло́нь — майдан.
Болт — удар при хитапні (напр., удар дзво-
ну).
Бо́рше — швидше.
Бро́їти — робити якусь шкоду.
Бу́сьок — делека.

Вандрува́ти — мандрувати.
Варту́га — отара.
Ве́для — на основі, на підставі.
Велелі́потя — велична краса.
Ве́ргнути (вергті́) — кинути.
Взро́к — погляд.
Віда́в — мабуть, видно.
Віди́скання — віднайдення.
Ві́тій — красномовець.

Во́нний — пахучий.
Во́нь — запах, аромат.
Впрéки — паперекір.
Встéклий — розлучений, оскаженілий.
Всягдé — всюди.
Ву́рда — варений невитриманий сир.

Га́вра — барліг.
Га́рач — данина.
Гістьба́ — мадрівка.
Глипі́ти — хникати.
Гма́х — дім, будівля.
Голосн́иця — горлянка.
Гості́нець — битий шлях.
Груз — розвалина, руїна.
Гудьба́ — гул, шум.

Джума́ — чума.
Дзига́рок — годинник.
Ді́вий — дикий.
Доган́яти — дорікати.
Дора́з — водночас.
Дость — досить.
Дре́вле — давно, у древності.
Дриглі́ — холодець.
Дрі́б — вівці.
Дропа́вий — дикий, хижий.
Дуга́ — веселка, райдуга.
Ду́мний — княжий радник.
Дус — чорт.

Єжелі́тний — щорічний.

Жа́ріти — горіти бажанням.
Жегна́ти — хрестити, благословити.
Же-м — що я, оскільки я.

Женти́ця — сироватка.
Жердка — жердина; вішалка для одягу,
прикріплена до стелі.
Живина́ — живе створіння (звірі, птаство,
комашня).

Заві́сити — залежати (від когось, чогось).
Зага́нка — загадка.
Зане́рти — залізити.
Западо́вець — західний вітер.
За́рва — азарт, захоплення.
За́рінок — берег річки, вкритий галькою.
Засі́ча — захист.
Збі́й — розбійник.
Збро́чений — просяклий (кров'ю).
Згану́ти — згадати.
Згонéний — утомлений.
Згу́да — зваба; намовляння на сварку.
Здрі́й — легіт; дрібні хвиляки на воді.
Здубо́ніти — затупотіти.
Зе́ро — нуль.
Зпу́рений — зморений, виснажений.
Зрі́ниця — зіниця.
Зці́плий — скутий.

І́дь — отрута.

Ка́гла — отвір димової труби, що закриваєть-
ся для затримання тепла.
Керва́ — кров.
Керни́ця — криниця.
Керти́на — земля, яку вирив кріт.
Кі́льо — кілограм.
Кови́рити — нидіти.
Ко́льці — колючки.
Ко́міть — стрімголов.

Кр а с я — веселка, райдуга.
Кр е с а н я — гуцульський капелюх.
Кр и ї ї — таємний.
Кр о т к и й — добрий, сердечний, лагідний.
К у д а — полена, темне покривало.

Л а н і т и — щоки (в ширшому значенні — обличчя).

Л е д а — кожний, всякий.

Л і с к а — ліщина (ліщини́вий ціпок); ворота.

Л о д я — човен.

Л о т р — розбійник.

Л у к о — дуга; паленіючий обрій.

М а л и ж е н с т в о — подружжя.

М а п а — карта (географічна).

М а ч у г а — палиця, довбня; булава.

М и — мені.

М и л о с т ь — любов.

М і з и ї л ь н и й — мізинний (палець).

М о в н я, м о л н я — блискавка.

М у — йому.

М я — мене.

Н а в і д в о р о т — навпаки.

Н а в о б л ю — доволі.

Н а к о л ь — коли.

Н а с у с т р і т ь — навстріч.

Н а ч в і р — начетверо, навхрест.

Н е х а т и — покидати, залишати.

Н і п а — натовп, юрба.

Н і м — поки, заки.

Н і т — нема.

Н о р я — джерело.

Н у т а — нота; мелодія.

Н я н ь о — батько.

О б ц е с — миттю, раптово.

О б ' я р у в а т и — закінчити весняні роботи.

О в и ї — той.

О п о к а — кам'яна брила.

О п о н а — пута, кайдани.

О с к і н у т и — проснутися; опам'ятатися.

П а в о л о к а — дорога орнаментована тканина.

П а р і в — неглибокий рів.

П а у ч і п а — павутина.

П е р е ж е г н а т и с ь — перехреститись.

П і р с н у т и — тріснути.

П і д л я — на підставі, на основі чогось.

П і д р я — горище.

П і я н е т к о — чашка для пиття.

П л а т к а — вузька дошка.

П л ю т а — негода.

П о б о р і к а т и — сяк-так поорати (покопати) землю.

П о в а д и т и — посварити.

П о в і т о в ц і н и — діалектизми.

П о ж о г а — пожежа.

П о з л і т к а — позолочений папір.

П о л о в і ц я — половина.

П о с п о б и — разом, спільно.

П о с т а в — шматок матерії.

П о т о к м и т и (с т о к м и т и) — полагодити.

П о х о д н я — смолоскип; блискавка.

П р а д у х а — аромат.

П р и ч и к н у т и — задрімати.

П р і м к н у т и с ь — бігти щодуху.

П р і с т ь — напасть.

П р о щ о — чому, чого.

П у д и т и — гнати; лякати.

П у с т а р — пустир.

Рабо́тати — рабствува́ти.
Ра́м'я — рамено.
Ре́нський — австрійська монета.
Речи́нець — визначений час (термін).
Ри́льце — перо.
Розлі́чні — різні, розмаїті.

Свидува́тий — недозрілий.
Сви́рк — дика чагарникова рослина.
Сві́друва́ти — свердлити.
Си́ — собі.
Си́гла — гора.
Сквар — палюща спека.
Скле́за, склезь — стрімка скеля.
Скуто́чний — помічний, позитковий.
Сло́вин — слов'янин.
Слі́пи — очі (зневажливо).
Сні́тисися — пліснявіти, братися куколем.
Сопі́вка — сопілка.
Спо́лу — спільно.
Спо́рити — спішити.
Спре́дку — спереду.
Спри́ток — сховок, запас.
Спу́за — гарячий попіл.
Спусті́зна — опустіле місце.
Ство́ри — живі істоти, створіння.
Степ'я́н — степовик.
Сте́ртися — зійтися в битві.
Сто́рцом — сторч, стійма.
Стро́ма — круча.
Стро́мий — стрімкий.
Су́йда — зайда.
Су́ровіти — суворішати.

Тако́й — таки.
Та́ма — гребля, перешкода.

Тва́р — обличчя.
Тви́х — твоїх.
Те́пінь — глибінь.
Ти́ — тобі.
Три́бува́ти — пробувати.
Ту́рма — отара, стадо.
Тя́ — тебе.

Ужи́вка — мотузка.
Уль — вулик.

Фа́ля — хвиля (на воді).

Хо́рий — хворий.

Ці́лець — цілина.
Цмо́чок — поцілунок.
Цо́фнути — відступитися, податися назад.

Чага́р — густі кущові зарості.
Чере́с — шкіряний пояс.
Чертува́ти — креслити, малювати
Чимбо́рше — чимпвидше.

Шибну́ти — гайнути, полинути.
Шиша́к — старовинний військовий шолом
із кулькою на гострому вершку.
Шпо́ни — пазури.
Шува́р — очерет.

Щиба́ти — збивати (росу із трави, плоди із
дерева).

Язя́ — яга.
Ялі́ти — в'янути.
Яр — весна; ранній.
Яспі́дний — злющий.

ЗМІСТ

Будитель народного духу. <i>Шалата Михайло</i>	17
--	----

ЛІРИКА

Прелюбезному другу нашому Руслану- Маркіяну Шашкевичу в день імені его	48
Наддністрянка	49
Згадка — до Мелані	50
Осінь	51
«Komu gwiazdka świeciła w powieści...»	52
«Той, кому з маленства зоряниці». Пе- реклад <i>Лучука Володимира</i>	54
Згадка за Маркіяна Шашкевича во вічную его пам'ять	55
Дума матері руської	60
До перемишлян	60
До «Зорі галицької»	61
Верховинець	65
Жебрак	66
Вістка з чужини	67
Крася	69
[Бджілка]	71
Туга	72
Лебедева піснь	73

Народний дім	74
До давніх содругів	77
Життя послідня тоска	78
Новий рік, 1854	81
Одвіт многим	83
«По гробах гробів ходим ми»	84
Хора	84
Чим провинили ми?	86
Старість — не радість	86
Старість — юність	88
Невинність	89
А. — Б.	89
Новий рік	90
До Нового року 1857	92
Хлібороб	93
В день Нового року — до неї	94
Братки	95
«Бідна»	96
Земський рай	97
Судьба	98
Колибель Русі	99
Жестокая ласкавість	100
[Син руської матері]	102
«Ванда з Ваньком не прожиге»	102
Сон внучки	103

ЕПІКА

Путь на полонину	106
Поворот чумака	118
Сирота	119
Проклятство матері (Балада)	123
Пещена дитина	131
Казка	133
І старому придасться школа (Народная казка)	136

Рекрутка	145
Похід на Царгород (907)	147
Хрещеніє великої княгині Ольги	149
Могила Святослава	150
Смерть князя Романа під Завихостом в літо 1205 (Історичеська дума)	152
Княгиня Романова (Рік 1206)	155
(Історичеська дума) Святоубийство кня- зей Ігоревичей в Галичі	159
Ужас на Русі при зближенні монголів в л[іто] 1224	160
Віче в Києві	163
Здвиг	167
Стичка на Половецькім полі	168
Битва над Калкою	169
Київ	178
Вспомини	182

Б а й к и

Плуг і Боропа	198
Рій і Трутень	199
Кінь і Пес	202

ПЕРЕКЛАДИ

З латинської	
<i>Вергілій</i> . [Уривок з «Енеїди»]	204
З російської	
<i>Микола Щербина</i> . Дзеркало душі	206
З польської	
<i>Юзеф Коженювський</i> . Піснь опришків	207
З невідомого автора. Вопрос	209
З чеської	
<i>Франтішек-Ладислав Челаковський</i> . Ізвіс- тіє	210

Взріст	211
З хорватської	
<i>Петар Прерадович</i> . Смерть	212
З німецької	
<i>Хрістіан-Фюрхтеготт Геллерт</i> . Ретельність	215
З турецької	
З невідомого автора. Молитва дяура	216
Примітки	217
Пояснення слів	246

«Библиотека поэта»

Николай Леопольдович Устиянович

СТИХОТВОРЕНИЯ

Составитель

Михаил Иосифович Шалата

Киев, «Радянський письменник», 1987

(На украинском языке)

*На форзацах використано фото:
Булвар уздовж річки Полтави у Львові
(середина XIX ст.) Літографія К. Ауера
Селище Славськ, де багато років жив і працював
поет*

Редактор О. В. Лупій

Художник М. П. Вуск

Художній редактор Н. В. М'яковська

Технічний редактор Л. Д. Макарчук

Коректор С. І. Слабошевська

Информ. бланк № 2362

Здано на виробництво 03. 06. 87. Підписано до друку 03. 09. 87. Формат 70×90^{1/32}. Папір друкарський № 1. Гарнітура звичайна нова. Високий друк. 9,95 ум.-друк. арк., 10,1 ум. фарб.-відб., 10,32 обл.-вид. арк. Тираж 2000 пр. Зам. 853-7. Ціна в оправі 1 крб. 20 к. Видавництво «Радянський письменник», 252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52. Львівська книжкова фабрика «Атлас», 290005, Львів-5, вул. Зелена, 20.

Устиянович М. Л.

У80 Поезії / Редкол.: І. Ф. Драч та ін.; Упоряд., вступ. ст. та приміт. М. Й. Шалати.— К.: Рад. письменник, 1987. 255 с.— (Б-ка поета).

Книга Николая Устияновича (1811—1885) — первое самое полное издание видного западноукраинского поэта XIX столетия, организатора «собора русских ученых» во время революционных событий 1848 года во Львове, автора известной в народе песни «Верховина».

У 4702590100-152
М223(04)-87 БЗ.22.26.87

84Ук1-5

